

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

**ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ
67^η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΚΑΝΟΝΙΚΗ ΦΟΙΤΗΣΗ**

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«ΤΟ ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ»: Η ΑΝΑΓΚΗ
ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΙ Η
ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΕΝΟΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ –
ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ.**

**ΑΠΟ
ΣΧΗ(ΠΖ)ΧΑΛΚΙΔΗ ΓΕΩΡΓΙΟ**

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2015

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΥΝΟΨΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
2. ΣΚΟΠΟΣ	2
3. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ.....	2
4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α»: ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΠΟΝΤΟΣ.....	3
α. Γεωγραφία.....	3
β. Ιστορικά Στοιχεία.....	3
γ. Πληθυσμός-Ποντιακή Ταυτότητα.....	9
5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β»: ΤΙ ΟΝΟΜΑΖΟΥΜΕ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ «ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ»	
α. Εισαγωγή.....	12
β. Εκτοπισμοί – Διώξεις - Γενοκτονία.....	12
γ. Το Ποντιακό Αντάρτικο.....	20
δ. Διπλωματικές Προσπάθειες Ιδρύσεως Ποντιακού Κράτους.....	24
ε. Ανταλλαγή Πληθυσμών - Διασπορά-Προσφυγιά.....	29
στ. Σε Αναζήτηση της Ταυτότητας Ποντιοφώνων της Τουρκίας και η Κατάσταση στον Πόντο Σήμερα.....	30
ζ. Οι Εθνικές Ομάδες που Κατοικούν στον Πόντο Σήμερα.....	30
η. Οι Εξισλαμισμοί στον Πόντο.....	31
θ. Η Περίοδος Από το 1924 Έως Σήμερα.....	32
ι. Μορφές Επαφών των Ελλήνων με τους Εξισλαμισμένους του Πόντου..	32
ια. Η Τουρκική Πολιτική και η Κατάσταση Όπως Έχει Σήμερα.....	33
ιβ. Οι Ελληνόφωνες Περιοχές του Πόντου.....	36
6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ»: ΤΙ ΙΣΧΥΡΙΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΓΙΑ ΤΟ «ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ» ΕΠΙΣΗΜΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ – ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	
α. Εισαγωγή.....	37
β. Η Θέση του Κεμάλ Ατατούρκ για το «Ποντιακό Ζήτημα».....	37
γ. Ο Φάκελος «PONTOS MESELESI».....	41
δ. Η Σύγχρονη Άποψη που Επικρατεί στην Τουρκία.....	45
ε. Ο Τούρκος Συγγραφέας Ομέρ Ασάν.....	48

7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ»: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ.....	49
α. Εισαγωγή	49
β. Η ελληνική εξωτερική πολιτική από το 1930 μέχρι σήμερα.....	50
8. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε» Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ - ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΝΗΜΗ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΑΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ.....	53
α. Η Ιστορική Μνήμη ως Παράγοντας Επίδρασης και Διαμόρφωσης της Εθνικής μας Ταυτότητας.....	53
β. Η Ευρωπαϊκή και η Διεθνής Διάσταση του Ζητήματος.....	54
γ. Η Γεωπολιτική Προσέγγιση του Ζητήματος.....	57
δ. Κοινά Σημεία Γενοκτονιών Ελλήνων – Αρμένιων – Εβραίων.....	59
9. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «ΣΤ»: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ - ΠΡΟΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΣΗΜΕΡΑ.....	61
α. Συμπεράσματα.....	61
β. Προτάσεις	63
10. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	
«Α» Βιβλιογραφία και Λοιπές Πηγές.....	A-1
«Β» Ελληνόφωνες Περιοχές του Πόντου.....	B-1
«Γ» Γενική Στατιστική Φονευθέντων - Εκδιωχθέντων Ποντιακού Πληθυσμού (1914-1924).....	.Γ-1
«Δ» Εικόνες.....	Δ-1
«Ε» Χάρτες του Πόντου.....	E-1
«ΣΤ» Χρονολόγιο Αναγνωρίσεων και Παρεμβάσεων για την Ποντιακή Γενοκτονία	ΣΤ-1
«Ζ» Εθνικός Ύμνος «Ποντιακού Κράτους» (Υπό Φίλωνος Κτενίδη).....	Z-1
«Η» Πρόταση Ελ. Βενιζέλου για Επίδοση Βραβείου ΝΟΜΠΕΛ Ειρήνης στον Κεμάλ Ατατούρκ.....	H-1

ΣΥΝΟΨΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Το «Ποντιακό ζήτημα» αποτελεί το βασικό θέμα της παρούσης εργασίας, στην οποία επιχειρείται μια πολύπλευρη προσέγγιση του, με έμφαση στο «δικαίωμα στη μνήμη» των αδικοχαμένων θυμάτων της ποντιακής γενοκτονίας, καθώς επίσης στην ευρωπαϊκή και γεωπολιτική του διάσταση.

Αρχικά, στο κεφάλαιο «Α» πραγματοποιείται μια σύντομη ιστορική αναδρομή από την εμφάνιση των πρώτων Ελλήνων στην περιοχή του πόντου μέχρι την εκδίωξη από τις πατρογονικές εστίες τους με την Μικρασιατική καταστροφή, ενώ παράλληλα γίνεται προσδιορισμός της ιδιαιτερότητας της ποντιακής ταυτότητας.

Στην συνέχεια στο κεφάλαιο «Β» δίδεται μια ερμηνεία και πραγματοποιείται ανάλυση όλων των πτυχών και των φάσεων του «ποντιακού ζητήματος», φτάνοντας χρονικά στην σημερινή κατάσταση των ελληνοφώνων (μουσουλμάνων – χριστιανών) Μαυροθαλασσιτών.

Η άποψη και οι ισχυρισμοί της τουρκικής πλευράς για το «ποντιακό ζήτημα», όπως αυτή εκφράζεται μέσα από την επίσημη τουρκική βιβλιογραφία και τα ΜΜΕ, καταγράφεται σε ιδιαίτερο κεφάλαιο, κεφάλαιο «Γ». Ειδικότερη αναφορά γίνεται στην άποψη του ηγέτη των Τούρκων Κεμάλ Ατατούρκ και στον επίσημο φάκελο (Pountus Meselesi) που υποβλήθηκε από την τουρκική πλευρά στην συνδιάσκεψη ειρήνης των Παρισίων τον Μάρτιο του 1922, για να αντικρουστούν οι ισχυρισμοί της ελληνικής πλευράς περί βιαιοπραγιών των τούρκων σε βάρος των ποντίων.

Η ελληνική εξωτερική πολιτική επί του «ποντιακού ζητήματος» από το 1930 μέχρι σήμερα, όπως προκύπτει μέσα από την προσπάθεια ανεύρεσης συγκεκριμένων δράσεων, συνέβαλε στη λήθη των ελλήνων για το εν λόγω θέμα. Οι λόγοι υποβάθμισης της γενοκτονίας του πόντου και της Μικράς Ασίας από την ελληνική Πολιτεία, με εξαίρεση την αναγνώριση από τη Βουλή των Ελλήνων με το νόμο Νόμο 3082/1994 της 19η Μαΐου ως ημέρα μνήμης της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου, αναφέρονται στο κεφάλαιο «Δ».

Η ευρωπαϊκή – διεθνής και γεωπολιτική διάσταση του «ποντιακού ζητήματος», έχει ιδιαίτερη σημασία, δεδομένου ότι οι διαδικασίες ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε. αλλά και το αίτημα της ιστορίας για σχέσεις αρμονίας ανάμεσα στους λαούς, τις θρησκείες, τους πολιτισμούς, επαναφέρει το «ποντιακό ζήτημα» όχι μόνον ως ζήτημα του παρελθόντος αλλά του μέλλοντος. Η ευρωπαϊκή διάσταση του «ποντιακού ζητήματος» η οποία αναπτύσσεται στο κεφάλαιο «Ε» βασίζεται σε τρεις πυλώνες: **τον πολιτισμικό, τον θεσμικό και τον ηθικό, ενώ ο γεωπολιτικός,** λόγω της ύπαρξης σήμερα στον πόντο ελληνοφώνων (μουσουλμάνων – κρυπτοχριστιανών), αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Από την μελέτη της εργασίας προκύπτουν πολύτιμα συμπεράσματα μεταξύ των οποίων ότι το «ποντιακό ζήτημα» (εκτός από την ευρωπαϊκή του διάσταση), περιλαμβάνει την αποκατάσταση της ιστορικής μνήμης και την διεκδίκηση της πολιτισμικής ταυτότητας του Ποντιακού Ελληνισμού.

Τέλος με βάση τα εξαγόμενα συμπεράσματα προτείνονται δράσεις σύμφωνα με τις οποίες η ελληνική πολιτεία (παίρνοντας ως παράδειγμα την Αρμενική περίπτωση) θα πρέπει να συστηματοποιήσει και να εντατικοποιήσει την επίσημη προώθηση της διεθνούς αναγνώρισης της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου από τον ΟΗΕ, την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Τουρκία.

Συνταγματάρχης (ΠΖ)
Γεώργιος Χαλκίδης
του Σάββα (ΑΜ 47883)
Σπουδαστής ΣΕΘΑ/67η ΕΣ
Αθήνα, 20 Απρ 15

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΘΕΜΑ: «Το Ποντιακό Ζήτημα»: Η ανάγκη αποκατάστασης της ιστορικής μνήμης και η ανάδειξη ενός διαχρονικού ευρωπαϊκού – διεθνούς ζητήματος.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«ΠΡΟΤΙΜΩ ΩΣ ΑΕΤΟΣ ΝΑ ΠΕΣΩ, ΠΑΡΑ ΕΡΠΩΝ ΝΑ ΖΗΣΩ»

(Χρύσανθος, κατά την τελετή ενθρόνισής του ως μητροπολίτη Τραπεζούντας)

1. Περίπου 1.500.000 Πόντιοι μπόλιασαν μαζί με τους άλλους πρόσφυγες τον ελληνικό κόσμο με την προοδευτικότητα και την εργατικότητα τους, καθώς και με την έφεσή τους στις επιστήμες και στον πολιτισμό. Ως αποτέλεσμα, συντέλεσαν και συντελούν στην προσπάθεια αναγέννησης του έθνους. Παράλληλα οι Πόντιοι διατηρούν, με συγκινητικό πραγματικά τρόπο, τον ασύγκριτο πλούτο της παράδοσής τους και το αρχαιοπρεπές γλωσσικό τους ιδίωμα, που είναι η πιο γνήσια επιβίωση της αρχαίας ιωνικής διαλέκτου.

2. Ύστερα από 27 αιώνες ζωής, ένας λαός εκριζώθηκε από τη γη του, αφήνοντας πατρογονικές εστίες, σπίτια, εκκλησίες, τάφους προγόνων και κατέληξε στις ακτές της Ελλάδας. Η Μακεδονία, η Θράκη, οι μεγάλες ελληνικές πόλεις, η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη, ο Πειραιάς, η Πάτρα, ο Βόλος, η Καβάλα, η Δράμα και άλλες περιοχές, είναι οι τόποι όπου κατέφυγαν και ρίζωσαν οι δυστυχημένοι αυτοί άνθρωποι. Κατέφθασαν στη μητέρα πατρίδα, ανέστιοι και ξεριζωμένοι και μαζί με τους Ίωνες επιδόθηκαν σε έναν τιτάνιο αγώνα επιβίωσης. Οι προσπάθειές τους και όσα κατάφεραν αξίζουν πραγματικά το χαρακτηρισμό «έπος».

3. Και ενώ οι Πόντιοι στην Ελλάδα και στον υπόλοιπο κόσμο μεγαλουργούν, ο Πόντος σήμερα παραμένει έρημος, σπαρμένος από ερείπια χωριών, εκκλησιών, σχολείων, χορταριασμένους τάφους προγόνων, καθυστερημένος πολιτισμικά και οικονομικά. Μαζί τους στον ιστορικό Πόντο παρέμειναν οι μουσουλμανικοί – εξισλαμισθέντες (και όχι μόνον) «ρωμαιοφώνοι» πληθυσμοί, απόγονοι των Αργοναυτών που δικαιούνται το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης.

4. Δυστυχώς η εξωτερική πολιτική των μεταγενέστερων της Μικρασιατικής καταστροφής κυβερνήσεων επί των ελληνοτουρκικών θεμάτων προκάλεσε στην ελληνική κοινωνία τη λήθη του **«ποντιακού ζητήματος»**, το οποίο είχε απασχολήσει κατ' επανάληψη τους Ευρωπαίους συμμετέχοντες στις σχετικές διασκέψεις ειρήνης των Παρισίων (1918) και της Λωζάννης (1923). Μετά δε την

υπογραφή του ελληνοτουρκικού συμφώνου φιλίας το 1930, ουδέποτε τέθηκε το «ποντιακό ζήτημα» από την πλευρά της Ελλάδος τόσο διεθνώς όσο και σε ατζέντα διμερών επαφών με την Τουρκία, στο βωμό των πολιτικών σκοπιμοτήτων.

5. Το «ποντιακό ζήτημα» ανακινείται τα τελευταία χρόνια με μεγάλη δυναμική τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, μέσα από τη δράση των ΜΜΕ και την πλούσια βιβλιογραφία, ακόμη και στο κράτος που το δημιούργησε. Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου έχει αναγνωριστεί από τη Βουλή των Ελλήνων και καθιερώθηκε η 19η Μαΐου ως ημέρα μνήμης αυτού του γεγονότος. Η προώθηση και η διεθνής αναγνώριση της γενοκτονίας των Ποντίων, η αντίστοιχη των Αρμενίων και των Ασσυρίων, καθώς επίσης το ξύπνημα της Κουρδικής ταυτότητας στην Τουρκία, έχουν ανησυχήσει το τουρκικό κατεστημένο και παράλληλα καταδεικνύουν στην ελληνική πολιτεία το δρόμο μιας νέας βάσης πολιτικής επί του «ποντιακού ζητήματος» που αποτελεί και το κύριο θέμα της παρούσης εργασίας.

ΣΚΟΠΟΣ

6. Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι, αφού πραγματοποιηθεί μια σύντομη ιστορική αναδρομή και παρατεθούν τα παλαιά και νέα δεδομένα για το «ποντιακό ζήτημα», να γίνει η σύγχρονη προσέγγιση με την ελληνική και την ευρωπαϊκή του διάσταση. Παράλληλα να παρατεθεί η τουρκική κοινή και η επίσημη γνώμη – άποψη ενώ μέσα από μια ανασκόπηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής επί του ζητήματος, να διερευνηθούν οι ενδεχόμενες προοπτικές προώθησης των ελληνικών θέσεων – απόψεων μέσω της προσπάθειας ανάδειξής του.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

7. α. Τα στοιχεία τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την περιγραφή των γεγονότων, προέκυψαν από την έρευνα σε έγκριτες δημοσιεύσεις ιστορικών και άλλων ειδικών μελετητών των εποχών που συνέβησαν τα γεγονότα αλλά και μεταγενέστερων ερευνητών.

β. Στην παρούσα εργασία, για την έννοια της **γενοκτονίας** θα χρησιμοποιηθούν όροι όπως αυτοί καθορίστηκαν από διεθνείς οργανισμούς (ΟΗΕ) που προσυπογράφηκαν από τα ενδιαφερόμενα κράτη στις σχετικές συνδιασκέψεις και συμβάσεις και κυρώθηκαν με σχετικούς νόμους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α: ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΠΟΝΤΟΣ

8. Γεωγραφία

α. Στην αρχαιότητα Το όνομα Πόντος, ως γεωγραφική ενότητα, περιλάμβανε τις παράλιες περιοχές του Ευξείνου Πόντου. Κατά τον Ηρόδοτο, τον Ξενοφώντα και άλλους αρχαίους ιστοριογράφους Πόντος ονομάζεται η επιμήκης και ευρεία παραλιακή χώρα της Μαύρης Θάλασσας, η οποία (από χωροταξική άποψη) περιλαμβάνει τα εδάφη ανάμεσα στον Φάση ποταμό, κοντά στον οποίο βρίσκεται η σημερινή πόλη Βατούμ της Γεωργίας, και την Ηράκλεια την Ποντική. Πολλοί γεωγράφοι και ιστορικοί οριοθετούν τα δυτικά του σύνορα από τις εκβολές του ποταμού Άλυ, κοντά στην πόλη Σινώπη, την πρώτη ελληνική αποικία στον Εύξεινο Πόντο. Στο εσωτερικό, η περιοχή εκτείνεται σε βάθος 200 έως 300 χιλιομέτρων, οριοθετημένη από την ίδια τη φύση που τη διαχώρισε από την υπόλοιπη Μικρά Ασία με τις απροσπέλαστες οροσειρές του Σκυδίση, του Παρυάδρη και του Αντιταύρου. Το ορεινό και άγονο σε γενικές γραμμές έδαφος του Πόντου ευτύχησε να διαρρέεται από τους ποταμούς Άλυ, Ίρη, Μελάνθιο, Θερμώδοντα, Χαρσιώτη, Πρύτανη, Πυξίτη, Καλοπόταμο και πολλούς παραποτάμους, που αποτελούν ευλογία και πηγή ζωής του τόπου¹

β. Κατά τις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο κοινώς λεγόμενος Πόντος «*Εκτείνεται επί εδάφους 78.000 τ.χ. από των συνόρων της Γεωργίας μέχρι του Καρασού εις βάθος, συμπεριλαμβανομένων και την Σαφράμπολιν. Περιλαμβάνει τον νομόν Τραπεζούντος (μέχρι του ποταμού Άλυος) επί επιφανείας 32.895 χιλιομέτρων, μετά των διοικήσεων Ριζαίου, Αργυρουπόλεως και Τσανίκ (Αμισού) και εξ ετέρου τας διοικήσεις Σινώπης, Αμάσειας και Νικοπόλεως, υπαγομένας εις τον Νομόν Σεβάστειας και το βόρειον τμήμα μέρους της διοικήσεως Τοκάτης του Νομού Κασταμονής, με στενήν παραλιακή λωρίδα, περιλαμβάνουσας το Ζογκουλδάκ και την Ποντοηράκλειαν*». Επίσης, «*εκτός της άνω Διοικητικής διαιρέσεως υπάρχει και η εκκλησιαστική διαίρεσις εις Μητροπολιτικές επαρχίας, αι οποίαι είνε αι εξής: Επαρχία Τραπεζούντος, Ροδοπόλεως, Χαλδείας - Κερασούντος, Κολωνίας, Νεοκαισάριας και Αμάσειας*»²

9. Ιστορικά στοιχεία

α. Η αφετηρία της παρουσίας του ελληνισμού του Ευξείνου Πόντου και ουσιαστικά η σημασία του Ευξείνου Πόντου ως χώρου ανάπτυξης πολιτισμών, εμπορικών και οικονομικών ανταλλαγών στη Μεσόγειο και το Αιγαίο, την Κασπία και τον Καύκασο, ξεκινά από το μύθο και καταλήγει στην ιστορική πραγματικότητα. Ο 9ος άθλος του Ηρακλή τον οδηγεί στην περιφέρεια του Θερμώδοντα ποταμού, για να πάρει με τη βοήθεια του Θησέα και του Τελαμώννα τη ζώνη της Ιππολύτης, της βασίλισσας των Αμαζόνων. Ένας άλλος μύθος τον φέρνει στον Καύκασο για

¹ Κωνίνος Φωτιάδης καθηγητής Αριστοτελείου πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης, PONTOS.GR, Άρθρο, «*Η Ιστορία του Πόντου από την αρχαιότητα έως την εμφάνιση των Σελτζούκων Τούρκων*», διαθέσιμο στο <http://www.pontos.gr/default.aspx?catid=268> (Πρόσβαση 11, 12 Μαρ 2015)

² Γεώργιος Κ. Βαλαβάνης, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 1995, σελ. 22.

να απελευθερώσει τον Προμηθέα που ήταν φυλακισμένος επειδή έκλεψε τη φωτιά από τους θεούς και την έδωσε στους ανθρώπους. Ο μύθος συνεχίζεται με τον Φρίξο και την Έλλη, οι οποίοι ταξίδεψαν πάνω στο Χρυσόμαλλο Δέρασ για να αποφύγουν τη θυσία τους από τους θεούς του Ολύμπου. Ακολούθησε η πτώση της Έλλης στην είσοδο του θάλασσας - από τότε ονομάστηκε Ελλήσποντος - και η φύλαξη του πολύτιμου Δέρατος από τον βασιλιά Αιήτη³. Η Αργοναυτική εκστρατεία, με επικεφαλής τον Ιάσονα και πλήρωμα εκπροσώπων απ' όλες τις ελληνικές πόλεις⁴, αποτέλεσε την προσπάθεια για ανάκτηση του Δέρατος, αλλά και την πρώτη απόπειρα για αποικισμό της πλούσιας περιοχής. Οι Έλληνες αναφέρουν την περιοχή ως Πόντο (θάλασσα) και όταν έρχονται σε επαφή με αυτήν την ονομάζουν **Άξενο Πόντο**, αφού ήταν μια φιλόξενη θάλασσα. Μέχρι να μάθουν να κινούνται με ασφάλεια και να την ονομάσουν τελικά **«Εύξεινο»**, η ναυσιπλοΐα ήταν παράκτια. Οι αναφορές αυτές αποδεικνύουν το ενδιαφέρον των Ελλήνων για την περιοχή, πολύ πριν τον ιστορικά τεκμηριωμένο αποικισμό της από τους Ίωνες της Μιλήτου, τον 8^ο π.Χ αιώνα.

β. Ο Γερμανός ιστορικός του 19^{ου} αιώνα Γάκομπ Φίλιπ Φαλμεράγιερ (1790-1861), που θεωρεί τον Πόντο Πελασγικό, δηλαδή πρωτοελληνικό, μετά από μελέτη των αρχαίων κλασικών και παράθεση επιχειρημάτων συμπεραίνει ότι: *«Συνεπώς η αρχαιότατη Ελλάδα και οι αρχαιότατες ελληνικές πόλεις δεν πρέπει ν' αναζητηθούν στην Πελοπόννησο, ούτε στην Αττική ή στη Δωρίδα, αλλά στις κοιλάδες του Καυκάσου και στις ανατολικές ακτές του Ευξείνου Πόντου»*⁵.

γ. Ο αποικισμός των Ελλήνων στον Εύξεινο Πόντο αρχίζει το 1100 π.Χ., με τη Μίλητο να αναζητά επαφή με την περιοχή, ψάχνοντας για πολύτιμα μέταλλα. Η Μίλητος, η πρώτη πόλη της Ιωνίας που επικοινωνεί με τον Ευξείνο Πόντο δημιουργεί αποικίες - σημαντικές πόλεις από τον 8ο αιώνα π.Χ. Η Σινώπη (ιδρύθηκε το 785 π. Χ), πατρίδα του κυνικού **φιλοσόφου Διογένη**, του κωμικού ποιητή Δίφιλου και του ιστορικού Βάτωνα, ήταν η πρώτη αποικία της Μιλήτου στον Εύξεινο Πόντο το 786 π.Χ. και σαν έδρα εμπορίου έγινε πολύ σύντομα ένα αξιόλογο λιμάνι με πολυάριθμο στόλο και ισχύ. Ακολούθησαν η Τραπεζούντα (756 π.Χ), η Κερασούντα (700 π.Χ), η Αμισός (Σαμφούντα- 600 π.Χ), πατρίδα των μαθηματικών Δημητρίου Ραθηνού και Διονυσόδωρου και του γραμματικού Τυραννίωνα, η Οδησσός, ο Βαθύς Λιμένας (Βατούμ), η Διοσκουρίαδα (Σοχούμι), η Πιπιούντα, τα Κοτύωρα (Ορντού), η Τρίπολη, η Αμάσεια, πατρίδα του **γεωγράφου Στράβωνος**, η Ιωνόπολη (Ινέμππολη) και άλλες.

δ. Στα χρόνια της περσικής κυριαρχίας, ο ελληνικός πολιτισμός όχι μόνο

---

³ Μαριάννα Κορομηλά, *Οι Έλληνες στη Μαύρη Θάλασσα από την εποχή του Χαλκού ως τις αρχές του 20ου αιώνα*. Αθήνα: Πανόραμα 1991. Maslenikov A. *Οι αρχαίοι Έλληνες στο Βόρειο Εύξεινο Πόντο*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2000, σελ18.

⁴ Ορισμένοι από τους Αργοναύτες ήταν ο πατέρας του Αχιλλέα Πηλέας, ο Ηρακλής, ο Ορφέας, ο Τίφης, ο Θησέας, ο Εύφημος, ο Μελέαγρος, οι Διόσκουροι Κάστορας και Πολυδεύκης, ο Ζήτης, ο Καλάης, ο Πειρίθοος, ο πατέρας του Αίαντα Τελαμώνας, ο Αμφίραχος, ο πατέρας του Οδυσσέα Λαέρτης, ο Οϊλέας, ο Άδμητος και άλλοι, ανάμεσά στους οποίους και η μοναδική γυναίκα Αταλάντη. Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 178.

⁵ Γεώργιος Κ. Βαλαβάνης, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 1995, σελ. 17.

διατηρείται αλλά και επεκτείνει την επιρροή του. Οι παλιές αποικίες δημιουργούν νέες πόλεις και επιμένουν στον εξελληνισμό των λαών που ζουν γύρω τους.

ε. Το 401 π.Χ. ο Στρατηγός των «Μυρίων» Ξενοφώντας επιστρέφοντας με τους Μύριους από την πολύμηνη, πολύμοχθη και πολύπαθη εκστρατεία στήριξης του Πέρση ηγέτη Κύρου, αναφέρει ότι οι Μύριοι που έμειναν στην περιοχή της Τραπεζούντας 30 ημέρες γνώρισαν την πατροπαράδοτη φιλοξενία των Ελλήνων του Πόντου. Γιόρτασαν ελληνοπρεπώς, χόρεψαν τον ένοπλο πυρρίχιο χορό, διοργάνωσαν αθλητικούς αγώνες προς τιμή του ελληνικού δωδεκάθεου χαρακτηρίζοντας την Τραπεζούντα «Πόλιν Ελληνίδα μεγάλην και ευδαιμόνα»⁶. Ο Φίλιππος ο Β' οργάνωσε τον Εύξεινο Πόντο σε επαρχία, ενώ η αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλέξανδρου περιελάμβανε τον νοτιοδυτικό Εύξεινο Πόντο, εκτός από τη Βιθυνία και την Παφλαγονία.

στ. Στο μεσοδιάστημα των Αλεξανδρινών χρόνων και της Ρωμαϊκής κατάκτησης, δημιουργήθηκε το βασίλειο του Πόντου, που άκμασε από το 302 μέχρι το 63 π.Χ. με πρωτεύουσα την Αμάσεια και επικεφαλής την περσική δυναστεία των Μιθριδατών. Ο Μιθριδάτης ΣΤ' ο Ευπάτωρ (120-63 π.χ.) και το κράτος που δημιούργησε αποτέλεσε το ανάχωμα στη Ρώμη⁷. Θα κυριαρχήσει ο ελληνικός πολιτισμός και η ελληνική καθιερώθηκε ως επίσημη γλώσσα. Ο Μιθριδάτης ο ΣΤ' διεξήγαγε εκστρατείες κατά των Ρωμαίων και κατάφερε να απελευθερώσει την Αθήνα και τον Πειραιά ενώ από το 88 έως το 63 π.χ. διεξήχθησαν τρεις πόλεμοι. Ωστόσο, ο Μιθριδάτης καταδιωκόμενος και ενώ ετοίμαζε νέα εκστρατεία κατά της Ρώμης, έχασε τη ζωή του, σε ηλικία 69 ετών, στο Παντικάπαιο της Ταυρικής χερσονήσου, προδομένος από τον Φαρνάκη.

ζ. Κατά την ακολουθούσα Ρωμαϊκή περίοδο, ο Πόντος θα αποτελέσει επαρχία της Αυτοκρατορίας. Τότε, ο κάτοικος του Πόντου θα αυτοπροσδιορίζεται ως «Έλλην», ενώ μετά τη μεταφορά της πρωτεύουσας στην Κωνσταντινούπολη το 330 μ.Χ. οι πληθυσμοί θα εκχριστιανιστούν και θα επικρατήσει το όνομα «Ρωμαίος» ή «Ρωμικός». Την περίοδο αυτή, επικρατεί και η νέα θρησκεία του χριστιανισμού. Τότε, συνέβη και απώλεια του εθνωνύμιου «Έλλην» και η παράλληλη επικράτηση του ονόματος «Ρωμαίος», το οποίο επιβιώνει μέχρι σήμερα στους παρευξεινίους ελληνικούς πληθυσμούς, [«Ρωμαίικα» αποκαλούν τη γλώσσα τους οι σημερινοί ποντιόφωνοι μουσουλμάνοι κάτοικοι του Πόντου]⁸. Στην Ρωμαϊκή περίοδο, διαδίδεται ο Χριστιανισμός από τους απόστολους Ανδρέα και Πέτρο ενώ τα χριστιανικά μοναστήρια αποτελούν εστίες πίστης και εθνικής συνείδησης. Ο απόστολος Ανδρέας είναι ιδρυτής των εκκλησιών της Σινώπης, Αμισού, Αμάσειας και Τραπεζούντας. Ιδρύονται οι Μονή Αγίου Ιωάννη Βαζελώνος

⁶ Ξενοφώντας, *Κύρου Ανάβασις*, (Μετάφραση Κ.Θ. Αράπογλου), τ. Δ', βιβλίο Δ', κεφ. Η'. Αθήνα: Πάπυρος, 1954, σ.σ. 22-24.

⁷ Περικλής Ροδάκης, *Μιθριδάτης ΣΤ' ο Ευπάτωρ*. Αθήνα: Γόρδιος 1998. Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 180.

⁸ Νόρα Κωνσταντινίδου, *Η εθνική ονομασία Έλλην (Ελλην), Προσυνεδριακή έκδοση του Β' Παγκοσμίου Συνεδρίου του Ποντιακού Ελληνισμού*. Θεσσαλονίκη, [χρ.], 1988, σελ.11. Χ. Ανδρεάδης, *Σύνθετα και παράγωγα του ονόματος Έλλην-Ελλην*, Αρχαίον Πόντου, τόμ. 38. Αθήνα, σ.σ. 576-595. Γεώργιος Μεταλληνός, *Ορθοδοξία και Ελληνικότητα*. Αθήνα: Μήνυμα, 1992, σ.σ. 27-34. Βλέπε Ομοσπονδία Ποντιακών Σωματείων Νοτίου Ελλάδας, *Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ* διαθέσιμο στο http://www.opsne.gr/history.asp?sec=1-1#_ftn5 Πρόσβαση 11, 12 Μαρ 2015)

το 270 μ.Χ., ακολούθησε η Μονή Σουμελά⁹ και Αγίου Γεωργίου Περιστερεώτα.

η. Από τα μέσα του 11 μ.Χ. αιώνα αρχίζει η σταδιακή εμφάνιση των Τούρκομανικών φύλλων στη Μικρά Ασία και μετά την ήττα του Ρωμανού Διογένη στο Ματζικερτ (1071 μ. Χ.) ξεκινά η αντίστροφη μέτρηση για την Αυτοκρατορία. Το 1204 μετά την άλωση της Πόλης από τους Φράγκους, ιδρύεται από τον Αλέξιο Κομνηνό η «Αυτοκρατορία Τραπεζούντας» η οποία διατηρείται μέχρι το 1461, οπότε η πόλη της Τραπεζούντας μετά από απελπισμένη αντίσταση 28 ημερών παραδίδεται στο Μωάμεθ Β΄ με απόφαση του αυτοκράτορα Δαβίδ. Ο τελευταίος αυτοκράτορας, παρά τις προθέσεις του με αυτή του την απόφαση, δεν κατάφερε να σώσει ούτε την πόλη του και τους κατοίκους της, ούτε την οικογένειά του οι οποίοι παραδόθηκαν στη λεηλασία και τη σφαγή.¹⁰ Η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας κατέχει ξεχωριστή θέση στη παγκόσμια ιστορία, αφού κατόρθωσε να βοηθήσει πολύπλευρα την ταραγμένη Ευρώπη. Ο καρδινάλιος και φιλόσοφος Βησσαρίων και ο φιλόσοφος Γεώργιος ο Τραπεζούντιος είναι οι πιο σημαντικές μορφές της περιόδου, ενώ η Τραπεζούντα τον 14^ο Αιώνα υπήρξε κέντρο αστρονομίας και μαθηματικών.

θ. Επακόλουθο της κατάληψης της Τραπεζούντας ήταν οι σφαγές, οι λεηλασίες, η φυγή προς τη δυτική Ευρώπη και τις παραδουνάβιες χώρες, ο βίαιος εξισλαμισμός. Οι Πόντιοι αντιμετώπισαν τραγικές στιγμές. Την εποχή του Σουλτάνου Μεχμέτ του Δ', μεταξύ 1648 και 1687, πραγματοποιούνται ομαδικό εξισλαμισμοί των ελληνικών πληθυσμών από τις πιέσεις των φεουδαρχών, των Ντερεμπέηδων και η βία κυριαρχεί παντού.¹¹ Οι σημερινοί ποντιόφωνοι μουσουλμάνοι κάτοικοι του Όφη, της Τόνιας και των Σουρμένων, εικάζεται ότι είναι αποτέλεσμα εκείνης της περιόδου. Ανάμεσα στους πληθυσμούς που εξισλαμίστηκαν παρατηρήθηκε και το φαινόμενο του κρυπτοχριστιανισμού, που θα λάβει τεράστιες διαστάσεις στον Πόντο. Οι Κρυπτοχριστιανοί (ή Κλωστοί ή Κρυφοί ή Γυριστοί ή Τενεσούρηδες) ήταν οι χριστιανοί που αναγκάστηκαν να δεχτούν εξωτερικά μόνο τον ισλαμισμό, διατηρώντας τη χριστιανική πίστη και, όπου οι συνθήκες το επέτρεπαν, την ελληνική γλώσσα. Έτσι, έμειναν πιστοί στην ορθοδοξία και την εθνική τους ταυτότητα¹². Από τις αρχές του 18ου αιώνα, ο Ελληνισμός του Πόντου άρχισε να ξαναριζώνει στον τόπο του. Η Υψηλή Πύλη, με την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης το 1774 στο Κιουτσούκ Καϊναρτζή της Μολδοβλαχίας, αποδέχτηκε το δικαίωμα της Ρωσίας να προστατεύει τους Χριστιανούς υπηκόους του σουλτάνου, με αποτέλεσμα να ενισχυθεί η θέση των

⁹ Η Μονή ιδρύθηκε στην περιοχή Ματσούκας από τους μοναχούς Βαρνάβα και Σωρόνιο (κατά κόσμο Βασίλειος και Σωτήρχος, θεός και ανιψιός, Αθηναίοι). Το 386 μ.Χ. τους παρουσιάστηκε η Παναγία ζητώντας τους να κατευθυνθούν στον Πόντο για να παραλάβουν την εικόνα της. Εκεί βρήκαν την εικόνα την οποία εικονογράφησε ο Ευαγγελιστής Λουκάς. Από τότε έγινε γνωστή ως Παναγία Σουμελά (Εις του Μελά –στου Μελά – Σουμελά). Θεοφάνης Μαλκίδης, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 181.

¹⁰ Σάββας Καλεντερίδης, *Αν. Πόντος Κοτυωρα-Κερασούντα-Τραπεζούντα-Κάρς*. Αθήνα: ΙΝΦΟΓΝΩΜΩΝ, 2005, σ.σ. 74-75.

¹¹ Η μόνη περιοχή που διατήρησαν μεγάλους αριθμούς χριστιανικών χωριών που δεν εξισλαμίστηκαν, ήταν η Χαλδία και κυρίως η κοιλάδα του Κάνι ποταμού και μέρος της κοιλάδας της Ματσούκας. Η περιοχή αυτές κατά τον 18^ο-19^ο αι. αποτέλεσαν την κοιτίδα του ελληνισμού του Πόντου. Στο ίδιο, σελ.68.

¹² Α.Α. Παπαδόπουλος, *Ο υπόδουλος Ελληνισμός της Ασιατικής Ελλάδος: Εθνικώς και γλωσσικώς εξεταζόμενος*. Εν Αθήναις: Σύλλογος προς διάδοσιν των ωφέλιμων βιβλίων, 1919. Βλέπε Θεοφάνης Μαλκίδης «*Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*». Λευκωσία: Αιγαίον, 2010,σ.σ. 186-187.

Ελλήνων. Η εμφάνιση της Ρωσίας στην περιοχή θα δημιουργήσει μία νέα πολιτική και οικονομική κατάσταση. Οι Έλληνες της περιοχής ανέκτησαν την χαμένη πίστη στην ελευθερία και ενίσχυσαν την υπόθεση της εθνικής παλιγγενεσίας, συμμετέχοντας τόσο στη Φιλική Εταιρεία και στην προετοιμασία του αγώνα όσο και μετέπειτα στον ελλαδικό χώρο. Η σύσταση της Φιλικής Εταιρείας έγινε σε ένα ισχυρό οικονομικό και πολιτικό κέντρο του Εύξεινου, την Οδησό και αρχηγός ήταν ένας γόνος μίας διακεκριμένης οικογένειας του Πόντου, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης με τον οποίο ξεκίνησε η Επανάσταση, ενώ με τον αδελφό του Δημήτριο τελείωσε στη Μάχη της Πέτρας¹³.

ι. Μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο και την Συνθήκη των Παρισίων το 1856, άρχισαν να δίδονται στους αλλόθρησκους πληθυσμούς ειδικά προνόμια από το Οθωμανικό κράτος με την έκδοση του διατάγματος του Σουλτάνου περί ανεξιθρησκίας γνωστό ως «Χατί Χουμαγιούν»(1856). Το κλίμα για τους υπόδουλους Έλληνες έγινε καλύτερο μετά την παραχώρηση των ειδικών προνομίων [«Χάτι Σερίφ» (1839) και «Χάτι Χουμαγιούν» (1856)]¹⁴. Ο Ποντιακός Ελληνισμός εγκατέλειψε τις ορεινές περιοχές και κατέβηκε στις παραλιακές, όπου έκτισε χωριά, εκκλησίες και σχολεία. Σε σύντομο χρονικό διάστημα, πήρε ξανά στα χέρια του το εμπόριο ολόκληρου του Πόντου και της ενδοχώρας, ενώ η Τραπεζούντα ανέκτησε τη χαμένη αίγλη της. Έως το 1869 η Τραπεζούντα έλεγχε το 40% του εμπορίου της Περσίας και το διαμετακομιστικό εμπόριο απέφερε περίπου 200.000.000 φράγκα κέρδος το χρόνο. Οι Κ. Μαρξ – Φ. Ενγκελς τονίζουν σχετικά ότι *«μαζί με την Κωνσταντινούπολη, η Τραπεζούντα, είναι οι βασικοί κόμβοι των εμπορικών καραβανιών προς το εσωτερικό της Ασίας, προς την κοιλάδα του Ευφράτη και του Τίγρη, προς την Περσία και το Τουρκεστάν. Η θέση της Τραπεζούντας είναι ευνοϊκότερη από οποιαδήποτε άλλη για το εμπόριο τούτο... Το εμπόριο της Τραπεζούντας γίνεται θέμα σοβαρότατης πολιτικής σημασίας....»*¹⁵ Ανάλογη ήταν η κατάσταση και στις άλλες πόλεις του Πόντου.

ια. Η οικονομική άνθιση του Ελληνισμού στην ευρύτερη περιοχή του Πόντου είχε ως αποτέλεσμα την πνευματική και καλλιτεχνική αναγέννηση. Οι εκπρόσωποι του επιχειρηματικού κόσμου πρόσφεραν ένα ποσόν από τα κέρδη τους υπέρ των θρησκευτικών, εκπαιδευτικών και φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και αξιόλογοι επιστήμονες στέλνονταν για ειδική εκπαίδευση σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια για να μεταφέρουν στην πατρίδα τους τις νέες επιστημονικές μεθόδους

¹³ Πολυχρόνης. Ενεπεκίδης, *Ρήγας- Υψηλάντης -Καποδίστριας*. Αθήνα: εστία, 1965 και Αλέξανδρος Υψηλάντης. *Η αιχμαλωσία του στην Αυστρία 1821- 1828*. Αθήνα: Παπαζήσης, 1969. Βλέπε Θεοφάνης Μαλκίδης, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ.187.

¹⁴ Μετά από αυτό χιλιάδες κλωστοί επέστρεψαν στη χριστιανική πίστη. Οι αποκαλυφθέντες κρυπτοχριστιανοί στις 14 Ιουλίου 1857 αποφάσισαν να στείλουν αντιπροσώπους τους στον Πατριάρχη και τους πρεσβευτές των Μ. Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη, αιτούμενοι ελευθερία θρησκευτικής έκφρασης. Οι ενέργειες αυτές οδήγησαν στην αναγνώριση 20.000 κρυπτοχριστιανών των μητροπόλεων Τραπεζούντας και Χαλδίας με χαρακτηριστικότερη την περίπτωση των Κρωμναίων και του Σταυριωτών, όπου η αλλαγή θρησκείας ήταν καθολική. Οι επανακάμψαντες στη φανερή χριστιανική πίστη ονομάστηκαν από τους Οθωμανούς «τενεσούρ», που σημαίνει αρνησίθρησκος μουσουλμάνος που ασπάσθηκε το χριστιανισμό. Σάββας Καλεντερίδης *Ανατολικός Πόντος Κοτυωρα-Κερασούντα-Τραπεζούντα-Κάρς*. Αθήνα: ΙΝΦΟΓΝΩΜΩΝ, 2005, σελ.68.

¹⁵ Κ. Μαρξ – Φ. Ένγκελς *Η Ελλάδα, η Τουρκία και το ανατολικό ζήτημα*. Αθήνα: Γνώση, 1985, σελ.107. Βλέπε Θεοφάνης Μαλκίδης, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010,σελ. 189.

διδασκαλίας¹⁶. Το Φροντιστήριο της Τραπεζούντας, που είχε ιδρύσει το 1682 ο Τραπεζούντιος δάσκαλος Σεβαστός Κυμινήτης και λειτούργησε παρά τις αντιξοότητες μέχρι το 1922, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των Ποντίων και στην ανάπτυξη της εθνικής τους συνείδησης. Αντίστοιχα σχολεία υψηλής στάθμης ήταν τα Φροντιστήρια της Κερασούντας, της Αργυρούπολης, της Μερζιφούντας, κ.ά. Σε όλο τον Πόντο λειτουργούσαν, τη συγκεκριμένη περίοδο 1850 εκκλησίες, 1.401 σχολεία με 85.570 μαθητές και μαθήτριες¹⁷.

ιβ. Το κίνημα των Νεοτούρκων το 1908 στη Θεσσαλονίκη αποτέλεσε την αντεπανάσταση εναντίον των δημοκρατικών κινήματων των υπόδουλων εθνών. Ο σπόρος της ιδέας της δημιουργίας ελληνικού κράτους εμφανίστηκε στον μικρασιατικό Πόντο, σύμφωνα με μια εκτίμηση, το 1904¹⁸. Μέχρι τους βαλκανικούς πολέμους οι αυταπάτες για συνεργασία και ειρηνική συμβίωση με τους Τούρκους, παράλληλα με τη διαμόρφωση ενός νέου ελληνοτουρκικού καθεστώτος, κυριαρχούσαν σε μεγάλο τμήμα των Ποντίων διανοουμένων. Οι αισιόδοξες αυτές πεποιθήσεις διαφεύδονται από την ακολουθούσα πολιτική της βίας και γενοκτονίας των Νεοτούρκων απέναντι στους αλλόθρησκους. Αντιδρώντας στην ανωτέρω πολιτική, καθώς και στην επιστράτευση των ελληνικών πληθυσμών για τις ανάγκες του Οθωμανικού στρατού στον Α'ΠΠ (1914) και στην αποστολή τους στα τάγματα εργασίας (αμελέ ταμπουρού) της ενδοχώρας, οργανώνονται στον Πόντο ομάδες ανταρτών, οι οποίες θα προβάλλουν ισχυρή αντίσταση μέχρι την ανακωχή του Μούδρου (1918) και την αμνήστευση των συμμετεχόντων.

ιγ. Μετά την αποβίβαση του Κεμάλ στη Σαμψούντα την 19 Μαΐου 1919 και την έναρξη νέου γύρου εκτοπίσεων και διωγμών, οι πληθυσμοί θα αντιδράσουν και πάλι οργανώνοντας το δεύτερο αντάρτικο. Ακολουθούν εκτοπισμοί των κατοικούντων στα παράλια ελληνοχριστιανικών πληθυσμών προς την ενδοχώρα και αγώνας των ανταρτών εναντίον του τακτικού τουρκικού στρατού (3^ο και 15^ο Σώμα Στρατού), απασχολώντας δυνάμεις από το Μικρασιατικό μέτωπο.

ιδ. Οι Πόντιοι αντάρτες ζήτησαν ενίσχυση από την Ελλάδα. Οι εκκλήσεις τους όμως για στρατιωτική βοήθεια έμειναν αναπάντητες από την ελληνική κυβέρνηση. Σε επίρρωση των απόψεων του Σταυριδάκη, πολιτικού εκπρόσωπου της ελληνικής κυβέρνησης στον Πόντο και τον Καύκασο, ήρθε λίγο αργότερα ο συνταγματάρχης Δ. Καθενιώτης (στρατιωτικός σύμβουλος Βενιζέλου). Στις 03 Ιουνίου 1920, πρότεινε τη στρατιωτική επέμβαση του ελληνικού στρατού στον Πόντο με στρατηγικό στόχο τη δημιουργία ελληνικού κράτους εκεί και την αποκοπή του δρόμου επικοινωνίας Τούρκων - Μπολσεβίκων¹⁹. Ενέτασσε το

---

¹⁶ Θεοφάνης Μαλκίδης, «Κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις της ελληνικής παιδείας στον Πόντο». Πρακτικά 2ου Συμποσίου για την Παιδεία στις αλησμόνητες πατρίδες της Ανατολής. Δήμος Νέας Ιωνίας - Κέντρο Σπουδής και ανάδειξης Μικρασιατικού Πολιτισμού. Νέα Ιωνία 2006, σ.σ. 59-73. Αναφορά στο ίδιο, σελ.189

¹⁷ Γεώργιος Κ. Βαλαβάνης, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 1995, σελ. 22.

¹⁸ Αλέξης Αλεξανδρής, *Το εθνικό πνεύμα των Ποντίων, Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την πολιτική του*. Αθήνα: Φιλιππότη 1980. Διαθέσιμο στο http://www.opsne.gr/history.asp?sec=1-7#_ftn5 (πρόσβαση 19, 20 Φεβ 2015)

¹⁹ Δημήτριος Καθενιώτης, «Εκθεσις των ενεργειών μου σχετικώς με το ζήτημα του Πόντου», *Οι Έλληνες του Πόντου υπό τους Τούρκους (1461-1922)*. Αθήνα, 1957, σ.σ. 93-94. διαθέσιμο στο http://www.opsne.gr/history.asp?sec=1-7#_ftn5 (πρόσβαση 19, 20 Φεβ 2015)

«ποντιακό ζήτημα» στις ευρύτερες εθνικές επιλογές της Ελλάδας, αμφισβητώντας με τον τρόπο αυτό τη βενιζελική αντίληψη που ουσιαστικά έθετε τον Πόντο εκτός των εθνικών επιδιώξεων²⁰. Ο Δημ. Καθενιώτης ζητούσε επίσης από τις ελληνικές στρατιωτικές ομάδες του Καυκάσου να είναι έτοιμες για εκστρατεία στον Πόντο²¹. Η Ελλάδα την 7ην Ιουνίου 1922, θα προβεί στον ναυτικό βομβαρδισμό των πόλεων Αμισού και Ινέμπολης, ενώ η πολυπόθητη απόβαση του Ελληνικού Στρατού στον Πόντο δεν θα γίνει ποτέ, παρά τους φόβους του Κεμάλ τους οποίους ο ίδιος αργότερα επικαλέστηκε ως αιτία των εκτοπισμών.

ιε. Παράλληλα, αναλήφθηκε μέσω της διπλωματικής οδού, κίνηση από Ποντίους στη Μασσαλία για τη δημιουργία Ποντιακού κράτους, σε συνεργασία με τους ανά τον κόσμο ποντιακούς συλλόγους, τους οποίους εκπροσωπούσε ο πρόεδρος «Εθνικού Συνδέσμου Πόντου», Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης. Τον Νοέμβριο του 1917 ο ίδιος θα συναντηθεί στη Νίκαια με τον Ελ. Βενιζέλο και θα δηλώσει ότι το σχέδιο έχει την επιδοκιμασία του. Θα ακολουθήσουν στην ίδια κατεύθυνση διπλωματικές προσπάθειες από τον Μητροπολίτη Τραπεζούντος Χρυσάνθο. Το εγχείρημα, όμως, δε θα βρει ανταπόκριση από τις Μεγάλες Δυνάμεις κατά τις διαπραγματεύσεις ειρήνης, ενώ στον Πόντο θα συνεχιστεί από τον Κεμάλ η πολιτική αφανισμού του ελληνοχριστιανικού στοιχείου.

ιστ. Τον Αύγουστο του 1922, με την ήττα του Ελληνικού Στρατού στο Μικρασιατικό μέτωπο, ακολουθεί η ανακωχή των Μουδανίων και η υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών με θρησκευτικό κριτήριο, με τη Συνθήκη της Λοζάννης, κλείνοντας επισήμως το κεφάλαιο «ποντιακό ζήτημα».

10. Πληθυσμός - ποντιακή ταυτότητα

α. Γενικώς, στη σύγχρονη ελληνική βιβλιογραφία που καλύπτει τον ποντιακό πολιτισμό, υποστηρίζεται η ιωνική καταγωγή των Ποντίων, μέσω των αποικιών που δημιούργησε η Μίλητος (περί τον 8^ο αιώνα π.Χ), αρχικά στη Σινώπη και στη συνέχεια στα λοιπά παράλια του ιστορικού Πόντου. Επίσης, προβάλλεται ως πειστήριο της ελληνικής καταγωγής των Ποντίων το έργο του Ξενοφώντα «Κύρου Ανάβασις» (περί τον 4^ο αιώνα π.Χ.) μέσα στο οποίο γίνονται αναφορές για την ελληνικότητα των πόλεων Τραπεζούντα, Κοτύωρα, Κερασούντα, Αμισός και Σινώπη σε αντίθεση με τους λοιπούς κατοικούντες «βαρβαρικούς και επικίνδυνους» πληθυσμούς των Ταόχων, των Χαλδαίων ή Χάλυβων, των Σκυθών, των Μακρώνων, των Κόλχων, των Λαζών, των Λευκοσύρων, των Βαχίρων, των

---

²⁰ Omer Asan, *Pontas Kulturu*, Πρόλογος Ν. Σαρρή. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη, 2007, σελ. 9.

²¹ Στην έκθεσή του ο Δημήτριος Καθενιώτης υποστήριζε ως εξής την πρότασή του: *Η συνεργασία του Μουσταφά Κεμάλ Πασά με τον μπολσεβικισμό θα του ανοίξει μίαν πηγήν ενισχύσεως, άγνωστον πόσον, μικράν ή μεγάλην. Και τούτο εάν δε γίνη, θα επιτρέψη εις τον Μουσταφά Κεμάλ να αποσύρει τας εν Ερζερούμ Δυνάμεις του, αι οποίαι είναι ως γνωστόν υπέρτεροι των ευρισκομένων απέναντί μας εν Μικρά Ασία. Η μόνη οδός της τοιαύτης επικοινωνίας είναι Καρς-Ερζερούμ-Σεβάστεια-Άγκυρα. Η Στρατιωτική λοιπόν δράσις, η οποία θα ηνώχλει ή θα απέκοπτε την οδόν ταύτην, δεν είναι κατασκευάσμα ασήρικτων φιλοδοξιών, αλλ' ευρίσκεται εν πλήρει αρμονία με την γενικωτέραν στρατιωτικήν κατάστασιν.....* Δημήτριος Καθενιώτης, «*Εκθεσις των ενεργειών μου σχετικώς με το ζήτημα του Πόντου*», διαθέσιμο στο http://www.opsne.gr/historv.asp?sec=1-7#_ftn5 (πρόσβαση 19, 20 Φεβ 2015)

Σασπείρων, των Τιβαρηνών και των Μοσούνοικων.

β. Όπως όμως προαναφέρθηκε, στην ελληνική μυθολογία η παρουσία ελληνικών φύλων στην περιοχή φαίνεται πως είναι προγενέστερη του αποικισμού από τη Μίλητο. Κατά τον Όμηρο οι πόλεις του Πόντου και της Μικράς Ασίας στον Τρωικό πόλεμο (περί τον 12^ο αιώνα π.Χ) που ήταν σύμμαχοι με τους Τρώες, παρουσιάζονται να έχουν οργανωμένες κοινωνίες, μακράν απέχουσες από την ημιάγρια κατάσταση που περιγράφει ο Ξενοφώντας, για τους «βαρβαρικούς» γηγενείς πληθυσμούς. Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι από όλους αυτούς τους λαούς που συνάντησε ο Ξενοφώντας, μόνο τρεις, οι Αρμένιοι, οι Καρδούχοι (Κούρδοι) και οι Λαζοί, διατηρούν σήμερα την ταυτότητά τους.

γ. Σύμφωνα με έκθεση του Αργυροπούλου, του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών το 1912²², ο ελληνοχριστιανικός πληθυσμός του Πόντου ανήρχετο σε 700.000, ενώ οι Μωαμεθανοί του Πόντου υπολογίζονται σε 1.040.000, υποδιαιρούμενοι σε 420.040 Τούρκους και λοιπούς Κιρκάσιους, Λαζούς, Σάννους, Κούρδους, Αβασγούς, Γεωργιανούς, Κιζιλπασήδες κλπ. Κατά δε τον Μητροπολίτη Τραπεζούντος Χρυσάνθο, σε υπόμνημα που υπέβαλε με ημερομηνία 2 Μαΐ 1919 προς την Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων²³ μόνο 340.000 ήταν γνήσιοι Τούρκοι ενώ υπήρχαν Σουρμενίτες, 200.000 Οφίτες και 50.000 Σταυριώτες που ουδέποτε λησμόνησαν την ελληνική τους καταγωγή, ομιλούσαν την ελληνική και αρκετοί από αυτούς ήταν κρυπτοχριστιανοί.

δ. Αξιοσημείωτο είναι το ότι στην προσπάθεια δημιουργίας Ποντιακού Κράτους το 1919, ο εθνικός ύμνος που είχε συνταχθεί²⁴ [βλ. Παρ «Ζ»], παρακινούσε τους Ποντίους να αποτινάζουν την «Τουρκική σκλαβιά», παρά το ότι σε αυτό το κράτος θα περιλαμβανόταν όπως προαναφέρθηκε, 1.040.000 «τουρκοποντιακοί» - μουσουλμανικοί πληθυσμοί, οι οποίοι θα έπρεπε να συμπορευτούν, δίνοντας την εντύπωση ότι είχε διαμορφωθεί «ποντιακή ταυτότητα», υπερβαίνουσα το χάσμα των θρησκειών.

ε. Ο Ρήγας Φεραίος στο «Θούριο» προχωράει παραπάνω και αφήνει να εννοηθεί ότι η μοίρα όλων των πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είναι κοινή καλώντας μαζί Τούρκους και Ρωμιούς να επαναστατήσουν κατά του Σουλτάνου. Επίσης κάνει μνεία σε Μαυροθαλασσινούς και Λαζούς, τονίζοντας την ιδιαίτερη ταυτότητα και ανδρεία τους.

στ. Από τα ανωτέρω συμπεραίνεται ότι, οι πληθυσμοί που αποκαλούνται σήμερα «Πόντιοι» είναι το αποτέλεσμα της μίξης των γηγενών (φρυγοπελαζγικών) πληθυσμών με τους Ίωνες αποίκους (πλην Καρδούχων, Αρμενίων, Ασσυρίων και

²² Γεώργιος Κ. Βαλαβάνης, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 1995, σελ.15

²³ Αχιλλέας Σ. Ανθεμίδης, *Τα Απελευθερωτικά Στρατεύματα του Ποντιακού Ελληνισμού*. Θεσσαλονίκη: Μάτι, 1999, σελ. 191

²⁴ Γράφτηκε από τον Ιατρό Φίλωνα Κτενίδη, βλέπε Γεώργιος Κ. Βαλαβάνης, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 1995, σελ.259.

εποίκων Τούρκων, οι οποίοι γενικώς διατήρησαν την ταυτότητά τους). Η κοινή καταγωγή αποτελεί βασικό στοιχείο στη διαμόρφωση της ιδιαίτερης ποντιακής ταυτότητας, η οποία σφυρηλάτησε και γέννησε την ανάγκη για την αυτοδιάθεση του ποντιακού λαού στις αρχές του αιώνα, αλλά επίσης πυροδοτεί σήμερα το «ποντιακό ζήτημα». Επιπλέον, ο όρος «παλινοστούντες» αρμόζει μόνο για όσους Ποντίους γυρίσουν κάποτε στη γενέθλια γη του Πόντου και όχι σε πρόσφυγες καταφεύγοντες στο ελληνικό κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β

ΤΙ ΟΝΟΜΑΖΟΥΜΕ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

11. Εισαγωγή

α. Σήμερα, η κοινή γνώμη στην Ελλάδα, πόντιοι και μη πόντιοι ανεξαρτήτως πνευματικού επιπέδου, έχει συνδέσει τον όρο «ποντιακό ζήτημα» με τους εκτοπισμούς και τις διώξεις του ποντιακού στοιχείου την περίοδο 1914-1923 από τους Τούρκους. Επιπρόσθετα στο «ποντιακό ζήτημα» συμπεριλαμβάνεται η αντίδραση των Ποντίων με διεξαγωγή «αντάρτικου», οι διπλωματικές προσπάθειες σύστασης ανεξάρτητου Ποντιακού κράτους, η ανταλλαγή των πληθυσμών και η ακολουθούσα προσφυγιά μετά τη Μικρασιατική ήττα και η συντελεσθείσα γενοκτονία

β. Επιπλέον οι Έλληνες Πόντιοι στα πλαίσια του «Ποντιακού ζητήματος», καθώς επίσης και οι υπόλοιποι Μικρασιάτες, διεκδικούν το δικαίωμα στη μνήμη αντίθετα με την έννοια που θέτουν οι Τούρκοι. Είναι η αξίωση συγγνώμης από τους Τούρκους για τα όσα άδικα και απάνθρωπα διέπραξαν σε βάρος των προγόνων τους (γενοκτονία). Είναι αξίωση τους να σεβαστούν οι Τούρκοι τα κατάλοιπα του δικού τους πολιτισμού (νεκροταφεία, εκκλησίες, σπίτια, σχολεία, μοναστήρια, μνημεία, κάστρα²⁵).

γ. Επιπρόσθετα, έχει διαμορφωθεί η γενική πεποίθηση ότι το δικαίωμα διατήρησης της πολιτισμικής ταυτότητας των ποντιόφωνων - ελληνοφώνων πληθυσμών που κατοικούν σήμερα στον ιστορικό Πόντο και στη νότια Ρωσία, αποτελεί μέρος του «ποντιακού ζητήματος».

δ. Η αναγνώριση 19^{ης} Μαΐου ως ημέρα μνήμης της γενοκτονίας των ελλήνων του Πόντου, έγινε από το ελληνικό κοινοβούλιο στις 24 Φεβρουαρίου 1994, με το Νόμο 3082. Έκτοτε οι σύλλογοι Ποντίων ανά τον κόσμο προωθούν το θέμα, με καρπό των προσπαθειών τους την αναγνώριση την 11 Μαρτίου του 2010 και από το κοινοβούλιο της Σουηδίας.

12. Εκτοπισμοί – διώξεις – γενοκτονία

α. Έστω και αργά, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) κατάρτισε το υπ' αριθμόν 260(III), της 09-12-1948 Ψήφισμα και, καθορίζοντας τη νομοτυπική μορφή του εγκλήματος της γενοκτονίας προέβλεψε τη διαδικασία αναγνώρισης και τις ποινές τιμώρησής της. Στη Σύμβαση αυτή προσχώρησαν όλα σχεδόν τα κράτη του πλανήτη μας. Η Ελλάδα την προσυπέγραψε στη Ν. Υόρκη στις 29-12-1949 και την κύρωσε με το Νόμο 3091/1954.

---

²⁵ Θεόδωρος Παυλίδης, *Το Ποντιακό από τη σκοπιά των Τούρκων*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 2009, σελ. 16.

β. Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω Σύμβαση²⁶ «**Ως γενοκτονία νοείται οποιαδήποτε από τις παρακάτω πράξεις, η οποία ενεργείται με πρόθεση ολικής ή μερικής καταστροφής ομάδος εθνοτικής, εθνολογικής, φυλετικής ή θρησκευτικής.** Οι πράξεις δε αυτές είναι:

- (1) φόνος μελών της ομάδας,
- (2) σοβαρή βλάβη της σωματικής ή διανοητικής ακεραιότητας των μελών της ομάδος,
- (3) η εκ προθέσεως υποβολή της ομάδος σε συνθήκες διαβιώσεως που μπορούν να επιφέρουν την πλήρη ή μερική σωματική καταστροφή αυτής,
- (4) μέτρα που αποβλέπουν στην παρεμπόδιση των γεννήσεων στους κόλπους ορισμένης ομάδος και
- (5) η αναγκαστική μεταφορά παιδιών από μια ομάδα σε άλλη ομάδα.

γ. Τα στοιχεία δηλαδή που συνθέτουν την έννοια της γενοκτονίας είναι κυρίως η πρόθεση του δράστη και η ολική ή μερική καταστροφή μιας ομάδος (φυλετικής, εθνικής, εθνοτικής, θρησκευτικής). Κατά τη Σύμβαση του ΟΗΕ, εκτός από τη γενοκτονία τιμωρούνται επίσης:

- (1) η συνεννόηση για τη διενέργεια γενοκτονίας,
- (2) η άμεση και δημόσια προτροπή προς διενέργεια γενοκτονίας,
- (3) η απόπειρα γενοκτονίας και
- (4) η συνέργεια στη γενοκτονία.

δ. **Η πρώτη φάση** της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου ξεκινά το 1908 και κρατά μέχρι την έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου²⁷. «*Η εκμηδένισις των χριστιανικών πληθυσμών ήταν ασύγγνωστο έγκλημα αποδοτέο στο κόμμα Ένωση - Πρόοδος... οι πληθυσμοί αυτοί δεν μετανάστευσαν ίδια βουλήσει, αλλά εξαναγκάστηκαν υπό την απειλή και τη βία και εξολοθρεύτηκαν δίχως έλεος.... προκειμένου να εκριζώσουμε τους Έλληνες και τους Αρμένιους, μεταχειριστήκαμε μεθόδους παρόμοιες με εκείνες του Μεσαίωνα*»²⁸.

ε. **Η δεύτερη περίοδος** ξεκίνησε το 1914, όταν οι συγκρούσεις του Α' Παγκοσμίου Πολέμου αναβάθμισαν την πολιτική της Γενοκτονίας και διήρκεσε έως την έξοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τον πόλεμο (Οκτώβριος 1918). Τον Ιανουάριο του 1918 ο πρόξενος της Αυστροουγγαρίας στην Τραπεζούντα υπολόγιζε σε 80.000-100.000 τους εκτοπισμένους Έλληνες του Πόντου, ενώ ελληνικές μαρτυρίες ανεβάζουν στις 233.000 τους νεκρούς και σε

²⁶ Μέρος II. Άρθρο 5. Καταστατικού Χάρτη του Διεθνές Ποινικού Δικαστηρίου

²⁷ Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία οι πολίτες κατατάσσονταν σε δύο κατηγορίες, των μουσουλμάνων (muslim) και των μη μουσουλμάνων (Gayri Muslim). Οι μη μουσουλμάνοι χωριζόταν ανάλογα με την εθνότητά τους - μιλλέτ (millet)-, όπως αποκαλούνταν, για παράδειγμα οι Έλληνες (Rum Millet) οι Αρμένιοι (Ermeni Milleti), οι Ασσύριοι (Asuri Milleti), οι Σύριοι χριστιανοί (Suriani Milleti). Ε. Γεωργανόπουλος, *Το νεοτουρκικό κίνημα και οι επιπτώσεις του στον ελληνισμό του Πόντου: 1908-1914*. Θεσσαλονίκη: αδελφοί Κυριακίδη, 2001.

²⁸ Αναφορές των μεγάλου βεζύρη Δαμάτ φερήτ (Γερουσία 9/22 Οκτωβρίου 1922) και της λογογράφου Χαλιδέ Εδίπ Χανέμ (εφημερίδα Βακίτ 9/22 Οκτωβρίου 1922). Βλέπε Κ. Φωτιάδης, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*. Τόμος 7^{ος}. Θεσσαλονίκη: Ηρόδοτος, 2004, σ.σ. 166-167.

85.000 όσους εκδιώχθηκαν στη Ρωσία²⁹. Η διαταγή του επικεφαλής του οθωμανικού στρατού³⁰ Γερμανού Λίμαν φον Σάντερς (Liman von Sanders) για εκκένωση περιοχών από Έλληνες, είναι χαρακτηριστική³¹. Τα τάγματα εργασίας, ως αποτέλεσμα του νόμου του 1909 περί στράτευσης των χριστιανών, η επιστράτευση του 1914 και οι εκτοπίσεις στα βάθη της Ανατολίας, οδηγούσαν στην φυσική εξόντωση των Ελλήνων.

στ. **Η περίοδος 1919-1923** αποτελεί την τελευταία και την πιο έντονη φάση Γενοκτονίας, όταν η εδραίωση του Μουσταφά Κεμάλ στο οθωμανικό εσωτερικό συμπίπτει με την δημιουργία της ΕΣΣΔ και τη βοήθειά της προς το εθνικιστικό κεμαλικό κίνημα, την παρουσία του ελληνικού στρατού στην Ιωνία και τη Θράκη, καθώς και την αλλαγή στους προσανατολισμούς στην εξωτερική πολιτική των μεγάλων ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Είναι η στιγμή που το ζήτημα της ίδρυσης ανεξάρτητου Ποντιακού Κράτους αν και τέθηκε, συνάντησε την αντίθεση του Ελευθερίου Βενιζέλου και τη χρονική φάση που ο Μουσταφά Κεμάλ και ο Τοπάλ Οσμάν ένωσαν τις δυνάμεις τους. Το κεμαλικό κίνημα με την Εθνοσυνέλευση στη Σεβάστεια (Σεπτέμβριος 1919) αποφάσισε την «τελείαν των χριστιανών εξόντωσιν, ίνα μη έχωσι διεκδικήσεις επί των εδαφών του Τουρκικού κράτους»³².

ζ. Οι Νεότουρκοι

(1) Η απόφαση για τη γενοκτονία των Ποντίων και συνάμα των λοιπών αλλόθρησκων πληθυσμών της Μικράς Ασίας ελήφθη από του Νεοτούρκους σε συνέδριο στη Θεσσαλονίκη, το 1911. Οφείλεται στις σοβινιστικές τάσεις του κινήματος του μετά την ανάληψη της εξουσίας το 1908, με την επιλογή της πολιτικής περί βίαιης αφομοίωσης των εθνικών μειονοτήτων, εφαρμόστηκε κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και ολοκληρώθηκε από τον Μουσταφά Κεμάλ (1919 - 1923). Στην απόφαση γράφεται: « *Η Τουρκία πρέπει να γίνει μωαμεθανική χώρα, όπου η μωαμεθανική θρησκεία και οι μωαμεθανικές αντιλήψεις θα κυριαρχούν και κάθε άλλη θρησκευτική προπαγάνδα θα καταπνίγεται. Αργά η γρήγορα θα πρέπει να πραγματοποιηθεί η πλήρης οθωμανοποίηση όλων των υπηκόων της Τουρκίας. Και είναι ολοκάθαρο ότι αυτό δεν μπορεί να γίνει με την πειθώ. Άρα πρέπει να χρησιμοποιηθεί ένοπλη βία*». Οι διωγμοί εκδηλώθηκαν αρχικά με τη μορφή κρουσμάτων βίας, καταστροφών, απελάσεων και εκτοπισμών πολύ γρήγορα όμως έγιναν πιο οργανωμένοι και εκτεταμένοι και στρέφονταν μαζικά πλέον κατά των Ελλήνων (και κατά των

²⁹ Wien HHStA, PA, Türkei XII, Liasse 467 LIV Griechenverfolgungen in der Türkei 1916-1918, No 97/pol., Konstantinopel (19.1.1916) και (2.1.17), Bonn PAAA, Türkei Nr. 168, Bd. 15, f. Bd. 16, (9.2.17). Βλέπε Κ. Φωτιάδης οπ. π. τ. 1ος σελ. 89.

³⁰ Μετά την καταστροφή και των οχυρών των [Δαοδανελίων](#) (18 Μαρτίου 1915), από τις ναυτικές δυνάμεις της [Αντάντ](#), ο ίδιος ο τούρκος αρχιστράτηγος Εμβέρ Πασάς παρέδωσε στον Όθων Λίμαν φον Σάντερς (Otto Liman von Sanders) την αρχιστρατηγία και προστασία της Αυτοκρατορίας μετά την αποδεκτή εισήγησή του στο Σουλτάνο. Διαθέσιμο στο el.wikipedia.org/wiki/Όθων_Λίμαν_φον_Σάντερς (πρόσβαση 06, 07 Απρ. 2015)

³¹ Βλέπε Κ. Φωτιάδης ο.π.τ.4ος σ.σ. 197-200.

³²]Οι ανθελληνικοί διωγμοί εν Τουρκία από του 1908 μέχρι του 1921 (ενώπιον της Γ' εν Αθήναις Εθνοσυνελεύσεως). Αθήναι, 1921. Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 192

Αρμενίων)³³.

(2) Τα αποτελέσματα των εκτοπισμών, διώξεων, μαχών και αντιποίνων καθώς και ο αριθμός των 353.000³⁴ θυμάτων της περιόδου 1914-1923 στον Πόντο, δίνουν τη δυνατότητα να μιλούμε για γενοκτονία των χριστιανικών πληθυσμών του ιστορικού Πόντου. Έτσι, το 1914 με αφορμή τον Α'ΠΠ και την επιβολή στράτευσης των χριστιανικών πληθυσμών στον Οθωμανικό Στρατό, ο ανδρικός χριστιανικός πληθυσμός του Πόντου οδηγείται στην ανυποταξία και στην οργάνωση αντάρτικων τμημάτων.

(3) Η παρουσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου στον Πόντο με τους ιδιαίτερως μεγάλης εμβέλειας, πνευματικής και εθνικής, Μητροπολίτες - τον Χρυσάνθο (Φιλιππίδη) Τραπεζούντας και τον Γερμανό (Καραβαγγέλη) Αμάσειας - κατόρθωσε να διασώσει τον Ελληνισμό, ο οποίος απώλεσε το μισό του έμφυχου δυναμικού του και το σύνολο της υλικής του παρουσίας στον χώρο μέσα σε 10 χρόνια. Οι διώξεις του Ελληνισμού του Πόντου, όπως και αυτές των υπόλοιπων Ελλήνων καθώς και των Αρμενίων, συνεχίστηκαν και μετά την έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου παρότι οι οθωμανικές δυνάμεις ήταν απασχολημένες στην πολεμική σύγκρουση. Οι διωγμοί, οι μαζικές δολοφονίες, η οικονομική εξόντωση, τα τάγματα εργασίας, η γενική επιστράτευση η οποία οδηγούσε σε θάνατο, ήταν μερικές από τις μεθόδους που μετήρχοντο οι οθωμανικές Αρχές, όπως επεσήμανε σε έκθεσή του ο Αρχιμανδρίτης Πανάρετος Τοπαλίδης³⁵.

(4) Τον Μάιο του 1916, εισήχθη νομοθετικά η σωματική ποινή για να βελτιωθεί η πειθαρχία στο στράτευμα και κυρίως για να περιοριστούν οι λιπτοταξίες, οι οποίες προήρχοντο κυρίως από τον ελληνικό πληθυσμό. Έως το τέλος του 1917, επιστρατεύθηκαν περισσότεροι από 200.000 Έλληνες ηλικίας 15 έως 48 ετών. Πολλοί από αυτούς πέθαναν από τις στερήσεις, το κρύο, τις αρρώστιες. Μοναδική αντίδραση ήταν τα αντάρτικα σώματα, όπως αναφέρει και ο Μητροπολίτης Γερμανός Καραβαγγέλης³⁶.

(5) Αυτός απελάθηκε στις 29 Οκτωβρίου του 1917³⁷ για τη δράση του. Την 29 Δεκεμβρίου 1916 ενημέρωσε το Οικουμενικό Πατριαρχείο για τα τεκταινόμενα στον δυτικό Πόντο: «*Το χιόνι μέχρι τα γόνατα και το κρύο τσουχτερό,*

---

³³ Hofmann T., (ed.) *Verfolgung, Vertreibung und Vernichtung der Christen im Osmanischen Reich, 1912-1922*. Munster-Hamburg, Lit Verlag, 2005. Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ 192.

³⁴ Γεώργιος Βαλαβάνης, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου, Ανατύπωση Α έκδοσης του 1925*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 1995, σελ. 24.

³⁵ Κων/νος Φωτιάδης, *Η Γενοκτονία...*, οπ. π. τ. 1^{ος}, σελ. 178.

³⁶ Αντιγόνη Μπέλλου-Θρεψιάδη, *Μορφές Μακεδονομάχων και τα ποντιακά του Γερμανού Καραβαγγέλη*. Αθήνα: Τροχαλία, 1994, σ.σ. 100-101. Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2001, σελ 193

³⁷ Στις 28 Οκτωβρίου, με εντολή του πρωθυπουργού Ταλαάτ πασά, δόθηκε εντολή να απελαθεί μέσω Αγκύρας στην Κωνσταντινούπολη, χωρίς να του δοθεί καμία προθεσμία να προετοιμαστεί. ούτε να επικοινωνήσει με οποιονδήποτε. Με τη συνοδεία της αστυνομίας οδηγήθηκε στην Άγκυρα και από εκεί σιδηροδρομικώς στις κεντρικές φυλακές της Κωνσταντινούπολης. Χάρη σε ένα γνωστό του, που ταξίδευε στο ίδιο τρένο και ειδοποίησε το Οικουμενικό Πατριαρχείο, αποφυλακίστηκε ύστερα από μέρες. Βλέπε Αντ. Μπέλλου Θρεψιάδη, ο. π. σελ. 110.

εν τούτοις προχωρούν με συνοδεία πολιτοφυλάκων χιλιάδες παιδιά, γυναίκες και άρρωστοι γέροι προς τη Σεβάστεια... Οι άρρωστοι εγκαταλείπονται στην άκρη του δρόμου σχεδόν όλοι ξυπόλυτοι, καταδικασμένοι δηλ. εκ των προτέρων σε θάνατο από το ψύχος... Από την Σαμψούντα στάλθηκαν πολιτοφύλακες και στρατιώτες εναντίον των πλούσιων χωριών της περιοχής, οι οποίοι έκαψαν τα χωριά, σκότωσαν γέρους και παιδιά και βίασαν γυναίκες. Ακόμα και κορίτσια κάτω των δέκα χρόνων και γριές πάνω των 80 είχαν αυτήν την τύχη»³⁸. Σε νέα επιστολή του προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο και σ' άλλους φορείς με ημερομηνία 14 Ιανουαρίου 1917, παρακαλούσε απεγνωσμένα να μεσολαβήσουν για να σταματήσουν οι ενέργειες και κυρίως οι εκτοπισμοί, που οδηγούσαν το σύνολο σχεδόν, του ελληνικού πληθυσμού σε μια «εν πορεία» θανατική καταδίκη, αναφερόμενος στην αξιοθρήνητη κατάσταση των 4.000 γυναικόπαιδων και ηλικιωμένων.

(6) Το ίδιο διάστημα εκτός από τους διωγμούς, σημειώθηκαν προσπάθειες εξισλαμισμού των ελληνικών πληθυσμών στον Πόντο, που οδήγησε χιλιάδες χριστιανούς στο Ισλάμ³⁹. Σε επιστολή της επιτροπής της επαρχίας Κολωνίας προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο καταγγέλλονται πολλές περιπτώσεις βίαιου εξισλαμισμού σε 10 χωριά της περιοχής, ενώ ο Μητροπολίτης Αμάσειας Γερμανός σε έκθεσή του προς το Πατριαρχείο καταγγέλλει ότι δύο χωριά της Σινώπης, το Γιοκαπίκιοι και η Σέρνα, οι κάτοικοι προσχώρησαν βιαίως στο Ισλάμ για να γλιτώσουν. Τραγικές ήταν και οι στιγμές που πέρασαν και οι μονές του Πόντου. Η Μονή της Παναγίας Σουμελά και η Μονή Βαζελώνος λεηλατήθηκαν και οι μοναχοί και οι μοναχές αιχμαλωτίστηκαν και πέθαναν. Σύμφωνα με τις εκθέσεις του πρεσβευτή της Γερμανίας στην Κωνσταντινούπολη Μέττερνιχ (Mettemich), οι Νεότουρκοι προσπαθούσαν να δικαιολογήσουν τις εκτοπίσεις των Ελλήνων που ζούσαν στα παράλια του Εύξεινου Πόντου με την πρόφαση ότι οι Ρώσοι είχαν εξοπλίσει τον ελληνικό πληθυσμό και φοβούνταν για το λόγο αυτόν μια ελληνική εξέγερση⁴⁰.

(7) Ορισμένοι Γερμανοί, σύμμαχοι των Οθωμανών στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι οποίοι δε συμφωνούσαν με την πολιτική της εθνοκάθαρσης, προσπάθησαν με αλλεπάλληλες εκθέσεις, που έστελναν στο υπουργείο Εξωτερικών, να διαχωρίσουν την θέση τους από τα μέτρα των Νεοτούρκων, ιδιαίτερα μετά την κατακραυγή της Γενοκτονίας των Αρμενίων. Συγκεκριμένα, στις 16 Ιουλίου 1916, ο πρόξενος της Γερμανίας στην Αμισό Κούκοφ (Kuckhoff), σε αναφορά του προς το υπουργείο Εσωτερικών τόνιζε τα εξής: «Από αξιόπιστες πηγές ολόκληρος ο ελληνικός πληθυσμός της Σινώπης και της παραλιακής περιοχής της επαρχίας Κασταμονής έχει εξοριστεί. Εξορία και εξολόθρευση είναι στα τουρκικά η ίδια έννοια, γιατί όποιος δε δολοφονείται, πεθαίνει ως επί το

³⁸ Κωνίνος Φωτιάδης, *Η Γενοκτονία...*, ο. π. τ. 2ος, σελ.71.

³⁹ Απόστολος Βακαλόπουλος, *Νέα Ελληνική Ιστορία 1204-1985*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2002, σελ.353.

⁴⁰ Bonn PAAA, Tiirkei Nr. 168, Beziehungen der Tiirkei zu Griechenland, Bd. 15, Nr. 532,(7.9.1916). Βλέπε Κ. Φωτιάδης οπ. π. τ. 1ος σελ. 89.

πλείστον από τις αρρώστιες και την πείνα»⁴¹. Σύμφωνα με τον Μητροπολίτη Γερμανό, οι Έλληνες από τη Σινώπη ως το Αλατζάμ εκτοπίστηκαν όλοι, με την αιτιολογία του εξοπλισμού των Ελλήνων με όπλα από τους Ρώσους, καταστράφηκαν τα παράλια του βιλαετιού Κερασούντας και κινδύνευαν να έχουν την ίδια τύχη οι 100.000 Έλληνες των παραλιακών περιοχών από το Αλατζάμ μέχρι την Κερασούντα⁴².

(8) Ο διάδοχος του Αμερικανού πρεσβευτή Χένρυ Μοργκεντάου Έλκους (Elkus) τόνιζε στον Αυστριακό ομόλογό του Τραουτμανσντόρφ (Trauttmansdorff) ότι ενδιαφερόταν για την τύχη των Ελλήνων που εκτοπιζόνταν στα βάθη της Ανατολής. Οι δύο διπλωμάτες συμφωνούσαν για τις ακρότητες της εφαρμογής των μέτρων. Ο Τραουτμανσντόρφ γνώριζε ότι μελλοντικά θα χρεωνόταν μαζί με τη Γερμανία τα εγκλήματα των Νεοτούρκων, λόγω της υλικής και στρατιωτικής υποστήριξής που προσέφεραν, αναφέροντας τα εξής: *«Οι Τούρκοι διαπράττουν με τα νέα αυτά άκρως σκληρά μέτρα κατά του ελληνικού στοιχείου ένα μέγα λάθος και κανείς δεν λυπάται γι' αυτό τόσο πολύ όπως εμείς οι Αυστριακοί και οι Γερμανοί, στον λογαριασμό των οποίων θα περαστεί και αυτή η τελευταία βαρβαρότητα των Τούρκων»*⁴³.

(9) Η παράδοση της Τραπεζούντας στον οθωμανικό στρατό και επιτυχία της υπογραφής της Συνθήκης του Μπρεστ - Λιτόφσκ (Briest Litofsk 1917) αναπτέρωσαν το ηθικό των Νεότουρκων, οι οποίοι πλέον χωρίς τον φόβο των αντιποίνων από τους Ρώσους επιδίδονταν στο έργο τους. Η λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, με την υπογραφή της συνθήκης του Μούδρου την 30 Οκτ 1918 και την ήττα των κεντρικών δυνάμεων του άξονα στις οποίες άνηκε η Τουρκία, έφερε στην καταρρέουσα Οθωμανική Αυτοκρατορία τις δυνάμεις της Αντάντ και σταμάτησαν οι διώξεις των Ελλήνων του Πόντου. Παράλληλα, εδόθη αμνηστία και οι πληθυσμοί αυτοί επανήλθαν στις κατοικίες τους χωρίς όλοι οι πρώην αντάρτες να παραδώσουν τα όπλα. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία αναγνώρισε την ήττα της και υποχρεώθηκε από τους Συμμάχους στην τήρηση επαχθών γι' αυτήν όρων.

(10) Λίγες ημέρες πριν την ανακωχή, το Οικουμενικό Πατριαρχείο προσπάθησε να κάνει έναν απολογισμό της τετραετίας 1914-1918 και των επιπτώσεων της στον Ελληνισμό του Πόντου και όλης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. *«Ο διωγμός ιδιαίτερος ον άσκησε η πολιτική αυτή εις βάρος του ομογενούς στοιχείου, αι εξοντωτικάί μέθοδοι ας μετήλθεν αυτή κατ' αυτού, οι περιορισμοί και η βιαία κατάργησις πάντων των δικαίων του Εθνικού και εκκλησιαστικού ημών Κέντρου κείνται τρανόν μαρτύριον των διαθέσεων και της*

---

⁴¹ Bonn PAAA, Tiirkei Nr. 168, Beziehungen der Tiirkei zu Griechenland, Bd. 15. (16.7.1916), Abschrift von Telegramm Nr. 129 (15.7.1916) von Kiickhoff. Wien HHStA, PA, XXXVIII, Karton 369, Konsulate 1916, Trapezunt, Zl. 27/P, Kwiatkowski an Burian, Samsun(30.7.1916). Βλέπε Κ. Φωτιάδης οπ. π. τ. 1ος σ. 189.

⁴² Πολυχρόνης Ενεπεκίδης, *Γενοκτονία στον Εύξεινο Πόντο*. Θεσσαλονίκη, 1996. σ.σ. 131-132. . Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ 197.

⁴³ Στο ίδιο, σ.σ. 131-132.

κατευθύνσεως αυτής»⁴⁴.

η. Ο Μουσταφά Κεμάλ στον Πόντο

(1) Η άφιξη του Μουσταφά Κεμάλ στη Σαμφούντα στις 19 Μαΐου 1919, άνοιξε την πιο σκληρή φάση της Γενοκτονίας. Ο Μουσταφά Κεμάλ, με εντολή του Σουλτάνου και με την ιδιότητα του επιθεωρητή της 9ης Στρατιάς, ξεκίνησε στις 16 Μαΐου 1919 για τη Σαμφούντα, «για να προστατέψει τους Έλληνες και τους Αρμένιους, οι οποίοι υπέφεραν από τους αντάρτες και για να επιβάλλει την τάξη με την έγκριση και υποστήριξη των Συμμάχων»⁴⁵. Επιπλέον ο Μουσταφά Κεμάλ κήρυξε το τουρκικό έθνος σε διωγμό και ξεσήκωνε τον λαό στον αγώνα για την υπεράσπιση της πατρίδας. Ο Μουσταφά Κεμάλ και οι 21 φίλοι του έφτασαν στο λιμάνι της Σαμφούντας⁴⁶. Έκτοτε, ξεκίνησε ένας νέος διωγμός κατά των Ελλήνων από το κεμαλικό καθεστώς, πολύ πιο άγριος και απάνθρωπος από τους προηγούμενους. Αντίθετα με την αποστολή του, ο Μουσταφά Κεμάλ έδρασε ως επικεφαλής τακτικών και άτακτων στρατιωτικών σωμάτων, με εμβληματική φυσιογνωμία τον Τοπάλ Οσμάν.

(2) Η έκθεση του Αρχιμανδρίτη Πανάρετου και του Κ. Α. Φωτιάδη, η οποία συμπίπτει με την ημερομηνία άφιξης του Μουσταφά Κεμάλ στην Σαμφούντα, έχει πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία για τους διωγμούς, αναφέροντας τα εξής: «*Η επαρχία Αμασείας είχε προ του πολέμου 136.768 Ελληνικόν πληθυσμόν, 393 σχολεία, 12.360 μαθητάς και μαθήτριας, 493 διδασκάλους και διδασκαλίσσας και 498 Εκκλησίας. Εκ του ολικού πληθυσμού 72.375 μετετοπίσθησαν ή εξωρίσθησαν, εκ των οποίων τα 70% απέθανον εν εξορία, μόλις δε οι 30% επανήλθον*»⁴⁷. Ο Μητροπολίτης Τραπεζούντας Χρύσανθος μπροστά στη νέα κατάσταση που διαισθανόταν ότι θα δημιουργούνταν από την άφιξη του Μουσταφά Κεμάλ, διεμήνυε την ανάγκη στρατιωτικής οργάνωσης των Ποντίων. Στις 02 Οκτωβρίου 1919 ο Μητροπολίτης Σεβαστείας Γερβάσιος ενημέρωνε το Οικουμενικό Πατριαρχείο για τον καταρτισμό εθελοντικών σωμάτων που θα απαρτίζονταν από μουσουλμάνους πιστούς στον Κεμάλ για να δράσουν κατά των Ελλήνων. Η κατάσταση στον Πόντο επιδειωνόταν. Στις 17 Οκτωβρίου ο τοποτηρητής του Οικουμενικού Πατριαρχείου και ο Πατριάρχης των Αρμενίων επισκέφθηκαν τον ύπατο αρμοστή της Μεγ. Βρετανίας Τζων Ρόμπεκ (John Robeck) για να του εκθέσουν από κοινού τα συνεχιζόμενα εγκλήματα, τα οποία θα εξολόθρευαν όλους τους Έλληνες αν δεν υπήρχε η Εκκλησία.

(3) Η εξέλιξη όμως των επιχειρήσεων στο Μικρασιατικό μέτωπο, έδωσε τις αφορμές για νέο εκτοπισμό των ποντιακών πληθυσμών από τα

⁴⁴ Ανώνυμος, *Τετραετής απολογισμός*, Εκκλησιαστική Αλήθεια, τ. 42, έτος ΛΗ', Κωνσταντινούπολη (3.10.1918). σ.σ.133-134, Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκης, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ 200

⁴⁵ Νεοκλής Σαρρής, πρόλογος στο βιβλίο του Asan Omer, *Ο πολιτισμός του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη, 2007, σελ.19.

⁴⁶ Γ. Λαμπιδής, *Τοπάλ Οσμάν. Ένα χρονικό μιας άγνωστης ελληνικής τραγωδίας(1914-1922)*. Αθήνα: [ΧΕ] 1969.

⁴⁷ Κωνίνος Φωτιάδη, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, τόμος 2^{ος}. Θεσσαλονίκη: Ηρόδοτος 2004, σελ. 89.

παράλια Ευξείνου στην ενδοχώρα, προκειμένου να αποτραπεί η συνεργασία του χριστιανικού στοιχείου σε ενδεχόμενη απόβαση του ελληνικών ή Συμμαχικών δυνάμεων. Παράλληλα, όπως κατά τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο το 1917, επιβάλλονται εκτοπισμοί των ποντιακών πληθυσμών από τα Ρωσοτουρκικά σύνορα, με το πρόσχημα της συνεργασίας των πληθυσμών με τον ρωσικό παράγοντα. Οι ανωτέρω εκτοπισμοί υπό τραγικές συνθήκες, είχαν ως αποτέλεσμα την εξόντωση μεγάλου αριθμού του χριστιανικού στοιχείου και την εκ νέου οργάνωση αντάρτικων σωμάτων⁴⁸.

θ. Τα «δικαστήρια ανεξαρτησίας» και η εξόντωση της ηγεσίας των Ελλήνων του Πόντου

(1) Μία ακόμη μέθοδος εκδίωξης των Ελλήνων του Πόντου ήταν η εξόντωση της ηγεσίας τους. Η εξόντωση θα συνέβαλλε στο να χαθεί η καθοδήγηση των Ελλήνων και να σημειωθεί πιο γρήγορα η δολοφονία τους. Στον Πόντο, η ηγεσία των Ελλήνων (διανοούμενοι και οι πρόκριτοι) εξοντώθηκε (δικάστηκε και καταδικάστηκε στον διάγχονης θάνατο) με τα ψευδεπίγραφα **«δικαστήρια της ανεξαρτησίας»**. Αυτά συνεστήθησαν από την Μεγάλη Εθνοσυνέλευση με απόφαση στις 19 Σεπτεμβρίου 1920 γιατί δεν ήταν προφανώς ευχαριστημένη από την «απόδοση» των Στρατοδικείων τα οποία *«σπανίως υπέβαλαν θανατικήν ποινήν»*⁴⁹. Έδρα των «δικαστηρίων της ανεξαρτησίας» ορίστηκε η πόλη Αμάσεια και με την κατηγορία ότι έγινε προσπάθεια απόσχισης από την Τουρκία εκδόθηκαν εκατοντάδες θανατικές καταδίκες. Περίπου 400 - 450 επιφανείς Πόντιοι βρήκαν φρικτό θάνατο στις κρεμάλες της Αμάσειας⁵⁰.

(2) Η δικαστική διαδικασία η οποία ακολουθείτο από τα μέλη των δικαστηρίων αυτών, τα οποία απαρτίζονταν από μέλη εθνικιστικών ομάδων, ήταν συνοπτική. Μετά την τυπική απολογία, ανακοίνωναν την απόφαση του δικαστηρίου που ήταν ο θάνατος δι' απαγχονισμού⁵¹. Τα «δικαστήρια της ανεξαρτησίας» εξέδωσαν δεκάδες αποφάσεις βάσει των οποίων εκτελέστηκαν πρόκριτοι, βουλευτές, δημοσιογράφοι, καθηγητές, δάσκαλοι, ακόμα και μαθητές γυμνασίων καθώς και κληρικοί. Από τους τελευταίους ζητήθηκαν δηλώσεις ότι συμμετείχαν στην οργάνωση του επαναστατικού απελευθερωτικού κινήματος στον Πόντο. Αυτό συνέβη με τους μητροπολίτες Τραπεζούντας Χρύσανθο, Αμάσειας Γερμανό, Νεοκαισάρειας Πολύκαρπο, Χαλδίας και Κερασούντας Λαυρέντιο και τον επίσκοπο Απολλωνιάδος Ιωακείμ⁵². Οι στατιστικοί πίνακες των διώξεων φαίνονται

⁴⁸ Θεόδωρος Παυλίδης, *Το Ποντιακό από τη σκοπιά των Τούρκων*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη, 2009, σελ. 33.

⁴⁹ Ο Παντελής Βαλιούλης ως πρόεδρος του μουσικοφιλολογικού συλλόγου - Ανω Αμισού Ορφεύς, που έζησε ως θανατοποινίτης τα «δικαστήρια της ανεξαρτησίας», περιγράφει τα γεγονότα στο βιβλίο του *Σελίδες εκ συμφοράς του Πόντου 1921-1924*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη, 2005, σ.σ. 23-26.

⁵⁰ Αχιλλέας Σ. Ανθεμίδης, *Τα Απελευθερωτικά Στρατεύματα του Ποντιακού Ελληνισμού*. Θεσσαλονίκη: Μάτι, 1999, σελ. 288

⁵¹ Ι. Παυλίδης, *Σελίδες ιστορίας αίματος και θυσίας Πόντου και Μικράς Ασίας*. Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 186,

⁵² Όπως καταγγέλλει το Οικουμενικό Πατριαρχείο οι υποτιθέμενοι ένοχοι «υπέγραψαν τις δηλώσεις τους» μετά τη θανατική καταδίκη τους, την παραμονή της εκτέλεσής τους ή ακόμη και όντας δολοφονημένοι από καιρό. Τέτοιες περιπτώσεις είναι του Χ. Ελευθεριάδη, δικηγόρου στην Κερασούντα που είχε δολοφονηθεί το 1920, του διαπραγματευτή με τις κεμαλικές Αρχές Μ. Μαυρίδη, του διευθυντή του ορφανοτροφείου Γ. Καλογερόπουλου, του Α. Δελικάρη, του Λ. Τεσταμπασίδη, του Ι.

στο Παράρτημα «Γ», παρμένοι από τη «Μαύρη βίβλο» που εκπονήθηκε το 1919 από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, προκειμένου να ενημερωθεί η κοινή γνώμη της Ευρώπης για τις διαπραχθείσες φρικαλεότητες των Νεοτούρκων.

(3) Η εφημερίδα *Daily Telegraph*, σχολιάζοντας τους κεμαλικούς διωγμούς του ελληνικού πληθυσμού της Μικράς Ασίας στην Τραπεζούντα το 1919, γράφει ότι: «Οι τωρινοί εκτοπισμοί και οι σφαγές στη Μικρά Ασία είναι χωρίς προηγούμενο στην τουρκική ιστορία. Ξεπερνούν σε σημασία αυτές της εποχής του Gladston και ακόμη και αυτές που πραγματοποιήθηκαν το 1915». Οι εκκλήσεις, οι εκθέσεις και τα τηλεγραφικά μηνύματα απελπισίας των κατοίκων απευθύνονταν σε μια Ελλάδα που είχε στραμμένη την προσοχή της αλλού. Έτσι, η χιλιόχρονη ελληνική Τραπεζούντα υποδεχόταν στη θέση των Ελλήνων στρατιωτών τις σοβιετικές αντιπροσωπεΐες που πήγαιναν στην Άγκυρα, για να οργανώσουν και να βοηθήσουν την κεμαλική κυβέρνηση. Ως σήμερα δεν αποδόθηκε από τους ιστορικούς αντικειμενικά η μεγάλη συμβολή των Μπολσεβίκων στη συντριβή των Ελλήνων της Μικράς Ασίας. Δεν τονίστηκε ιδιαίτερα ότι χάρη στην οικονομική και στρατιωτική τους βοήθεια η κεμαλική κυβέρνηση κατόρθωσε στην πιο κρίσιμη στιγμή της επιβίωσής της, να σταθεί όχι μόνο στα ποδιά της αλλά και να πάρει δημόσια την τελική απόφαση εξόντωσης όλων των χριστιανών, χωρίς να φοβάται τα αντίμετρα των συμμάχων. Στις περιοχές όπου οι αντάρτες δεν μπορούσαν να δράσουν, οι Κεμαλικοί ανενόχλητοι συνέχιζαν το καταστροφικό τους έργο⁵³.

(4) Καθημερινά, τα μηνύματα που έφταναν ήταν τραγικά. Οι φοβερές ειδήσεις ξεσήκωσαν όλους τους Ποντίους του εξωτερικού. Οι συμμορίες των Εθνικών Οργανώσεων, συσπειρώνοντας σε κάθε χωριό τους φανατικούς μουσουλμάνους κατοίκους, πολιορκούσαν τα ειρηνικά ελληνικά χωριά και μαζί με τον αφανισμό των κατοίκων, εξαφάνιζαν από το πρόσωπο της γης και την ύπαρξη των κτισμάτων του χωριού. Η τρομοκρατία ξεπέρασε κάθε όριο. Οι συμμορίες λυμαίνονταν τις περιοχές του Πόντου. Δηλητηρίαζαν τους πάντες και τα πάντα και διατυμπάνιζαν ότι, αν οι όροι της ειρήνης δεν ήταν ικανοποιητικοί, τότε η γενική καταστροφή θα ήταν πραγματικότητα. Μαζί με τις οργανωμένες κεμαλικές ομάδες συνυπεύθυνος στον ξεσηκωμό του λαού ήταν και ο οθωμανικός τύπος, «ο αίτιος όλων των δεινών, πασών των συμφορών, ο ωθήσας την ατυχή χώραν εις το χείλος του τάφου, ο βυθίσας εις την αβύσσων το κράτος»⁵⁴

12. Το ποντιακό αντάρτικο

α. Η δημιουργία του πρώτου αντάρτικου (1914-1918)

Ελευθεριάδη κ.α. Ακόμη θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο καθηγητής Γ. Παπαμάρκου, ο διευθυντής της Οθωμανικής Τράπεζας Π. Παπαδόπουλος και ο έμπορος Θ. Εκμεντζιογλου, οι οποίοι ήταν ήδη νεκροί από την προηγούμενη της εκτέλεσής τους, μεταφέρθηκαν στον τόπο του εγκλήματος προκειμένου τα σώματά τους να υποστούν την ποινή τους. Π. Βαλιούλης «Σελίδες εκ συμφοράς του Πόντου 1921-1924». Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη, 2005, σελ. 26.

⁵³ Θεοφάνης Μαλκίδης «Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος». Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 205.

⁵⁴ Ανώνυμος, «Η κατάσταση εν Τουρκία», εφημ. Ελεύθερος Πόντος, Βατούμ (5.1.1920). Βλέπε Κ. Φωτιάδης οπ. π. τ. 2ος σελ. 345.

(1) Υπάρχει πλήρης ομοφωνία των συγγραφέων, για τα αίτια δημιουργίας του αντάρτικου στον Πόντο. Η άδικη και καταπιεστική συμπεριφορά της Νεοτουρκικής εξουσίας σε βάρος του ποντιακού ελληνισμού, υποχρέωσε τους Ποντίους να βγούνε στα βουνά. Η κακομεταχείριση των Ελλήνων αιχμαλώτων στα τάγματα εργασίας (amele Tabugu) κατέστησε τους Ποντίους είτε ανυπότακτους είτε φυγόστρατους. Εν συνεχεία η σκληρή τιμωρία όχι μόνο αυτών των ανδρών, αλλά και των μελών των οικογενειών τους, τους ανάγκασε να βγουν στα βουνά για να περισώσουν την ίδια τους τη ζωή⁵⁵.

(2) Η φονική και ληστρική δράση των Τούρκων τσετών προκάλεσε αντίποινα από πλευράς των Ποντίων και η αντιπαράθεση αυτή μεγάλωσε τον αριθμό των καταφευγόντων στα βουνά. Από την άλλη μεριά, οι διατροφικές ανάγκες τόσο μεγάλου πληθυσμού στα βουνά υποχρέωσαν τους Ποντίους να οργανωθούν σε ένοπλες ομάδες ώστε εκ του ασφαλούς να κατέρχονται στα πεδινά και να προμηθεύονται τροφές υπό την απειλή των όπλων. Στο μεταξύ, διάφοροι τύποι, είτε γιατί εδιώκοντο ποινικά, είτε γιατί εκδικούμενοι είχαν εγκληματήσει σε βάρος Τούρκων, είτε καθαρά για προσωπικούς τους λόγους, ανέβηκαν στα βουνά και πλαισίωσαν τους φιλήσυχους οικογενειάρχες, αποκλειστικό μέλημα των οποίων ήταν η εξασφάλιση της ζωής των οικείων τους και ο εφοδιασμός των με είδη διατροφής. Αυτή η κατάσταση ξεκίνησε μετά την έναρξη του Α Παγκόσμιου Πολέμου και κράτησε μέχρι το 1918 (ανακωχή Μούδρου). Είναι η λεγόμενη πρώτη περίοδος του αντάρτικου με ιδιαίτερη παρουσία των αντάρτικων σωμάτων στο δυτικό Πόντο (πλέον των 30) καθώς ο Ανατολικός τελεί για το διάστημα 1916-1918, υπό Ρωσική κατοχή.

(3) Μόλις στις 20.000 περίπου έφταναν οι δυνάμεις των Ελλήνων ανταρτών, οι οποίοι, χωρίς κατάλληλο οπλισμό και χωρίς τη στοιχειώδη τροφοδοσία, ήταν αναγκασμένοι να μάχονται εναντίον υπέρτερων εχθρικών δυνάμεων, κατορθώνοντας ή να νικούν και να ξεφεύγουν από τον κλοιό των εχθρών τους ή να πέφτουν ηρωικά στο πεδίο της μάχης. Η υποχώρηση και η στρατηγική της ήττας ήταν άγνωστη. Δεν ήταν ούτε αμελητέα ποσότητα, όπως δέχονται ορισμένοι μελετητές, ούτε πάλι δύναμη πολλών χιλιάδων ανδρών, όπως δέχονται οι τουρκικές πηγές. Ο Κεμάλ, για λόγους σκοπιμότητας, ανεβάζει τον αριθμό τους μέχρι 30.000 άνδρες⁵⁶. Η αλήθεια είναι διαφορετική και πρέπει να ταυτίζεται με την άποψη της «εν Κωνσταντινουπόλει επιτροπής Ποντίων», η οποία σε υπόμνημά της προς τον τότε πρωθυπουργό της Ελλάδος Δημήτριο Γούναρη έγραφε τας εξής: «Οι Πόντιοι Έλληνες διαθέτουν εις την περιφέρειαν Αμισού περί τας 4-5 χιλιάδες μαχίμων ανδρών, ων οι πλείστοι κατέφυγον ως αντάρται εις τα βουνά. Επίσης, δε και εις τα χωρία της Σάντας υπάρχουν 2-3 χιλιάδες ανδρείων επαναστατών Ελλήνων κατά της τυραννίας του Μουσταφά Κεμάλ...». Οπωσδήποτε όμως από τις εκθέσεις των οπλαρχηγών και τις πληροφορίες των Μητροπολιτών

⁵⁵ Θεόδωρος, Παυλίδης «Το Ποντιακό από τη σκοπιά των Τούρκων». Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη, 2009, σελ 85.

⁵⁶ Η δύναμη των ανταρτών του Πόντου, σύμφωνα με το λόγο (nutuk) του Μουσταφά Κεμάλ στη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση το 1927, αρχικά έφτανε τις 6.000-7.000 ενόπλους ενώ αργότερα αυξήθηκε στους 25.000. Κεμάλ Μουσταφά, Αθήνα 2009, τόμος 2^{ος}, σελ. 237.

του Πόντου, συνάγεται ότι ο αριθμός των μάχιμων ανταρτών έφτανε και υπερέβαινε τις 15- 20.000⁵⁷.

(4) Από την άλλη μεριά, οι τουρκικές δυνάμεις πολλές φορές ξεπερνούσαν την δύναμη μιας ή και περισσότερων μεραρχιών, όπως αποδεικνύεται από έγγραφο της 22-8-1919 του ίδιου του Κεμάλ, ο οποίος είχε διατάξει 2 σώματα στρατού, το 3^ο, με έδρα τη Σεβάστεια, και το 15^ο, με έδρα το Ερζερούμ, «να διαλύσουν τις ποντιακές ομάδες». Οπλαρχηγοί των αντάρτικων σωμάτων που έδρασαν στον Πόντο φαίνονται στο Παράρτημα «Δ»⁵⁸

(5) Βεβαίως εκτός των αντάρτικων σωμάτων, Πόντιοι πατριώτες συγκρότησαν στη Ρωσία 2 Τάγματα τακτικού στρατού, υπό τη διοίκηση του Στρατηγού Παΐας και του Συνταγματάρχη Ανανία, πολεμώντας τον Οθωμανικό στρατό στον Καύκασο. Επίσης, αρκετοί Πόντιοι πολέμησαν ως εθελοντές με το γαλλικό στρατό σε διάφορα μέτωπα του Α'Π.Π. καθώς και 5.000 στατολογήθηκαν στις τάξεις του Ελληνικού Στρατού πολεμώντας στη Μακεδονία⁵⁹.

β. Το δεύτερο αντάρτικο (Οκτώβρης 1918-1924 ανταλλαγή)

(1) Η Οθωμανική Αυτοκρατορία με την ανακωχή του Μούδρου (30-10 - 1918) υποχρεώθηκε να καταθέσει τα όπλα. Η Ελλάδα, που ήτανε με το μέρος των νικητών, διεκδικούσε μερίδιο στα κέρδη. Όπως όμως αποδείχθηκε, ο Πόντος δεν ήτανε στο σχέδιο διεκδίκησης. Οι Σύμμαχοι επέβαλλαν τον έλεγχό τους σε διάφορες περιοχές της Τουρκίας (Άγγλοι στον Πόντο και τη Μοσούλη, Γάλλοι στην Κιλικία και Ιταλοί στις περιοχές νότιας Σμύρνης Μούγλας και Αιδινίου). Στην Μερζιφούντα και την Σαμψούντα οι Άγγλοι εγκατέστησαν στρατιωτικές μονάδες υπό την διοίκηση του Κάππεν Σώλτερς.

(2) Το γνωστό αντάρτικο της δεύτερης περιόδου άρχισε να δημιουργείται, να οργανώνεται και να θεριεύει μετά την άφιξη του Κεμάλ στην Σαμψούντα και ειδικότερα μετά την πρώτη οργάνωση και εξοπλισμό των μουσουλμάνων, οι οποίοι (ενισχυόμενοι από τον τακτικό στρατό και αντιληφθέντες την αδιαφορία των Συμμάχων) άρχισαν νέο γύρο βιαιοτήτων σε βάρος του ελληνικού στοιχείου. Κι αυτή τη φορά οι διώξεις ήταν πιο άγριες και πιο μεθοδικές διότι είχε μπει σε εφαρμογή το σχέδιο εκκαθάρισης της περιοχής από τους χριστιανούς Έλληνες.

(3) Στις κορυφές των βουνών Νέμπυαν Νταγ, του Γιουν Νταγ και Ταφσαν Νταγ δημιουργήθηκε το δεύτερο αντάρτικο το οποίο τώρα πια ήτανε πιο έμπειρο και πιο οργανωμένο. Οι επιτυχίες του ελληνικού στρατού στο μέτωπο της Σμύρνης, τα Παγκόσμια Παμποντιακά συνέδρια για τη δημιουργία ποντιακού κράτους, η είδηση άφιξης στην περιοχή Ελλήνων αξιωματικών για να οργανώσουν

⁵⁷ Αχιλλέας Ανθεμιδής, *Τα απελευθερωτικά στρατεύματα του Ποντιακού Ελληνισμού 1912-1924*. Θεσσαλονίκη: Μάτι 1999, σελ.428.

⁵⁸ Στο ίδιο, σελ.486.

⁵⁹ Στο ίδιο, σελ 177.

το αντάρτικο, ενδυνάμωσε την συλλογική προσπάθεια των ανταρτών. Τώρα πια, ο στόχος δεν ήταν μόνο η προστασία των εαυτών τους και των γυναικόπαιδων, αλλά ο αγώνας τους άρχιζε να αποκτά και ιδεολογικό, εθνικό περιεχόμενο. Η Μητρόπολη φέρεται να έπαιξε ρόλο σ' αυτή τη στροφή και να ενίσχυσε το έργο των ανταρτών. Ουδέποτε, όμως, οι αντάρτες μπήκαν κάτω από την «κεντρική» διοίκηση της Μητρόπολης. Επαφές και κάποια ενίσχυση των ανταρτών (ηθική και υλική) δεν αμφισβητείται.

(4) Τον Νοέμβριο του 1919 έφτασε στη Σαμψούντα ο **Χρυσόστομος Καραϊσκος**, έφεδρος αξιωματικός του ελληνικού στρατού που καταγόταν από την παραλιακή πόλη Οινόη. Ήρθε με πλαστή ιδιότητα, ως αντιπρόσωπος του Ερυθρού Σταυρού, με σκοπό να οργανώσει στην ύπαιθρο της Σαμψούντας τις ποντιακές αντάρτικες ομάδες, σε συνεργασία με τον οπλαρχηγό Στύλο Κοσμίδη. Επί 50 ημέρες περιόδευσε την ορεινή περιοχή του δυτικού Πόντου, από τη Σαμψούντα, την Έρπαγα, την Τοκάτη και τη Νεοκαισάρεια, έως τη Μερζιφούντα και την Αμάσεια. Συναντήθηκε με όλους τους καπετάνιους, συνέταξε κατάλογο των οπλαρχηγών και των ανταρτών. Συνέστησε λαϊκά δικαστήρια και δημιούργησε ταμεία σε κάθε χωριό για την αγορά όπλων, διοργάνωσε υπηρεσίες μεταφοράς πολεμοφοδίων και ρούχων και συμβούλεψε να ανοίξουν τα σχολεία.

(5) Τον Μάιο του 1920, οι τσέτες του Τοπάλ Οσμάν, μαζί με 10.000 στρατό, έκαψαν τα χωριά του δυτικού Πόντου και σκότωσαν τους κατοίκους ή τους εξορίσαν στα βάθη της Ανατολής ως το Κουρδιστάν. Τα γυναικόπαιδα που κρύφτηκαν στα βουνά τέθηκαν υπό την προστασία ένοπλων. Το ποντιακό αντάρτικο ωστόσο ποτέ δε νικήθηκε σε μάχη από τον τακτικό κεμαλικό στρατό. Ο **αρχισέτης Τοπάλ Οσμάν**, το μεγαλύτερο δολοφονικό εργαλείο του Μουσταφά Κεμάλ στον Πόντο, ποτέ δεν τόλμησε να συγκρουστεί με τους Πόντιους αντάρτες. Πάντα απέφευγε τα μέρη, όπου υπήρχαν αντάρτικα σώματα, αντίθετα δε δείλιασε ποτέ να εξοντώνει άοπλα γυναικόπαιδα. Το 1922 σηματοδότησε την κορύφωση της τραγωδίας. Οι Πόντιοι, ζώντας στα βουνά και στα δάση, πέθαιναν από τις αρρώστιες και την πείνα. Οι αντάρτες λόγω των συνθηκών, αρχίζουν ληστείες στα τούρκικα χωριά, για να εξασφαλίσουν προμήθειες.

(6) **Τον Μάρτιο του 1922, γίνονται διαπραγματεύσεις** ανάμεσα στον τουρκικό στρατό και τους αντάρτες και συμφωνείται ανακωχή⁶⁰. Τον Αύγουστο, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, οι Τούρκοι καταπατούν την ανακωχή στη Σαμψούντα και αρχίζει νέος κύκλος φόνων και βιαιοτήτων σε βάρος των Ποντίων της περιοχής. Τον Οκτώβριο, ο Στρατηγός Λιβά πασάς, έρχεται από το Μικρασιατικό μέτωπο με 40.000 στρατό, καίει και ρημάζει.

(7) **Στις 18 Οκτωβρίου του 1922**, ο Λιβά πασάς έδωσε αμνηστία στους Πόντιους και κάλεσε τους αντάρτες να παραδώσουν τα όπλα τους. Οι άοπλοι άντρες και τα γυναικόπαιδα κατέβηκαν στη Σαμψούντα και από εκεί με

⁶⁰ Κωνσταντίνος Φωτιάδης, άρθρο «Η Δημοκρατία του Πόντου» στο συλλογικό έργο Ο Πόντος. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ-ΠΑΙΔΕΙΑ 2007, ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΚΡΩΜΝΑΙΩΝ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ. Διαθέσιμο στο http://thehistoryofgreece.blogspot.com/2011/11/blog-post_21.html. (πρόσβαση 19, 20 Μαρ, 07, 15 Απρ 2015)

πλοία έφυγαν για την Ελλάδα. Οι αντάρτες όμως, δεν εμπιστεύθηκαν την αμνηστία και δεν παρέδωσαν τα όπλα τους. Ενοίκιασαν τούρκικα καΐκια, πήγαν στη Ρωσία, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και από εκεί έφυγαν για την Ελλάδα. Τις ίδιες μέρες που έφευγαν οι αντάρτες του δυτικού Πόντου, οι **Σανταίοι** εξακολουθούσαν τις μάχες. **Το Φεβρουάριο του 1924** έφυγαν τελευταίοι και οι οπλαρχηγοί της Σάντας, έπειτα από πολλές περιπέτειες.

(8) Κατ'αυτόν τον τρόπο πήρε τέλος το έπος της ένοπλης αντίστασης των Ποντίων. Οι Πόντιοι εγκατεστημένοι στα σύνορα γίνονται πάλι οι ακρίτες του ελληνισμού. Η ελληνική πολιτεία δεν τίμησε τους Πόντιους αγωνιστές, που αργότερα πάλι έγραψαν νέες ηρωικές σελίδες στον πόλεμο του 1940 και στην εθνική αντίσταση. Η ευθύνη και η υποχρέωση της ελληνικής πολιτείας να τιμήσει τους Πόντιους αγωνιστές όπως τίμησε τους μακεδονομάχους, παραμένει ακέραιη μέχρι σήμερα. Πολλοί αντάρτες και οπλαρχηγοί άφησαν υποθήκες στη νεότερη γενιά για την ιστορική τους δικαίωση.

(9) **Ο οπλαρχηγός Σάββας Ασλανίδης** από το χωριό Κηζολτηρέν της περιφέρειας Έρπαγας στο τέλος της αφήγησης του για τον αντάρτικο αγώνα, λέγει τα παρακάτω: *«Μένουν εισέτι εκεί άταφα τα σώματα των φιλότων μας. Κράζουν ακόμη προς τους τραγικούς πατέρας, αδελφούς και συζύγους ζητούντα εκδίκησιν. Ναι, εκδίκησιν και εκδίκησιν αιωνίαν. Έχουμεν δώσει τον λόγον μας, ωρκίσθημεν τον φρικτότερον των όρκων να μη δεχθώμεν ποτέ συμφωνίας και σπονδάς μετά των Τούρκων. Και η ημέρα της ανταποδόσεως δεν θα βραδύνη»⁶¹*

13. Διπλωματικές προσπάθειες ιδρύσεως ποντιακού κράτους

α. Αρχικά, η πολιτική των νεοτουρκικών κυβερνήσεων με στόχο την εξόντωση των Ελλήνων με τα οικονομικά, εκπαιδευτικά, στρατιωτικά και θρησκευτικά μέτρα που έλαβαν για τις χριστιανικές εθνότητες στην πρώτη φάση, και τα γενοκτονικά μέτρα στη δεύτερη οδήγησαν, κυρίως, τους Πόντιους της διασποράς στη μεγάλη απόφαση **να αγωνιστούν για τη δημιουργία αυτόνομης Ποντιακής Δημοκρατίας**. Πρωτεργάτες αυτής της ιστορικής απόφασης είναι ο μεγαλέμπορος γιος του καπετάν Γιώργη που διετέλεσε ισόβιος δήμαρχος της Κερασούντας, Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης από την Μασσαλία, ο Βασίλειος Ιωαννίδης και ο Θεοφύλακτος Θεοφυλάκτου από το Βατούμ, ο Ιωάννης Πασαλίδης από το Σοχούμ, ο Λεωνίδας Ιασωνίδης, ο Φίλων Κτενίδης από το Κρασνοντάρ και οι δύο σεβάσμιες μορφές της εκκλησίας, ο Μητροπολίτης Τραπεζούντας Χρύσανθος και ο Μητροπολίτης Αμάσειας Γερμανός Καραβαγγέλης.

β. Τον Απρίλιο του 1916 έγινε η παράδοση της Τραπεζούντας από τον Τούρκο βαλή Μεχμέτ Τζεμάλ Αζμή μπέη στο Μητροπολίτη Χρύσανθο με τα ιστορικής σημασίας λόγια *"από Έλληνες παρελάβομεν την Τραπεζούντα, εις τους Έλληνας και την παραδίδομεν..."* λίγες μέρες πριν από τη ρωσική κατοχή της πόλης. Η συνετή πολιτική του Μητροπολίτη απέναντι στους μουσουλμάνους της

---

⁶¹ Στο ίδιο.

περιοχής, που φοβούνταν ανάλογα αντίποινα για τα εγκλήματα που είχαν διαπράξει, έπεισαν τους Ρώσους, αλλά και τους προξενικούς εκπροσώπους των άλλων κρατών, ότι ο Χρύσανθος είχε όλα τα ηγετικά προσόντα να ξαναφέρει την ειρήνη στην ευαίσθητη περιοχή όπου το αίμα των αθώων Αρμενίων και Ελλήνων ήταν ακόμα νωπό.⁶²

γ. Η δίχρονη προεδρία του ήταν ένα αληθινό διάλειμμα ελευθερίας και αρμονικής συμβίωσης χριστιανών και μουσουλμάνων. Η κατάσταση, όμως, άλλαξε όταν επικράτησαν οι Μπολσεβίκοι. Ο ρωσικός στρατός εγκατέλειψε την Τραπεζούντα και η περιοχή ξαναπέρασε στα χέρια των Νεοτούρκων, το Φεβρουάριο του 1918. Στις δύσκολες εκείνες στιγμές, χιλιάδες Έλληνες του ανατολικού Πόντου και του Καρς πήραν το δρόμο της φυγής στην εμφυλιοκρατούμενη Ρωσία, για να γλιτώσουν από τους Νεότουρκους. Οι διηγήσεις των συγγενών των ξεριζωμένων Ελλήνων και το προσφυγικό ζήτημα ευαισθητοποίησαν τους Έλληνες της Ρωσίας, οι οποίοι ήδη από το Α' Πανελλήνιο Συνέδριο των Ελλήνων της Ρωσίας τον Ιούλιο του 1917 στο Ταϊγάνιο πήραν ιστορικές αποφάσεις με σημαντικότερη την εκλογή Κεντρικού Συμβουλίου για τη δημιουργία ανεξάρτητου Ποντιακού Κράτους, με προσωρινή έδρα την πόλη Ροστόβ. Οι Πόντιοι της Διασποράς, για πρώτη φορά, οργανώθηκαν σε όλες τις μεγάλες πόλεις της Ελλάδας - Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Βόλο - και αυτές του εξωτερικού.

δ. Στην Ευρώπη, ψυχή του αγώνα ήταν ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης, ο οποίος με διαδοχικά υπομνήματα ενημέρωνε τις συμμαχικές δυνάμεις για την τραγική κατάσταση που επικρατούσε στον Πόντο, από τη Μασσαλία. Ο Κωνσταντινίδης με δικά του έξοδα εκτύπωσε και κυκλοφόρησε χάρτη που όριζε τα σύνορα της προτεινόμενης ποντιακής δημοκρατίας. Τον ίδιο χάρτη εκτύπωσε σε απλό σχήμα ταχυδρομικού δελτίου (καρπποστάλ) στο οποίο ήταν γραμμένο στη γαλλική γλώσσα το επαναστατικό μήνυμα: *«Πολίτες του Πόντου ξεσηκωθείτε! Θυμίστε στα φιλελεύθερα έθνη τα ύψιστα δικαιώματά σας για τη ζωή και την ανεξαρτησία»*. Ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης στήριξε μεγάλες ελπίδες στη Ρωσική Επανάσταση. Στις 21 Οκτωβρίου 1917, σε έκκλησή τους προς τους Έλληνες του Ευξείνου Πόντου ανάμεσα στα άλλα έγραφε: *"Η Ρωσική Επανάσταση, μας έδειξε όλην την αφιλοκέρδειαν, υπό της οποίας εμπνέεται και αναγεννεί εν υμίν την ελπίδα, εθνικού και ανεξαρτήτου βίου εν τω μέλλοντι»*.⁶³

ε. Το πρώτο Παγκόσμιο Παμποντιακό Συνέδριο (που οργανώθηκε στη Μασσαλία τον Φεβρουάριο του 1918) ζήτησε επίσημα την υποστήριξη της Σοβιετικής Ρωσίας με τηλεγράφημα που έστειλε στον Α. Τρότσκι: *«...Επιθυμία μας είναι να σχηματίσωμεν ανεξάρτητον Δημοκρατίαν από των ρωσικών συνόρων μέχρι και πέραν της Σινώπης μετά του εσωτερικού...»*⁶⁴. Η κυβέρνηση του Ελ.

⁶² Γεώργιος Βαλαβάνης, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου*, Ανατύπωση Α έκδοσης του 1925. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 1995, σελ. 30.

⁶³ Κωνσταντίνος Φωτιάδης, *Η Δημοκρατία του Πόντου*, διαθέσιμο στο <http://www.pontos.gr/default.aspx?catid=269> (πρόσβαση 19, 20 Μαρ, 07, 15 Απρ 2015)

⁶⁴ Στο ίδιο.

Βενιζέλου αρχικά ήταν σύμφωνη με τον αγώνα των Ποντίων: "Ο σεβαστός Πρόεδρος της κυβερνήσεως επιδοκιμάζει καθ' όλα τον αγώνα μας και με ενθεάρρυνε πολύ διά την επιτυχίαν του, η δε υποστήρηξις του μας είναι από τούδε εξησφαλισμένη" γράφει στις 17 Νοεμβρίου 1917 ο Κ. Κωνσταντινίδης μετά τη συνάντησή που είχε μαζί του στη Νίκαια⁶⁵.

στ. Στο Συνέδριο της Ειρήνης όμως στο Παρίσι (που άρχισε τον Ιανουάριο του 1918 και τελείωσε 2 ακριβώς χρόνια αργότερα) ο Βενιζέλος όχι μόνο δεν συμπεριέλαβε τον Πόντο στις ελληνικές διεκδικήσεις, αλλά συμφώνησε να παραχωρηθεί η περιοχή στην υπό ίδρυση αρμενική Δημοκρατία. Η πρόταση του Βενιζέλου βρήκε εντελώς αντίθετους όλους τους Έλληνες του Πόντου οι οποίοι στα διάφορα συνέδρια που πραγματοποιήσαν στο Μπακού, στο Κρασνοτνάρ, στο Βατούμ και στη Μασσαλία, καταδίκασαν τη στάση της ελληνικής κυβέρνησης: "Δηλώσεις υμετέρας Εξοχότητος, εκχωρούσαι Νομόν Τραπεζούντας σχεδιαζομένην Αρμενικώ κράτει εμπιοιούσιν εντύπωσιν Ποντίοις. Αδυνατούμεν πιστεύσαι τοιαύτην Υμών αστοργία ενί των εκλεκτοτέρων τμημάτων Μικρασιατικού Ελληνισμού, παρά παν ιστορικόν, εθνικόν, πραγματικόν δίκαιον...". Στο πνεύμα αυτού του τηλεγραφήματος των Ποντίων της Αθήνας στάλθηκαν στο Παρίσι τηλεγραφήματα από πολλά ποντιακά σωματεία για να μεταπείσουν τον πρωθυπουργό, ο οποίος, απ' ότι ο ίδιος παραδέχτηκε αργότερα στο μητροπολίτη Χρύσανθο, είχε πλημμελή ενημέρωση για το Ποντιακό Ζήτημα.

ζ. Δύο τηλεγραφήματα του Βενιζέλου στις 21 Ιανουαρίου και 7 Φεβρουαρίου του 1921 στην Εθνοσυνέλευση των Ποντίων στο Βατούμ, φωτίζουν το πολιτικό σκεπτικό της λαθεμένης πρότασης του πρωθυπουργού: «Γνωρίζω ότι οι Πόντιοι δεν αποδέχονται την εν υπομνήματί μου προς Συνδιάσκεψιν υπόδειξιν όπως βιλαέτιον Τραπεζούντος περιληφθή Αρμενικόν Κράτος. Και είμαι πρόθυμος να αναγνωρίσω τούτο Συνδιασκέψεως, διότι δεν νομίζω έχω δικαίωμα επιβάλω αυτοίς λύσιν, ην αποστέργουσιν. Αλλά παρακαλώ εξηγήσατε αντιπροσώποις αυτών ποίαι σκέψεις με ήγαγον εις διατύπωσιν υπομνήματός μου. Αξίωσις όπως ιδρυθή ίδιον κράτος Πόντου δεν νομίζω έχει ελπίδας επιτυχίας...». Στις 27 Φεβρουαρίου 1919 οι Πόντιοι της Κωνσταντινούπολης σε υπόμνημά τους προς τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών Ν. Πολίτη, γράφουν: «Οι Έλληνες του Πόντου θέλουν να κανονίζουν οι ίδιοι την τύχη τους. Αποκλειστική επιθυμία τους είναι η Ελευθερία μακριά από κάθε ξένη κυριαρχία. Σε περίπτωση που η Ένωση με την Ελλάδα θεωρηθεί αππραγματοποίητη να αναγνωρισθή τουλάχιστον η δημιουργία της Ελληνικής Δημοκρατίας του Πόντου...»

η. Όταν τον Απρίλιο του 1919 ο Βενιζέλος δέχτηκε τον Μητροπολίτη Χρύσανθο στο Παρίσι και άκουσε τις θέσεις του για το ζήτημα του Πόντου, ο πρωθυπουργός παραδέχθηκε ότι διαπραγματεύτηκε ελεεινά το ζήτημα: «Δεν είχα τα στοιχεία που μου φέρατε, δεν γνώριζα όσα μου λέτε. Να μου κάνετε ένα υπόμνημα και να πάτε εσείς, Σεβασμιώτατε να ξανανοίξετε με τους

---

⁶⁵ Στο ίδιο.

ενδιαφερόμενους τη συζήτηση. Και όπου σας αντικρούσουν με δικά μου λόγια, να με διαψεύσετε». Ο Χρύσανθος, με την έγκριση του Βενιζέλου, άρχισε αμέσως μετά έναν αγώνα ενημέρωσης όλων των πολιτικών που πήραν μέρος στη Συνδιάσκεψη. Από τις δηλώσεις των διαφόρων πολιτικών αρχηγών φαίνεται ότι εντυπωσιάστηκαν από την καθαρότητα της σκέψης του Μητροπολίτη. Οι περισσότεροι, εκτός από τους Άγγλους αντιπροσώπους, είδαν με πολλή κατανόηση τα αιτήματα των Ελληνοποντίων. Στην πρόταση του Χρύσανθου να γίνει ο Πόντος ανεξάρτητο κράτος υπό ελληνική εντολή, ο Πρόεδρος των Η.Π.Α. Ουίλσον απάντησε: «*Είναι θαυμασίως πειστικά όσα μου λέγετε. Ο Πόντος πρέπει να γίνει ανεξάρτητος*»⁶⁶.

θ. Σε **δεύτερη φάση**, έγιναν προσπάθειες οργάνωσης στρατιωτικών τμημάτων Ποντίων την 25 Απρ 1919, με τη συμβολή του ελληνικού κράτους μέσω του συνταγματάρχη Δημ. Καθενιώτη, οι οποίοι δεν ενέπνευσαν τους στρατεύσιμους. Στα πλαίσια του ελληνικού στρατού ιδρύθηκε το Σύνταγμα Ποντίων με στόχο την αποστολή του στον Πόντο, όταν θα επέτρεπαν οι συνθήκες⁶⁷. Σε μια έκθεση του ο συνταγματάρχη Δημ. Καθενιώτη προς τους ηγέτες των Ποντίων αναφέρει: «*Τη επιμόνω αιτήσαι σας, επιτεράπη στρατολογία εν Ελλάδι Ποντίων και κατηρτίσθησαν δύο Τάγματα και μία Πυροβολαρχία*». Καθώς τα τμήματα αυτά δεν θα επαρκούσαν για την προστασία των πληθυσμών, αναζητήθηκε η συμβολή μιας Μεγάλης Δύναμης. Μετά την απροθυμία της Αμερικής και της αντίθετης στάσης της Γαλλίας και της Ιταλίας, η μόνη ελπίδα ήταν η Αγγλία η οποία (απασχολημένη με τα αποτελέσματα του Α'Π.Π.) αρνήθηκε να αναλάβει την ευθύνη⁶⁸.

ι. Σε **τρίτη φάση** παράλληλα με τον παμποντιακό αγώνα των Ελλήνων της Ρωσίας, ο Χρύσανθος δεν έκλεισε την πόρτα της Αρμενίας. Επισκεπτόμενος το Ερεβάν διαπραγματεύτηκε με τους Αρμένιους μια μορφή συνομοσπονδίας. Το ίδιο έκανε αργότερα και με τους μουσουλμάνους του Πόντου. Ο Χρύσανθος: «*δεν απέκλειε την ισοπολιτεία, συνεργασία και συνδιοίκησιν του Πόντου υπό των Ελλήνων και Μουσουλμάνων της χώρας αυτής, οίτινες ήσαν τέκνα της αυτής γης και του αυτού γένους, ως δεν απέκλειε και πάσαν συνεργασίαν Πόντου και Αρμενίας υπό τύπον Ομοσπονδίας*». Η καχυποψία όμως και των δύο πλευρών έγινε αιτία να χαθεί πολύτιμος χρόνος, ο οποίος λειτούργησε αρνητικά λόγω των γρήγορων πολιτικών εξελίξεων. Οι υποσχέσεις του άρθρου 89 της Συνθήκης των Σεβρών τον Αύγουστο του 1920 για τον καθορισμό των συνόρων Τουρκίας-Αρμενίας θάφτηκαν μετά την ήττα των Αρμενίων και την αποδοχή της Συνθήκης του Αλεξανδρόπολ, στις 3 Δεκεμβρίου του 1920.

⁶⁶ Κωνσταντίνος Φωτιάδης, *Η Δημοκρατία του Πόντου*, διαθέσιμο στο <http://www.pontos.gr/default.aspx?catid=269> (πρόσβαση 19, 20 Μαρ, 07, 15 Απρ 2015)

⁶⁷ Δημήτριος Καθενιώτης, «*Εκθεσις των ενεργειών μου σχετικώς με το ζήτημα του Πόντου*», *Οι Έλληνες του Πόντου υπό τους Τούρκους (1461-1922)*, Οδυσσεύς Λαμφίδης, Αθήνα, 1957, σελ. 64. Διαθέσιμο στο http://www.opsne.gr/historv.asp?sec=1-7#_ftn5 (πρόσβαση 19, 20 Μαρ 2015)

⁶⁸ Στο ίδιο, σελ. 37

ια. Το πολιτικό γεγονός που λειτούργησε ως ταφόπετρα του «ποντιακού ζητήματος» ήταν η κεμαλο-μπολσεβικική συνθήκη φιλίας και συνεργασίας που υπογράφηκε τον Μάιο του 1916. Ο αδύναμος Κεμάλ πασάς, ενισχυμένος από τον Λένιν οικονομικά, στρατιωτικά και ηθικά, συνέχισε με θράσος το γενοκτονικό του έργο. Ταυτόχρονα, εμφανίστηκε στη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου με παράλογες απαιτήσεις, οι οποίες δεν απορρίφθηκαν από τις νικήτριες, συμμαχικές μας δυνάμεις. Αντίθετα, τόσο η Γαλλία όσο και η Ιταλία έδειξαν ότι ήταν διατεθειμένες να συνεργαστούν μελλοντικά μαζί του με αντάλλαγμα τη διατήρηση του παλαιού προνομιακού καθεστώτος. Η συμπεριφορά του Άγγλου Υποπλοιάρχου Πέρριν που απαίτησε να φύγει από τη Μητρόπολή του ο Αμάσειας Γερμανός Καραβαγγέλης ως ταραχοποιός γιατί «... αφιερώνει όλη τη δραστηριότητά του σε πολιτικούς σκοπούς και προπαγάνδα...»⁶⁹, αποκαλύπτει περίτρανα την φαρισαϊκή αγγλική πολιτική. Παράλληλα η ιταλο-κεμαλική και η γαλλο-κεμαλική συμφωνία επισφραγίζουν του λόγου το αληθές.

ιβ. Παρά το αρνητικό κλίμα που δημιουργήθηκε, ο ποντιακός ελληνισμός δεν πτοήθηκε. Στις 10 Μαρτίου 1921 ο μητροπολίτης Αμασειάς Γερμανός πρότεινε στον Υπουργό Εξωτερικών Γεωργίο Μπαλτατζή συνεργασία με τους Κούρδους και τους Αρμένιους, για να χτυπηθεί το κίνημα του Κεμάλ. Η κυβέρνηση απάντησε θετικά στις 9 Απριλίου 1921: «*Συμμεριζόμεθα εκτεθειμένας αντιλήψεις και εγκρίνομεν ενεργείας προς δημιουργίαν διά των Κούρδων περισπασμών εις στρατόν Κεμάλ*»⁷⁰. Έμεινε, όμως, στα λόγια. Στις 21 Ιουλίου, Επιτροπή Ποντίων επισκέφτηκε τον πρωθυπουργό Γούναρη στη Σμύρνη και του ζήτησε να στείλει στρατό στην πολύπαθη Σαμψούντα. Στο υπόμνημα που κατέθεσε για πολλαπλή φορά τονίζε ότι η συνεργασία με τους Κούρδους έδινε τη δυνατότητα δημιουργίας μιας δεύτερης εστίας πολέμου, επικίνδυνης για το κεμαλικό κίνημα, γιατί υπήρχαν πολλές πιθανότητες ο ελληνικός στρατός μαζί με τους Πόντιους αντάρτες και τους Κούρδους να το νικήσουν.

ιγ. Η κυβέρνηση του Γούναρη απομονωμένη και από τους Συμμάχους, που ήταν σ' αυτή την περίοδο αρνητικοί στο ποντιακό κίνημα, σιώπησε. Δεν απάντησε από ό,τι φαίνεται στο υπόμνημα. Απογοητευμένοι οι Πόντιοι, με πρωτοβουλία του Γερμανού Καραβαγγέλη, διοργάνωσαν 2 Συνέδρια στην Κωνσταντινούπολη, στις 17 Αυγούστου 1921, και στην Αθήνα, στις 4 Σεπτεμβρίου. Μαζί με τα άλλα θέματα κατήγγειλαν την απουσία των συμμαχικών Δυνάμεων και της ελληνικής κυβέρνησης στο σχεδιασμένο πρόγραμμα αφανισμού όλων των Ποντίων⁷¹.

ιδ. Μια τελευταία προσπάθεια ποντο-αρμενικής συνεργασίας εκδηλώθηκε στις αρχές του 1922. Συγκεκριμένα, στις 26 Απριλίου τηλεγράφημα του Έλληνα πρεσβευτή της Γένουας προς το Υπουργείο Εξωτερικών ανέφερε ότι:

⁶⁹ Κωνσταντίνος Φωτιάδης, *Η Δημοκρατία του Πόντου*, διαθέσιμο στο PONTOS.GR, <http://www.pontos.gr/default.aspx?catid=269> (πρόσβαση 19, 20 Μαρ, 07, 15 Απρ 2015)

⁷⁰ Στο ίδιο.

⁷¹ Στο ίδιο.

"Αντιπρόσωπος Αρμενίας Χαρονιάν... υπέδειξεν ανάγκην όπως Έλληνες Πόντου ενώσωσι ενεργείας των μετ' Αρμενίων προς διατήρησιν ορίων Συνθήκης Σεβρών με οιοουσδήποτε όρους εν προσεχεί μέλλοντι αποχής αυτών από Αρμενικού Κράτους και εγγυήσεις αυτονομίας κατά το διάμεσο διάστημα". Στις 21 Μαΐου 1922 ο αντιπρόσωπος της Αρμενίας Χαρονιάν συγκεκριμενοποίησε τους όρους της ποντο-αρμενικής συνεννόησης⁷². Το διάστημα αυτό ο Κεμάλ πασάς με στήριγμα τους Μπολσεβίκους, την Ιταλία, τη Γαλλία, πέρασε στην αντεπίθεση που έφερε την κατάρρευση του μετώπου. Η ελληνική Σμύρνη δεν υπήρχε πια. Το τέλος της ελληνικής Μικράς Ασίας σφραγίστηκε με τη θυσία του ελληνικού Πόντου. Η Ποντιακή Δημοκρατία έμεινε ουσιαστικά ένα όνειρο. Τελευταία πράξη αυτής της ιστορίας ήταν η καταδίκη σε θάνατο από την κεμαλική κυβέρνηση όλων όσοι πρωτοστάτησαν στον αγώνα αυτό⁷³.

14. Ανταλλαγή πληθυσμών - διασπορά - προσφυγιά

α. Η ήττα του Ελληνικού Στρατού στο Μικρασιατικό μέτωπο το 1922 και η υπογραφή της ανακωχής των Μουδανίων και κατόπιν της Συνθήκης της Λωζάννης το 1923 είχαν ως αποτέλεσμα την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, με κριτήριο τη θρησκεία. Έτσι, οι ελληνοχριστιανικοί πληθυσμοί του Πόντου αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις πατρογονικές εστίες τους και να εγκατασταθούν στον Ελλαδικό χώρο, στη Ρωσία, στη Δυτική Ευρώπη και την Αμερική. Το πρόγραμμα εγκατάστασης των προσφύγων στην Ελλάδα, οδήγησε τους ποντιακούς πληθυσμούς κυρίως στο χώρο της Β. Ελλάδας, επιλύοντας έτσι το πρόβλημα έλλειψης ελληνικού στοιχείου στην περιοχή μετά τους βαλκανικούς πολέμους και τον Α'Π.Π.

β. Η Σύμβαση της Λωζάννης αποτέλεσε μια ρύθμιση πρωτοφανή στις διεθνείς σχέσεις. η διεθνής κοινότητα, για πρώτη φορά στην παγκόσμια ιστορία, αποδέχθηκε και επέβαλε την υποχρεωτική ανταλλαγή εκατομμυρίων ανθρώπων, πληθυσμών όχι κάποιων συγκεκριμένων περιοχών αλλά ολόκληρων χωρών. Κατ' εφαρμογή της Σύμβασης, περίπου 2.000.000 άνθρωποι, Έλληνες ορθόδοξοι της Μικράς Ασίας και της ανατολικής Θράκης και Τούρκοι μουσουλμάνοι της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας ξεριζώθηκαν οριστικά από τις προαιώνιες εστίες τους και μεταφέρθηκαν αναγκαστικά σε μια νέα, άγνωστη πατρίδα. Εξαιρέθηκαν οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και οι μουσουλμάνοι της δυτικής Θράκης. Αυτή η ανταλλαγή και μετακίνηση των πληθυσμών «αποτελέσει για την εποχή της έναν μεγάλο νεωτερισμό, ένα φαινόμενο κοσμοϊστορικό, ένα γεγονός δίχως προηγούμενο στην ιστορία των μεταναστεύσεων των λαών», όπως έγραψε λίγο αργότερα ο Αλέξανδρος Πάλλης⁷⁴.

---

⁷² Κωνσταντίνος Φωτιάδης, *Η Δημοκρατία του Πόντου*, διαθέσιμο στο PONTOS.GR <http://www.pontos.gr/default.aspx?catid=269> (πρόσβαση 19, 20 Μαρ, 07, 15 Απρ 2015)

⁷³ Στο ίδιο.

⁷⁴ Εφημερίδα «Μνήμη» του Συλλόγου Μικρασιατών Ν. Καβάλας, 05 Ιανουαρίου 2011, «Ο μικρός Γενάρης του 1923. Η ανταλλαγή των ελληνοτουρκικών πληθυσμών» διαθέσιμο στο <http://mikrasiatis.gr/> (Πρόσβαση 12, 15 Μαρ. 2015)

15. Σε αναζήτηση της ταυτότητας ποντιοφώνων Τουρκίας και η κατάσταση στον Πόντο σήμερα

α. Τις επόμενες δεκαετίες, το τουρκικό κράτος έκλεινε ηθελημένα τα μάτια στην ύπαρξη φυλετικών και πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων εντός της επικράτειάς του, ενώ σήμερα ξυπνάει μέσα σε μια τετελεσμένη πραγματικότητα έξαρσης της αναζήτησης ταυτότητας των πληθυσμών του. Ιδιαίτερος όσον αφορά την αναδυόμενη αναζήτηση ταυτότητας από τους ανθρώπους της Μαύρης Θάλασσας, αυτή περιγράφεται με ειλικρίνεια από τον σύγχρονο Τούρκο ερευνητή, ποντιακής καταγωγής, Ομέρ Ασάν: *«Η ταυτότητα που αναζητούσα και δεν εύρισκα ήταν ο Πόντος, που αρχικά δεν ήξερα τι είναι και αργότερα έμαθα ότι είναι ένα κομμάτι της ιστορίας και της γεωγραφίας της Μικράς Ασίας. Μια ταυτότητα που δεν ήξερα το περιεχόμενό της»*⁷⁵. Αυτή η αναζήτηση ταυτότητας των μουσουλμάνων κατοίκων του Πόντου θεωρείται σήμερα από την ελληνική κοινή γνώμη ως πτυχή του «ποντιακού ζητήματος», συχνά όμως με αλυτρωτικές τάσεις, οι οποίες σε αρκετές περιπτώσεις έχουν δώσει την αφορμή στο τουρκικό κράτος για λήψη μέτρων απέναντι σε αυτούς τους πληθυσμούς.

β. Παρά την πολιτική της βίαιης ενσωμάτωσή τους στην τουρκική κοινωνία, αυτοί οι πληθυσμοί διατηρούν σήμερα την ταυτότητά τους, την οποία άρχισαν να αναζητούν από τη δεκαετία του 1970, όταν συμμετείχαν στο μεταναστευτικό κύμα από την Τουρκία προς την δυτική Ευρώπη. Εκεί συναντήθηκαν με τους Έλληνες ποντιακής καταγωγής μετανάστες και σταδιακά αποκαθίστανται οι πρώτες επαφές, μέσω της γλώσσας, των εθίμων, των παραδόσεων, του χορού και του τραγουδιού και άλλων στοιχείων. Η επαφή των ελληνόφωνων με τους Ποντίους της Ελλάδος ενισχύθηκε από την προσπάθεια ανάδειξης του «ποντιακού ζητήματος» στον ελλαδικό χώρο και την διοργάνωση των πρώτων επισκέψεων στον Πόντο.

γ. Σήμερα, στην Τουρκία είναι αμφισβητήσιμος ο αριθμός και η κατάσταση των Κρυπτοχριστιανών, με την έννοια των πιστών. Υπάρχουν, όμως, οικογένειες οι οποίες είχαν ελλειμματικό θρησκευτικό συναίσθημα και παρέμειναν στον ποντιακό χώρο για πολλούς λόγους. Στις ημέρες μας, ο (άγνωστος) αυτός αριθμός Ελληνόφωνων μουσουλμάνων - κρυπτοχριστιανών, με πρωτοπορία την σπουδάζουσα νεολαία στην προσπάθειά της να βρει απαντήσεις για την καταγωγή, τον πολιτισμό, την ιστορία, την ταυτότητα πορεύονται ένα δύσκολο δρόμο αυτογνωσίας και αναζήτησης ταυτότητας. Στον σύγχρονο Πόντο του 21^{ου} αιώνα, σε ότι αφορά αριθμητικά δεδομένα των κρυπτοχριστιανών - Ελληνόφωνων μόνο υποθέσεις μπορούν να γίνουν⁷⁶.

16. Οι εθνικές ομάδες που κατοικούν στον Πόντο σήμερα

⁷⁵ Asan Omer, *Ο πολιτισμός του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη, 2007, σελ. 32.

⁷⁶ Θεοφάνης Μαλκίδης, *Οι ποντιόφωνοι πληθυσμοί στην Τουρκία σήμερα*. Εισήγηση στο 6ο Παγκόσμιο Συνέδριο για την ελληνική γλώσσα, Κοριλιάνο του Οτράντο - Ιταλία, Οκτώβριος 2005. Διαθέσιμο στο <http://pontosworld.com/index.php/pontus/greeks-of-pontus/233-2013-08-05-01-18-54> (Πρόσβαση 11,13 Μαρ 2015)

α. Μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης και την ολοκλήρωση της διαδικασίας της ανταλλαγής των πληθυσμών (1924) και σύμφωνα με στοιχεία της εποχής, παρέμειναν στην περιοχή του Πόντου και κυρίως στην περιοχή της Τραπεζούντας, 53.000 Κρυπτοχριστιανοί και 190.000 Έλληνες Μουσουλμάνοι.

β. Κατά τα άλλα, οι λοιποί λαοί που κατοικούσαν στην περιοχή του Πόντου ήταν οι Λαζοί, οι οποίοι στο μεταξύ είχαν εξαπλωθεί σε ολόκληρο τον Πόντο και μέχρι την Κωνσταντινούπολη τον 17^ο, τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα, οι Τσερκέζοι, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί στον Πόντο κατά τον 19^ο αιώνα μετά την ήττα της Τουρκίας στον Καύκασο κατά τον β΄ Κριμαϊκό πόλεμο (1856, Συνθήκη Παρισίων), οι Τουρκομάνοι Τσεπνήδες από το 18^ο αιώνα και οι Κούρδοι που σταδιακά εξαπλώνονταν προς βορράν, φθάνοντας στους νομούς της Αργυρούπολης, της Νικόπολης και της Σεβάστειας.

γ. Οι Αλεβήδες, που ζούσαν στους νομούς Αμάσειας, Τοκάτης, Σεβάστειας και Ερζινγκιάν, είναι φυλές ακαθόριστης εθνικής καταγωγής, αν και ορισμένοι αυτοαποκαλούνται Τουρκομάνοι, οι οποίοι σε κάποια φάση επέλεξαν την ήπια μορφή του ισλάμ που είναι ο Αλεβιτισμός. Πάντως, στα πολιτιστικά και κοινωνιολογικά χαρακτηριστικά των Αλεβιτών υπάρχουν πολλά στοιχεία αρμενικής και ελληνικής προέλευσης. Η άλλη εθνική ομάδα που ζει στον Πόντο είναι οι Αρμένηδες, Αρμενόφωνοι ή Τουρκόφωνοι εξισλαμισμένοι, όσοι απέμειναν από την Γενοκτονία του 1915.

17. Οι εξισλαμισμοί στον πόντο

α. Οι πρώτοι που εξισλαμίστηκαν στον Πόντο ήταν οι Λαζοί. Αυτοί κατοικούσαν στην περιοχή μεταξύ Τραπεζούντος και Βατούμ (16^{ος} αιώνας). Στη συνέχεια, άρχισε η προσπάθεια των Τούρκων για εξισλαμισμό των Ελλήνων του Πόντου. Ο εξισλαμισμός των Χριστιανών εξηρτάτο από την ισχύ της Εκκλησίας κατά περιοχή αλλά και από την κατά περίπτωση φιλαργυρία, σκληρότητα, θρησκευτικό και εθνικό φανατισμό των ντερεμπέδων⁷⁷. Όπου ο κλήρος της Εκκλησίας ήταν αδύναμος και υπήρχαν θρησκευτικοί ηγέτες χωρίς αντοχές και όταν αυτό συνδυάστηκε με την ύπαρξη σκληρών και φανατικών ντερεμπέδων, παρατηρήθηκαν εξισλαμισμοί των Ελλήνων.

β. Οι πρώτοι εξισλαμισμοί Ελλήνων παρατηρούνται στην περιοχή του Όφεως (OF) στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, ενώ ακολούθησαν στη συνέχεια τα Σουρμένα, η Αργυρούπολη, η Τόνυα, η Φαδήσανη (FATSA) η Τρίπολη, η Πουλαντζάκη, τα Πλατάνα και άλλες περιοχές. Οι εξισλαμισμοί μέχρι την ανταλλαγή των πληθυσμών του 1924 ήσαν μόνιμο μέλημα και επιδίωξη των Οθωμανών και συνδυάστηκαν κατά περίπτωση και ιστορικές περιόδους, με

---

⁷⁷ Κρυπτοχριστιανούς στον Εύξεινο Πόντο συναντάμε από το 1650, εξαιτίας του φανατισμού ορισμένων Ντερεμπέδων, την περίοδο που η Οθωμανική Αυτοκρατορία χωρίζεται σε **Νερεμπεηλίκια, δηλαδή σε τιμάρια ή θέματα**. Θεοφάνης Μαλκίδης, *Οι ποντιόφωνοι πληθυσμοί στην Τουρκία σήμερα*. Εισήγηση στο 6ο Παγκόσμιο Συνέδριο για την ελληνική γλώσσα, Κοριλιάνο του Οτράντο - Ιταλία, Οκτώβριος 2005. Διαθέσιμο στο <http://pontosworld.com/index.php/pontus/areeks-of-pontus/233-2013-08-05-01-18-54> (Πρόσβαση 11,13 Μαρ 2015)

ποικιλόμορφες καταπιέσεις, διώξεις και εξανδραποδισμούς. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι εξισλαμισμοί ήσαν πραγματικοί, με αποτέλεσμα να παρατηρηθεί το φαινόμενο των Κρυπτοχριστιανών ελληνόφωνων ή τουρκόφωνων, ενώ σε άλλες ο εξισλαμισμός προχώρησε βαθμιαία και πολλές φορές σε βάθος, οπότε παρατηρείται το φαινόμενο των εξισλαμισμένων Ελληνόφωνων ή Τουρκόφωνων⁷⁸.

γ. Εντούτοις, σε όλες τις περιπτώσεις, οι εξισλαμισμένοι του Πόντου διατηρούσαν καλές σχέσεις με τους Χριστιανούς, όσο αυτοί ζούσαν στην περιοχή και έως το 1924, ενώ οι Κρυπτοχριστιανοί διατηρούσαν τη χριστιανική τους πίστη, υποβοηθούμενοι - όσον αφορά τα μυστήρια - από τους μοναχούς και τους κληρικούς των Χριστιανών του Πόντου.

18. Η περίοδος από το 1924 έως σήμερα

α. Μετά την αποχώρηση των Ελλήνων Χριστιανών από τον Πόντο, οι εναπομείναντες εκεί Κρυπτοχριστιανοί και εξισλαμισμένοι Έλληνες, χάνοντας τους Χριστιανούς συντοπίτες τους, που αποτελούσαν ένα σύστημα εξισορρόπησης στη δυναμική πλήρους θρησκευτικής και εθνικής αφομοίωσής τους, έμειναν κατ' ουσίαν ανυπεράσπιστοι και εκτεθειμένοι στην πολιτική του τουρκικού κράτους και στις υφιστάμενες επιρροές των τοπικών κοινωνιών.

β. Η περίοδος από το 1924 έως τη δεκαετία του 70 αποτελεί την πιο σκοτεινή περίοδο για τους εξισλαμισμένους Έλληνες της περιοχής του Πόντου. Εξαιρεση αποτελούν όσοι μετανάστευσαν στην Κων/πολη, οι οποίοι είχαν κάποια επαφή με τους εγκλωβισμένους Έλληνες της Πόλης. Οι υπόλοιποι οι οποίοι παρέμειναν αποκλεισμένοι στον Πόντο, σε μεγάλο βαθμό απώλεσαν αρκετά από τα γλωσσικά, εθνικά, πολιτιστικά και θρησκευτικά στοιχεία που είχαν διατηρήσει λόγω της συμβίωσης με τους Χριστιανούς, έως το 1924.

19. Μορφές επαφών των ελλήνων με τους εξισλαμισμένους του Πόντου

α. Αρκετοί από τους Κρυπτοχριστιανούς, ειδικά αυτοί που ήσαν βαπτισμένοι κρυφά, κατέφυγαν στην Κωνσταντινούπολη και εξασφάλιζαν αντίδωρο για τους δικούς τους στις μεγάλες γιορτές της Χριστιανοσύνης, ενώ καταγράφηκαν και ορισμένες κρυφές βαπτίσεις από μοναχούς του Αγίου Όρους στην Κων/πολη, αφού το Πατριαρχείο αδυνατούσε να παρέμβει στο θέμα για να μην κατηγορηθεί για προσηλυτισμό, αλλά και λόγω των γνωστών δεσμεύσεων που προκαλεί η ασφυκτική πίεση του τουρκικού κράτους σε αυτό.

---

⁷⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα εξισλαμισμού είναι η περίπτωση της Μαρίας ή μετέπειτα «Γκιούλ Μπαχάρ» (Άνθος της Άνοιξης), Ελληνίδα από τη Λειβερά του Πόντου, η οποία οδηγήθηκε με όλες τις τιμές στην Κωνσταντινούπολη και έγινε σύζυγος του Σουλτάνου Βαγιαζίτ Β', καθώς και μητέρα του διαδόχου του Γαβούζ Σουλτάν Σελήμ. Κατά τον Παμιχαλόπουλο, αλλά και Τουρκικές πηγές (εγκυκλοπαίδεια Μείνταν Λαρούς) ήταν Χριστιανή Ορθόδοξη και ως σύζυγος άσκησε την επιρροή της στον Βαγιαζίτ και πέτυχε μεγάλη ευμένεια για τους υπόδουλους Έλληνες κυρίως για την ιδιαίτερη πατρίδα της, την Τραπεζούντα και τη Λιβερά. Σάββας Καλεντεριδής, *Ανατολικός Πόντος Κοτυωρα – Κερασούντα – Τραπεζούντα - Κάρος*. Αθήνα: ΙΝΦΟΓΝΩΜΩΝ, 2005, σελ 264.

β. Μετά το 1970, οπότε και οι πρώτες μεταναστεύσεις των Τούρκων στην δυτική Ευρώπη, άρχισαν οι επαφές των εξισλαμισμένων Ελλήνων του Πόντου με τους Έλληνες μετανάστες. Την ίδια δεκαετία, άρχισαν και οι επισκέψεις των Ελλήνων του Πόντου με τουριστικές αποστολές στις εστίες των προγόνων τους. Οι Έλληνες τουρίστες άρχισαν να ζωντανεύουν τις μνήμες των εξισλαμισμένων Ελλήνων, τη στιγμή που το ραδιόφωνο είχε ήδη αρχίσει να φθάνει στα σπίτια της περιοχής και μαζί η φωνή των ελληνικών ραδιοφωνικών σταθμών.

γ. Τις επόμενες δεκαετίες, με τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης αμφοτέρων των πλευρών, την αύξηση της μετανάστευσης στην Ευρώπη, αλλά και την εξάπλωση των ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας (ραδιόφωνο, τηλεόραση και Η/Υ) αυξήθηκαν κατακόρυφα οι επαφές των εξισλαμισμένων Ελλήνων του Πόντου με τους υπόλοιπους Έλληνες και τον ελληνικό πολιτισμό. Οι επαφές αυτές και η τάση της εποχής για αυτοπροσδιορισμό των απανταχού εθνικών ομάδων, άρχισαν να δημιουργούν και στους κατοίκους της περιοχής του Πόντου μία περιέργεια για τη ιδιαιτερότητα που διαπίστωναν ότι έχουν σε σχέση με τις άλλες εθνικές ομάδες στην Τουρκία.

20. Η τουρκική πολιτική και η κατάσταση όπως έχει σήμερα

α. Η Τουρκική Δημοκρατία, που κληρονόμησε από την Οθωμανική Αυτοκρατορία τις γενοκτονίες των Αρμενίων, των Ελλήνων και των Συροχαλδαίων, άπασες μη μουσουλμανικές εθνότητες, κληρονόμησε και ένα μωσαϊκό 32 εκμουσουλμανισμένων ετερόκλητων εθνοτήτων και εθνικών ομάδων, τις οποίες αυτή με τη σειρά της επεδίωξε να τις ομογενοποιήσει εθνικά με τους τουρκογενείς πληθυσμούς, εφαρμόζοντας πολιτική εκτεταμένης θρησκευτικής κατ' αρχάς και στη συνέχεια εθνικής - εθνικιστικής επιρροής. Η πολιτική αυτή εφαρμόστηκε με μεγάλη προσοχή και επιμονή στους Χριστιανικής καταγωγής πληθυσμούς και κυρίως στους Ελληνογενείς τους οποίους το τουρκικό κράτος πολύ καλά γνωρίζει.

β. Από την πολιτική αυτή, οι Ελληνογενείς πληθυσμοί υπέστησαν σοβαρές αφομοιώσεις στη θρησκευτική κυρίως αλλά και στην εθνική τους συνείδηση, διατηρώντας κατά περίπτωση ορισμένα στοιχεία από την καταγωγή τους (γλώσσα, πολιτισμικά στοιχεία, θρησκεία κ.λ.π.). Παρά το γεγονός ότι η πληθυσμιακή χαρτογράφηση της περιοχής του Πόντου με κριτήρια που έχουν σχέση με τη διατήρηση στοιχείων από την εθνική και θρησκευτική τους καταγωγή είναι εξαιρετικά δυσχερής, είναι δυνατόν να λεχθεί ότι σήμερα στον Πόντο κατοικούν Ελληνογενείς πληθυσμοί, οι οποίοι διακρίνονται σε Ελληνόφωνους και Τουρκόφωνους Μουσουλμάνους ή Κρυφοχριστιανούς. Παράλληλα, οι Τουρκικές κυβερνήσεις προσπάθησαν να διασπάσουν τις ελληνόφωνες περιοχές, μετοικίζοντας μεγάλες ομάδες πληθυσμών από τις εν λόγω περιοχές και κυρίως του Κατοχωρίου (Caykara) παραχωρώντας τα ανάλογα κίνητρα. Οι μετακινήσεις των πληθυσμών διεξήχθησαν σε διάφορες περιόδους από το 1950 μέχρι το 1980

στις παρακάτω περιοχές⁷⁹ :

(1) Σε αυτήν της Αλεξανδρέττας και πιο συγκεκριμένα στην περιοχή Χατάϊ (HATAY) μεταφέρθηκαν 408 ελληνόφωνες οικογένειες από το 1950 έως το 1965. Στην κωμόπολη Kirikhan από την περιοχή Κατοχωρίου (Caykara) και συγκεκριμένα από τα χωριά Ζένος (Ulucami), Φωτεινός (Kabatas), Σύρος (Sahinkaya) με την αιτιολογία κυρίως κατολισθήσεις και λοιπές θεομηνίες.

(2) Στην επαρχία Ban, (κωμόπολη Ozalp) μεταφέρθηκαν 150 ελληνόφωνες οικογένειες το 1965 και οργανώθηκαν τα χωριά Emek και Donerdere

(3) Στην IMBPO μεταφέρθηκαν 60 ελληνόφωνες οικογένειες το 1973 από την περιοχή Κατοχωρίου (Caykara) με την ίδια αιτιολογία.

(4) Στην ΚΥΠΡΟ (περιοχή ΝΤΑΒΛΟΣ) μεταφέρθηκαν 300 ελληνόφωνες οικογένειες το 1975 από την περιοχή Κατοχωρίου (Caykara) και συγκεκριμένα από τα χωριά Αληθινός (Uzuntarla) και Σαραχός (Uzungol).

(5) Στην ΝΙΚΑΙΑ (περιοχή Sakarya/Adarazari) μεταφέρθηκαν 300 ελληνόφωνες οικογένειες από την περιοχή κατοχωρίου (Caykara).

(6) Στην ΣΜΥΡΝΗ (περιοχή Buca) μεταφέρθηκαν 150 ελληνόφωνες οικογένειες το 1980 από την περιοχή κατοχωρίου – χωριό Ocena (Koknar).

(7) Στην περιοχή Burhaniye/Balikesir μεταφέρθηκαν 500 ελληνόφωνες οικογένειες από όλα τα ελληνόφωνα χωριά του Πόντου (Ματσούκα, Τόνια, Σούρμενα, Όφη) και την περιοχή Κατοχωρίου από το 1960 έως και σήμερα.

(8) Στην περιοχή Inegol/ πόλη Προύσας μεταφέρθηκαν 500 ελληνόφωνες οικογένειες από όλα τα ελληνόφωνα χωριά του Πόντου (Ματσούκα, Τόνια, Σούρμενα, Όφη) και την περιοχή Κατοχωρίου από το 1960 έως και σήμερα.

γ. Οι πληθυσμοί αυτοί, ακριβώς λόγω της καταγωγής τους που ήταν γνωστή και ανομολόγητη από όλους, αντιμετωπίστηκαν με καχυποψία από το τουρκικό κράτος, από το κατά τόπους κατεστημένο και από τους κατά περίπτωση πλειοδότες όσον αφορά τον ισλαμισμό και τουρκισμό ομοφύλους τους. Η καχυποψία αυτή αποτέλεσε αιτία δημιουργίας μιας τάσης νομιμοφροσύνης προς το τουρκικό κατεστημένο στους Ελληνογενείς πληθυσμούς, τάση η οποία οδήγησε σε φαινόμενα θρησκευτικού και εθνικιστικού φανατισμού.

δ. Εντούτοις ταυτόχρονα, στις ίδιες κοινωνίες παρατηρείται ένας ιδιόμορφος συντηρητισμός, όσον αφορά ορισμένα στοιχεία της πολιτισμικής τους παράδοσης, στοιχεία που οδηγούν ευθέως στην εθνική τους καταγωγή. Ο

⁷⁹ Πηγή www.yesilalan.net/haber_detay.php?id1024 (πρόσβαση 21 Δεκ 2014, 21,22 Φεβ 2015)

⁸⁰ ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ. Διαθέσιμο στο <http://web.archive.org/web/20071025230719/http://www.euxintv.net/pontiakozitima/el/pont-zitima/musulmani.htm> (πρόσβαση 21 Δεκ 2014, 21, 22 Φεβ 2015)

συντηρητισμός αυτός και η περίεργη εμμονή ορισμένων ομάδων στη διατήρηση των στοιχείων αυτών, μαζί με τις ανησυχίες ορισμένων ατόμων που αναφύονται στις κατά τόπους κοινωνίες, αποτελούν το «δυναμικό πεδίο» της υπόθεσης «ελληνογενείς κάτοικοι του Πόντου» που αποτελεί σκέλος του «**Ποντιακού Ζητήματος**».

ε. Η δραστηριοποίηση του ΡΚΚ και η αναζωπύρωση του Κουρδικού κινήματος, η φιλελευθεροποίηση της Τουρκίας την εποχή του Τ. ΟΖΑΛ και η τεχνολογική επανάσταση που διευκολύνει τις κάθε είδους επικοινωνίες, δημιούργησαν στην Τουρκία μία γενικευμένη τάση, αυτοπροσδιορισμού σε έναν βαθμό των εθνικών ομάδων. Κούρδοι, Άραβες, Τσερκέζοι, Λαζοί, Αλβανοί, Αρμένηδες και Αλεβί (αποτελούν θρησκευτική ομάδα), μέσα από πολιτιστικές εκδηλώσεις και παραγωγές και από εκδόσεις περιοδικών, βιβλίων ή εφημερίδων, άρχισαν να αναφέρονται στη γλώσσα τους, στα ιδιαίτερα πολιτισμικά και πολιτιστικά τους στοιχεία με αποτέλεσμα την εθνική ευαισθητοποίηση μέρους των κοινωνιών αυτών.

στ. Μέσα στα πλαίσια της τάσης αυτής και μέσα από δυνατότητες και διόδους επικοινωνίας που παρουσιάστηκαν και παρουσιάζονται, ανήσυχτα στοιχεία των ελληνογενών πληθυσμών άρχισαν να επικοινωνούν με διάφορους τρόπους με τον εθνικό κορμό και ιδιαίτερα με τους ποντιακής καταγωγής Έλληνες. Αυτοί με τη σειρά τους, υποκινούμενοι από πολιτισμικά και σε ορισμένες περιπτώσεις πολιτικά ένστικτα, δημιούργησαν μια τάση προσέγγισης των ελληνογενών πληθυσμών του Πόντου, μέσα από επισκέψεις στον Πόντο μεμονωμένων ατόμων, ομάδων, πολιτιστικών συλλόγων, ομοσπονδιών κ.λ.π.

ζ. Οι επαφές αυτές και από τη μια και από την άλλη πλευρά, δεν είναι κωδικοποιημένες και οδηγούνται κυρίως από ένστικτα των εμπλεκομένων σ' αυτές, μέχρι στιγμής. Εντούτις, ανεξάρτητα από τη φαινόμενη έλλειψη σχεδιασμού, είναι πραγματικότητα πλέον η δυναμική που έχει δημιουργηθεί για προσέγγιση των ελληνογενών με τον εθνικό κορμό, ενώ επίσης είναι εμφανή τα αποτελέσματα των επαφών των δύο πλευρών. Μέσα στα πλαίσια των επαφών αυτών, κάποια άτομα από την περιοχή του Πόντου εξέφρασαν την επιθυμία να επισκεφθούν την Ελλάδα και φιλοξενήθηκαν στη χώρα μας 30 περίπου άτομα - κυρίως από την περιοχή του Καταχωρίου - ως οικονομικοί πρόσφυγες και 15 περίπου άτομα τα οποία εξέφρασαν την επιθυμία φοίτησης σε ελληνικά πανεπιστήμια. Οι αντιδράσεις των τουρκικών Αρχών στις επαφές των δυο πλευρών ιδίως στο έδαφος της Τουρκίας που είχαν τη δυνατότητα να τις ελέγχουν, είναι δυνατόν να χαρακτηριστούν ήπιες και συγκρατημένες.

η. Η κλιμάκωση όμως των επισκέψεων των Ελλήνων στον Πόντο και των Ελληνογενών στην Ελλάδα, η αύξηση των δραστηριοτήτων της κινητικότητας και των συζητήσεων περί το Ποντιακό γενικά, η (ας επιτραπεί η έκφραση) ατυχή επίσκεψη Ελλήνων βουλευτών και επισήμων συνοδεία των Ποντιακών συλλόγων στην Παναγία Σουμελά και τα ελληνόφωνα χωριά τον Αύγουστο του 1996 και η

προσπάθεια επίσκεψης του Πατριάρχη στην Τραπεζούντα τον Σεπτέμβριο του 1997, έδειξε ότι το τουρκικό κράτος άρχισε να ενοχλείται και ενεργοποίησε τα γνωστά του αντανakλαστικά σε ανάλογης υφής θέματα. Έντονες υπήρξαν οι αντιδράσεις της Τουρκίας στην προσπάθεια φοίτησης των ελληνογενών της Τραπεζούντας σε πανεπιστήμια της χώρας μας. Οι αντιδράσεις είχαν τον χαρακτήρα προωθημένων δημοσιευμάτων σε τοπικές και παντουρκικές εφημερίδες, ενώ άνδρες των δυνάμεων ασφαλείας προσπάθησαν με ήπιο ομολογουμένως τρόπο να αποτρέψουν την έλευση προς φοίτηση παιδιών στην Ελλάδα, χωρίς αποτέλεσμα.

21. Οι ελληνόφωνες περιοχές Πόντου

Οι περισσότερες ελληνόφωνες περιοχές με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά, σύμφωνα με μαρτυρίες των ιδίων κατοίκων και κατόπιν ενδελεχής έρευνας είναι οι παρακάτω, αναλυτικά στοιχεία όπως στο Παράρτημα «B»⁸⁰:

α. Περιοχή Σουρμένων, β. Περιοχή Γαλλιάνας (Galyan), γ. Περιοχή Κατωχωρίου (Caykara), δ. Περιοχή Όφεως, ε. Περιοχή Άνω Ματσούκας, στ. Περιοχή Τόνιας. Αναλυτικά στοιχεία για τις εν λόγω περιοχές όπως στο Παρ «B».

ζ. Πόσοι είναι:

Είναι πολύ δύσκολο να γίνουν ακριβές εκτιμήσεις για τον αριθμό τους, με δεδομένη την εχθρότητα των τουρκικών Αρχών προς την έρευνα της εθνικής καταγωγής των κατοίκων της χώρας, αλλά και τα προφανή εμπόδια στον εθνικό τους αυτοπροσδιορισμό. Διπλωμάτες (όπως οι Αμερικάνοι Άντονι Πίνι και Τζάνετ Μόργκαν) με εξοικείωση στο θέμα εκτιμούν ότι οι Ελληνόφωνοι μπορεί να φθάνουν τις 100.000 μόνο στην περιοχή της Τραπεζούντας(!), ενώ είναι εκατοντάδες χιλιάδες στο σύνολο της Τουρκίας. Η συνείδηση αυτών των πληθυσμιακών ομάδων ποικίλει από έναν τοπικισμό, μια αόριστη αίσθηση διαφορετικότητας, μέχρι και την πλήρη ελληνική εθνική συνείδηση! Οι ελληνόφωνοι του Πόντου ήταν και είναι συντηρητικές πληθυσμιακές ομάδες, που ζουν σε ορεινές περιοχές, συχνά χαρακτηρίζονται από κλείσιμο στον εαυτό τους, πολύ ισχυρούς οικογενειακούς και τοπικούς δεσμούς (συνήθως επικρατεί και η ενδογαμία) και επομένως είναι εξαιρετικά ανθεκτικοί στις όποιες αλλαγές επιχειρείται να τους επιβληθούν. Τέλος, πολλοί είναι οι ελληνόφωνοι Πόντιοι που έχουν ενταχθεί στο σύστημα εξουσίας της Τουρκίας. Διευκρινίζεται ότι τους ελληνόφωνους στρατιωτικούς, οι οποίοι κατάγονται από τις παραπάνω περιοχές, το Τουρκικό κράτος τους στέλνει, κατά βάση, στον πόλεμο κατά των Κούρδων⁸¹.

⁸⁰ ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ. Διαθέσιμο στο <http://web.archive.org/web/20071025230719/http://www.euxintv.net/pontiako-zitima/el/pont-zitima/musulmani.htm> (πρόσβαση 21 Δεκ 2014, 21, 22 Φεβ 2015)

⁸¹ INTERNET ARCHIEVE, *ποντιακό ζήτημα – πόντιοι μουσουλμάνοι*, Διαθέσιμο στο <http://web.archive.org/web/20071025230719/http://www.euxintv.net/pontiako-zitima/el/pont-zitima/musulmani.htm> (πρόσβαση 11-12 Φεβ, 13 ΜΑΡ 15)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ»
ΤΙ ΙΣΧΥΡΙΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΓΙΑ ΤΟ «ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ»
ΕΠΙΣΗΜΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ-ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

22. Εισαγωγή

Η επίσημη θέση των Τούρκων για το «Ποντιακό Ζήτημα» αναφέρεται κυρίως σε 2 κείμενα, τα οποία θα πρέπει να μελετήσει κάποιος ενδιαφερόμενος:

α. Το ένα είναι η ομιλία του Mustafa Kemal Ataturk ως προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας και αρχηγού του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (C.H.P.), κατά το πρώτο Συνέδριο Κόμματός του που ονόμασε «NUTUK» και αναφέρθηκε στο ιστορικό ιδρύσεως της Τουρκικής Δημοκρατίας. Η ομιλία οποία πραγματοποιήθηκε στη Μεγάλη Αίθουσα της Μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης, διήρκησε από 15 έως 20 Οκτωβρίου 1927 και ο Τούρκος ηγέτης εξιστόρησε με λεπτομέρεια στους συνέδρους όλα τα γεγονότα από την ημέρα που πάτησε το πόδι του στη Σαμψούντα (19 Μαΐ 1919) έως τον Οκτώβριο του 1927.

β. Το δεύτερο είναι ο φάκελος που υποβλήθηκε στη συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων το 1922 με τίτλο «Pontus Meselesi». Ο φάκελος αυτός εκδόθηκε από την Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση και περιλαμβάνει ισχυρισμούς, θέσεις, προτάσεις, έγγραφα και ντοκουμέντα που συλλέχθηκαν από τη Γενική Διεύθυνση Τύπου και Πληροφοριών, για να αντικρουστούν οι ισχυρισμοί της ελληνικής πλευράς για βιαιοπραγίες των Τούρκων στον Πόντο.

23. Η θέση του Κεμάλ Ατατούρκ για το «Ποντιακό ζήτημα»

α. Στον εκτενή αυτό λόγο του που έμεινε πια γνωστός στην ιστορία ως Νουτούκ (NUTUK)- Λόγος⁸², ο Κεμάλ περιγράφει, αναλύει και αποκαλύπτει όλα τα γεγονότα που υπήρξαν καθοριστικά για τη νίκη των Τούρκων και την ίδρυση της νεαρής Τουρκικής Δημοκρατίας. Ο Λόγος του Ατατούρκ, αν και υποκειμενικά επηρεασμένος, δεν παύει να αποτελεί για τους Τούρκους πρώτη πηγή ιστορίας, αφηγημένη από έναν άνθρωπο που όχι μόνο την έζησε, αλλά και σ' ένα μεγάλο βαθμό, την διαμόρφωσε. Στο «NUTUK» γίνεται αναλυτική ιστορική αφήγηση των γεγονότων της Μικρασιατικής εκστρατείας από την τουρκική πλευρά. Γενικώς ο Μουσταφά Κεμάλ με τους ισχυρισμούς του επιδιώκει να χρησιμοποιήσει την εκδήλωση του ποντιακού αντάρτικου ως αιτία της επέμβασής του στον Πόντο για αποκατάσταση της τάξης, ενώ εντάσσει τους εκτοπισμούς των χριστιανικών πληθυσμών που ακολούθησαν, στην αποτροπή συνεργασίας τους με τον Ελληνικό Στρατό στην επικείμενη τότε απόβαση του Ελληνικού Στόλου, στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας.

---

⁸² Υπάρχουν πολλές εκδόσεις του Nutuk στην Τουρκία. Μια εξ αυτών είναι του εκδοτικού οίκου Yarilmelma –ΑΓΚΥΡΑ και μια άλλη του εκδοτικού οίκου Tomurcuk Yayinevi Istanbul 2006 σε επιμέλεια Zeynep Akbas.

β. Μεταξύ των κεφαλαίων του λόγου του (κατάσταση στρατού, σχέσεις με Σουλτάνο, εσωτερικές επαναστάσεις, διπλωματία, οικονομική κατάσταση, πολεμικό μέτωπο, εθνικά Συνέδρια, παραινέσεις στους νέους κλπ) δεν παρέλειψε ο Κεμάλ να αφιερώσει και ένα κεφάλαιο για το «Ποντιακό Ζήτημα». Ερχόμενος ο ομιλητής στο Ζήτημα αυτό και απευθυνόμενος στους Σύνεδρους του κόμματός του είπε επί λέξει⁸³ τα ακόλουθα:

«Αξιότιμοι Κύριοι

Στην αρχή της γενικής μου εισήγησης, έκανα λόγο και για το Ποντιακό Ζήτημα. Αυτήν την υπόθεση με ντοκουμέντα, πρέπει να την μάθει ο καθένας σας. Μόνο που επειδή πολύ μας ταλαιπώρησε αυτή η ιστορία, θα αναφερθώ σε ορισμένα σημεία.

Από το 1840, δηλαδή εδώ και τρία τέταρτα του αιώνα, υπήρχε μια Ελληνική Κοινότητα που ήθελε να ζωντανέψει τον αρχαίο Ελληνισμό σε όλο το μήκος του Εύξεινου Πόντου, από το Ρίζαιο μέχρι την Κων/πολη. Από τους Ελληνοαμερικανούς μετανάστες ένας καλόγερος με το όνομα Κλεμάτιος (Klematios) ίδρυσε μια Ποντιακή Κοινότητα στο μέρος που τώρα ο Λαός αποκαλεί Μοναστήρι, σε ένα λόφο στην Ινέπολη (Inebolu - Νεάπολη). Οι συνδεδεμένοι με αυτήν την Οργάνωση κατά καιρούς επανδρώνοντας ξεχωριστές ληστρικές ομάδες, έδειχναν ανάλογες δραστηριότητες. Στη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, τα χωριά στις περιοχές της Σαμψούντας, Τσαρσαμπά, Μπάφρας και Έρπασα, εφοδιαζόμενα από το εξωτερικό με σφαίρες, πυρομαχικά, βόμβες και όπλα, είχαν μετατραπεί σχεδόν σε αποθήκες οπλισμού.

Μετά την ανακωχή, οι Έλληνες έτσι όπως τους είχαν παραχαϊδέψει όλες οι πλευρές, στα πλαίσια του Εθνικού τους Αγώνα, φιλοδόξησαν να ιδρύσουν ένα Ποντιακό Κράτος. Σ' αυτό επηρεάστηκαν από την προπαγάνδα του Συλλόγου «Εθνική Εταιρία» και ενισχύθηκαν πνευματικά από το Αμερικανικό Ίδρυμα στη Μερζιφούντα με την παιδεία του οποίου ανετράφησαν. Από υλική άποψη ενισχύθηκαν με όπλα από τις ξένες κυβερνήσεις. Με αυτές, γενικώς, τις σκέψεις ετοιμάσθηκαν για μια εξέγερση. Βγήκανε στα βουνά. Στην Αμάσεια, την Σαμψούντα και τις γύρω περιοχές, υπό την διοίκηση του Μητροπολίτη Γερμανού Καραβαγγέλη άρχισαν να εργάζονται για την κατάστροψη ενός προγράμματος. Από την άλλη μεριά, ο Πρόεδρος της Επιτροπής των Ελλήνων στη Σαμψούντα Διευθυντής του εργοστασίου Ρεζή (Reji) Τοκομανιδής, εργαζόταν να διασφαλίσει επαφές με την έσω Ανατολή. Κάποιες ξένες Κυβερνήσεις υποσχέθηκαν να βοηθήσουν για την ίδρυση Ποντιακής Κυβέρνησης.

Για να αυξήσουν τον πληθυσμό της Σαμψούντας και της γύρω περιοχής, στο Βατούμ συγκέντρωσαν τους ευρισκόμενους στη Ρωσία Έλληνες και Αρμένιους. Οι Ρώσοι τα πυρομαχικά που είχανε πάρει από τον Τούρκικο στρατό στο Καυκασιανό μέτωπο τον είχανε αποθηκεύσει στο Βατούμ. Με αυτόν τον οπλισμό εξόπλισαν όλους αυτούς και άρχισαν να τους βγάζουν στα Ποντιακά παράλια.

Για τη δημιουργία αντάρτικου κάποιες χιλιάδες Ελλήνων που επρόκειτο να τους αποβιβάσουν στα παράλια μας τους έθεσαν υπό τις διαταγές κάποιου Χαράλαμπου

⁸³ Μετάφραση – Αναφορά Θεόδωρος Παυλίδης, *Το Ποντιακό από τη σκοπιά των Τούρκων*. Θεσσαλονίκη 2009: Αφοι Κυριακίδη, σ.σ. 138-143.

στο Σοχούμ. Εξασφάλιζαν δε τις προϋποθέσεις ώστε και αυτοί που είχαν συγκεντρωθεί στο Βατούμ, να αναμιχθούν με αυτούς που ήτανε υπό τις διαταγές του Χαράλαμπου. Όλοι αυτοί μέσα στο κράτος μας φαίνεται ότι ενισχυότανε με πυρομαχικά από εκπροσώπους μερικών ξένων Κυβερνήσεων που βρισκότανε στη Σαμψούντα.

Αυτοί οι αντάρτες που βγήκανε στα παράλια μας, με το πρόσχημα ότι ήρθανε να βοηθήσουν τους πρόσφυγες, ετρέφοντο και εντύνοντο από τις ξένες Κυβερνήσεις. Ήτανε δε αντιληπτό ότι μεταξύ των μελών του Ερυθρού Σταυρού ερχότανε και αξιωματικοί του (Ελληνικού) στρατού για να στήσουν οργανώσεις και να εκπαιδεύσουν στρατιωτικά τους αντάρτες. Μοίραζαν δε αρμοδιότητες για να θέσουν τα θεμέλια του ερχόμενου Ελληνικού Κράτους.

Στις 4 Μαρτίου 1919 κυκλοφόρησε στην Κων/πολη η εφημερίδα ΠΟΝΤΟΣ και στο πρώτο κεντρικό άρθρο ανήγγειλε ότι εκδόθηκε με την σκέψη να εργασθεί για την ίδρυση Ποντιακής Δημοκρατίας στον Νομό Τραπεζούντος.

Στη γιορτή Εθνικής Ανεξαρτησίας των Ελλήνων στις 7-4-1919 (παλ. ημερολ. 25-3-1919) σε όλα τα μέρη και ιδιαίτερα στη Σαμψούντα έγιναν επιδείξεις.

Η θρασύτατη συμπεριφορά του Γερμανού ξεσήκωσε τις σκέψεις και τους πόθους των Ελλήνων. Οι ντόπιοι Έλληνες των περιοχών Μπάφρας και Ταρσαμπά συχνά πυκνά συγκεντρώνονται στις εκκλησίες και επαυξάνουν τις οργανώσεις τους και τον εξοπλισμό τους. Στις 23 Οκτωβρίου 1919, αποφασίσθηκε η Κων/πολη να γίνει το Κέντρο (οργάνωσης) της Ανατολικής Θράκης και του Πόντου.

Ο Βενιζέλος ανέστειλε τον καθορισμό της Κων/πολης ως Κέντρου σε μεταγενέστερη ημερομηνία. Αντ' αυτού, αποκάλυψε τις σκέψεις του για Ανεξάρτητη Κυβέρνηση του Πόντου και έδωσε σχετικές οδηγίες στο Πατριαρχείο. Την ίδια εποχή ο Συνταγματάρχης Αλέξανδρος Ζυμβρακάκης ο οποίος είχε εξουσιοδοτηθεί να ιδρύσει μια μυστική αστυνομική οργάνωση στην Κων/πολη, θέλοντας να ιδρύσει μια οργάνωση Χωροφυλακής και στον Πόντο, έστειλε με την ελληνική Τορπιλάκατο Eiffel (Eyfel) μια αντιπροσωπεία αξιωματικών.

Όταν αυτά γινότανε στην Τουρκία, στο Βατούμ στις 18 Δεκεμβρίου 1919 ιδρύθηκε ένα κράτος με την επωνυμία «Ποντιακό Κράτος των Ελλήνων» και άρχισε να οργανώνεται. Και στις 19 Ιουλίου 1920, διοργανώθηκε στο Βατούμ ένα Συνέδριο σχετικό με το Ποντιακό Ζήτημα, από τους Έλληνες του Πόντου, του Καυκάσου και της νότιας Ρωσίας. Το πόρισμα αυτού του Συνεδρίου, με ένα σύνεδρο, εστάλη στον Έλληνα Πατριάρχη Κων/πολεως.

Στα τέλη του 1920, οι Πόντιοι αυξάνοντας τις επιτυχημένες εργασίες τους, βγήκαν απειλητικά απέναντι μας. Μας ανάγκασαν δε να λάβουμε σοβαρά μέτρα. Η Ποντιακή Οργάνωση που είχε ιδρυθεί στα βουνά, λειτουργούσε ως εξής:

α. Ένα μέρος ήτανε οπλισμένο έτοιμο για πόλεμο υπό τις διαταγές οπλαρχηγών.

β. Τη διατροφή αυτών την είχε ο Ποντιακός Λαός.

γ. Οι δυνάμεις διοίκησης και ασφάλειας ήταν εντεταλμένες για την διασφάλιση της μεταφοράς τροφίμων από τις πόλεις και τα χωριά.

Οι περιοχές των ανταρτών, ξεχωρίστηκαν η μία από την άλλη. Οι ληστρικές δυνάμεις του Πόντου στην αρχή ήτανε 6.000-7.000 εξοπλισμένοι. Αργότερα με την

ανάμειξη και άλλων από κάθε πλευρά, πλησίασαν τις 25.000. Αυτή η δύναμη μοιρασμένη σε ικανοποιητικούς «μικρούς στρατούς» κατέφυγε σε διάφορα μέρη. Όλη η δουλειά των ανταρτών ήταν να καίνε τα Ισλαμικά χωριά, να κάνουν βασανιστήρια στο Μουσουλμανικό Λαό που δεν τα χωράει το μυαλό και η φαντασία ανθρώπου, όπως να δολοφονούν και να κάνουν ένα σωρό άλλα, τα οποία δεν ήταν τίποτε άλλο από το να πίνουν το αίμα των μουσουλμάνων.

Εμείς, βγήκαμε - δε βγήκαμε στην Ανατολία, προσκαλέσαμε τον Τούρκικο Λαό σε προσοχή και αφύπνιση. Αρχίσαμε να παίρνουμε αμέσως μέτρα για τους κινδύνους που θα μπορούσαν να επέλθουν. Το 3^ο Σώμα Στρατού, που είχε έδρα την Σεβάστεια, ασχολήθηκε με την παρακολούθηση και το ξεπάστρεμα των διαφόρων αντάρτων της περιοχής. Το 15^ο Σώμα στρατού που είχε έδρα το Ερζερούμ παρακολούθησε και ξεπάστρεψε τον Έλληνα αντάρτη Eftalidi (Εφταλίδη - σ.σ.: μάλλον εννοεί τον Ευκλείδη, ήτοι Ευκλείδη Κουρτίδη από την Σάντα που ήρθε στην Ελλάδα και πέθανε στη Νέα Σάντα Ν. Κιλκίς) μαζί τους άλλους αντάρτες που δρούσαν στην περιοχή Τραπεζούντος.

Από την άλλη μεριά εξοπλίζοντας το Λαό μας, ιδρύσαμε Εθνικές Οργανώσεις στα μέρη του Πόντου που γυροφέρνανε οι Έλληνες αντάρτες».

γ. Εκ των προαναφερθέντων, φαίνεται ότι ο Κεμάλ υποστηρίζει πως τα θύματα ήταν οι μουσουλμάνοι κάτοικοι του Πόντου και όχι οι χριστιανοί. Το μεγαλύτερο μέρος των ανταρτικών ομάδων έδρασαν στον δυτικό Πόντο με βάση την Μητρόπολη Σαμψούντας, ενώ από τον ανατολικό προέρχονταν οι πολιτικές κινήσεις ίδρυσης Ποντιακού Κράτους και εποικισμού, υπό την καθοδήγηση του Πατριαρχείου και της Αθήνας. Συνεπώς, επρόκειτο για προδοσία της χώρας από τους Χριστιανούς του Πόντου και τα όποια μέτρα καταστολής εξέλαβε, όσο σκληρά και αν ήταν, νομιμοποιούνταν. Ο ίδιος ο Κεμάλ δε φέρεται να διέταξε μέτρα βασανισμού των Ποντίων, ούτε από τους Έλληνες (πολύ δε μάλλον από τους Τούρκους). Οι βασανισμοί, εμπρησμοί, κρεμάλες, βιαιότητες, βιασμοί κλπ φέρονται να έγιναν από Τούρκους τσέτες και φανατικούς μουσουλμάνους κυρίως σε περιόδους που αισθανόταν άμεσα την παρουσία του τακτικού τούρκικου στρατού στην περιοχή. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι Πόντιοι πρόσφυγες ομιλούν για βιαιότητες και εγκλήματα του Κερασούντιου αρχιαντάρτη (τσετέ) Τοπάλ Οσμάν και όχι για δράσεις του τακτικού στρατού.

δ. Ο Κεμάλ χαρακτήρισε το αντάρτικο των Μπαφραλήδων «εξέγερση - στάση - ξεσηκωμό» και διέταξε στρατιωτικά και δικαστικά μέτρα για την πάταξή του⁸⁴. Ωστόσο είναι ο ίδιος ο Κεμάλ που δεν τιμώρησε ούτε έναν Τούρκο ένοχο για εγκλήματα κατά των Ελλήνων, είναι ο ίδιος ο Κεμάλ που κατέκαψε τα βουνά της Μπάφρας με το βαρύ πυροβολικό του, είναι ο ίδιος ο Κεμάλ που εμπνεύστηκε τα «Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας» ως πρόσχημα για τη νομιμοποίηση των εγκλημάτων του και είναι ο ίδιος ο Κεμάλ που διέταξε τις εξοντωτικές εξορίες και εκτοπισμούς των Ελλήνων όχι για να τιμωρήσει τους ενόχους του "ξεσηκωμού" αλλά για να αφανίσει έναν λαό ολόκληρο αφού στην εξορία συμπεριέλαβε

⁸⁴ Θεόδωρος Παυλίδης, *Το Ποντιακό από τη σκοπιά των Τούρκων*. Θεσσαλονίκη 2009: Αφοι Κυριακίδη, σελ. 142

υποχρεωτικά όλους τους Έλληνες μη εξαιρουμένων των γυναικών των γερόντων, και των παιδιών⁸⁵.

24. ΦΑΚΕΛΟΣ PONTUS MESELESİ (ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ)

α. Εισαγωγή

Αν κάποιος θέλει να προσεγγίσει πλήρως το «Ποντιακό Ζήτημα» από την τουρκική πλευρά, πρέπει απαραίτητως να μελετήσει το ομώνυμο βιβλίο «Pontus Meselesi» (Το Ποντιακό Ζήτημα). Στην πραγματικότητα, το έργο δεν είναι συγγραφικό δημιούργημα κάποιου ιστορικού, δεν είναι ένα βιβλίο υπό την κοινή έννοια του όρου. Πρόκειται για έναν ΦΑΚΕΛΟ με ισχυρισμούς θέσεις, προτάσεις, έγγραφα και ντοκουμέντα που ετοίμασε το 1922 η Γενική Δ/ση Τύπου και πληροφοριών της Κυβέρνησης της Άγκυρας (Κεμάλ) προκειμένου να τον παρουσιάσει στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων, για να αποκρούσει τους ισχυρισμούς των Ελλήνων, αναφορικά με τον Πόντο⁸⁶. Στην εισαγωγική παρουσίαση του «φακέλου» αναγράφονται επί λέξει τα ακόλουθα:

β. Ποντιακό Ζήτημα

(1) Οργάνωση, βιαιοπραγίες των Ελλήνων και δράματα. Πρωτοβουλίες της Κυβέρνησης για συγκέντρωση πληροφοριών και λήψη μέτρων προστασίας. Αλληλογραφία με τις ευρωπαϊκές Κυβερνήσεις. Με πρωτοβουλία της Διευθύνσεως Τύπου και Πληροφοριών, ο παρών φάκελος συνετάγη από μια Ανεξάρτητη Αρχή και στηρίζεται σε έγγραφα και ντοκουμέντα που πάρθηκαν από τις ελληνικές οργανώσεις και Μητροπόλεις των παραλίων του Εύξεινου Πόντου. Επίσης, στον φάκελο προστέθηκαν από ένα αντίγραφο των εγγράφων και ντοκουμέντων που περιήλθαν στα χέρια των Τούρκων, καθώς και φωτογραφίες που λήφθηκαν επί τόπου και δείχνουν τις θηριωδίες και καταπίεσεις των Ελλήνων σε βάρος των Τούρκων⁸⁷.

(2) Οι Τούρκοι πριν εισέλθουν στα γεγονότα των ημερών, θεώρησαν ορθό να ενημερώσουν τους «ανιστόρητους» Ευρωπαίους για τις αρχαίες ιστορικές καταβολές τους. Γράφουν λοιπόν: « Στην πραγματικότητα οι Τούρκοι δεν ήρθαν στην Ανατολία με τον Πολεμιστή (Γαζή) Ερτογρούλ ή ακόμη και με αυτούς που οργάνωσαν το κράτος των Σελτζούκων. Από πολύ παλιά και

---

⁸⁵ Σε μια άλλη έκδοση που επιμελήθηκε ο Cetin Tuzuner και αφορά τη ζωή του Κεμάλ σχετικά με το Ποντιακό ζήτημα γράφονται τα ακόλουθα « Εξέγερση στον Πόντο : Κατά τη διάρκεια του πολέμου της Ανεξαρτησίας, οι Έλληνες ξεκίνησαν έναν αγώνα με σκοπό την ίδρυση Ελληνικού Ποντιακού Κράτους. Περί τα τέλη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, 15.000 ένοπλοι Έλληνες, μαζί με άλλους Έλληνες που τους σήριζαν, έστησαν στην περιοχή της Μπάφρας αντάρτικο. Συγκεντρώνοντας όλα τα όπλα και τα πυρομαχικά που άφησαν πίσω τους οι Ρώσοι φεύγοντας από την Ανατολία, στην περιοχή του Πόντου και ιδιαίτερα στα δυτικά μέρη έστησαν αντάρτικα. Μαζί με εθελοντές που ήρθαν από Ελλάδα, ο αριθμός των ανταρτών ανέβηκε στις 25.000. Ενθαρυνόμενοι αυτοί οι αντάρτες από την ενίσχυση των Ελλήνων από τους Συμμάχους, άρχισαν να πιέζουν τους Τούρκους της περιοχής. Αργότερα συνεννοηθέντες με τους Αρμένιους που ήταν στην περιοχή της Αμάσειας, άρχισαν να καίνε σχολεία και σπίτια και να σκοτώνουν τον Τούρκικο Λαό. Αυτές οι δραστηριότητες των Ελλήνων που διήρκησαν από το 1919 μέχρι το 1921, καταπνίγηκαν από τις Εθνικές Δυνάμεις. Οι περισσότεροι των Ελλήνων ανταρτών, εξολοθρεύτηκαν σ' αυτές τις συγκρούσεις. Με την εγκατάλειψη της Ανατολίας το 1923 από τους Έλληνες που ζούσαν σ' αυτήν την περιοχή έληξαν και οι προσπάθειες ιδρύσεως Ποντιακού κράτους». Cetin Tuzuner, *Ataturk: Hayati - Devimiler - Anilar*. Ατατούρκ: Η ζωή του, οι επαναστάσεις, οι μνήμες. Κων/πολη: Nurdan, 1998, σελ 67.

⁸⁶ Γιουσούφ Γκεντικλή: *Pontus Meselesi, (Ποντιακό Ζήτημα)*. Istanbul: Εκδόσεις Bilge Karinca yayinlari, 2002.

⁸⁷ Άγκυρα: Τυπογραφείο Τύπου και Πληροφοριών, 1338 (1922).

άγνωστα χρόνια, υπήρχε στην Ανατολία η Τουρκική φυλή. Σύμφωνα με ιστορικές πληροφορίες, οι πρώτοι κάτοικοι της Ανατολίας ήταν Τουρανοί». Συνεχίζοντας την ιστορική διαδρομή, οι συντάκτες του φακέλου ισχυρίζονται ότι και οι Σουμέριοι του Ιράκ κατά μια ρίζα τους ακουμπάνε στους Τούρκους «όπως απέδειξε ο Γερμανός ιστορικός Φριτς Χούμμελ (Fritz Hummel) στηριζόμενος στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της φυλής και της γλώσσας». Τέλος, «αποδεικνύοντας» και τη συγγενειά τους με τους Χετταίους (Hittit) περνούν στην περίοδο των χριστιανών υπό την διοίκηση των Τούρκων.

(3) Το πόσο ευχαριστημένοι ήτανε οι Έλληνες από τους Τούρκους, το βεβαιώνει ο ίδιος ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας (επί κυβερνήσεως Βενιζέλου) Νικόλαος Πολίτης ο οποίος σε συνέντευξή του στην *Revue Politik International* δήλωσε: «οι Έλληνες την παραδειγματική προστασία που βρήκαν από τους Τούρκους, δεν έχουν καμία ελπίδα να τη βρουν κάτω από τη διοίκηση οποιουδήποτε άλλου κράτους»⁸⁸. Υποστηρίζουν ότι οι Έλληνες ως αχάριστοι δημιούργησαν το πρόβλημα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία με την επανάστασή τους το 1821, προβαίνοντας σε βαρβαρότητες κατά των μουσουλμάνων. Οι Τούρκοι και σήμερα φέρουν βαρέως την Ελληνική Επανάσταση του 1821 διότι τη θεωρούν απαρχή του ξεσηκώματος και των άλλων λαών της Βαλκανικής, η οποία συνέβαλε αποφασιστικά στο διαμελισμό του Οσμανικού κράτους και συντόμεψε χρονικά την πολιτική των μεγάλων για το «Ανατολικό ζήτημα».

(4) Την 20ετία 1904-1924, υπήρξε ένας ελληνικός οργανισμός για να εμπεδωθεί η ελληνική συνείδηση στους Ρωμιούς του Πόντου, με σκοπό να ακολουθήσει μια επαναστατική ταραχή που στόχο θα είχε είτε τη συνένωση της περιοχής με την Ελλάδα, είτε την επιτόπια δημιουργία της Ποντιακής Δημοκρατίας. Οι Έλληνες επιχείρησαν να επιτύχουν τον στόχο αυτό με την εκπαίδευση, τη συλλογική οργάνωση, τον Τύπο και την οικονομική τους υπεροχή. Επιπλέον από πλευράς Τούρκων υποστηρίζεται επίσης ότι: οι Μητροπόλεις, κάτω από τον μανδύα της θρησκείας, υπέθαλπαν τις επαναστατικές ποντιακές οργανώσεις, εκμεταλλεζόμενες τις θρησκευτικές ελευθερίες που τους χάρισε το Οσμανικό κράτος. Το κέντρο όμως των δραστηριοτήτων ήταν η Κωνσταντινούπολη και το Πατριαρχείο του Φαναρίου.

(5) Μετά την ανακωχή του Μούδρου, ο Βενιζέλος προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τα διατιθέμενα μέσα για την προώθηση της πολιτικής του. Παράλληλα, το Πατριαρχείο προέβαινε σε καταγγελίες στο διεθνή Τύπο για θηριωδίες των Τούρκων σε βάρος των Χριστιανών. Στα ανωτέρω πλαίσιο, εξέδωσε τη «Μαύρη βίβλο» στα αγγλικά και γαλλικά με στοιχεία για τις θηριωδίες. Ταυτόχρονα, οι άνθρωποι του Βενιζέλου Συνταγματάρχης Καθενιώτης και πολιτικός αντιπρόσωπος Κανελλόπουλος ενεργούσαν εντός του Οθωμανικού κράτους.

(6) Αναφορικά με τις Ποντιακές οργανώσεις οι Τούρκοι τις θεωρούν

⁸⁸ Θεόδωρος Παυλίδης, *Το Ποντιακό από τη σκοπιά των Τούρκων*. Θεσσαλονίκη 2009: Αδελφοί Κυριακίδη, σελ. 145.

σχολεία εκπαίδευσης των Ποντίων στην ελληνική ιδέα, τα οποία με τον χρόνο άρχισαν να αποδίδουν τους καρπούς τους. Η συλλογική Οργάνωση των Ποντίων ξεκίνησε από το Αμερικάνικο Κολέγιο «ΑΝΑΤΟΛΙΑ» της Μερζιφούντας, όπου ιδρύθηκε ο σύλλογος «Φίλων της γνώσης» το έτος 1904. Αργότερα, ιδρύθηκαν και εξαπλώθηκαν σύλλογοι και επιτροπές από το Βατούμ μέχρι την Ινέμπολη, κάτω από τη σκέπη των Μητροπόλεων και των Εκκλησιών, οι οποίες εκμεταλλεύτηκαν σε βάρος τις πατρίδας τους τις θρησκευτικές ελευθερίες που τους χάρισε το Οσμανικό Κράτος. Οι εν λόγω σύλλογοι δραστηριοποιούνταν με πρωτοβουλίες της Μητρόπολης Τραπεζούντας, με σκοπό να ξαναζωντανέψουν το Ποντιακό κράτος που υπηρχε το 65 π.Χ., διώχνοντας από τη γη τους, τους Τούρκους πολίτες που έζησαν χιλιάδες χρόνια σε αυτά τα μέρη, ιδρύοντας ένα ανεξάρτητο κράτος ή καλύτερα ενώνοντας τα εδάφη με την Ελλάδα.

(7) Στο ερώτημα «τι είναι ο Πόντος;»⁸⁹ οι Τούρκοι απαντούν ότι είναι το παλιό ελληνικό όνομα της Μαύρης Θάλασσας, όνομα που είχε το βασίλειο του Πέρση Μιθριδάτη, το οποίο καταλύθηκε το 65 π.Χ. από τους Ρωμαίους και δεν έχει καμία σχέση με τους Έλληνες. Επίσης, παρατίθεται χάρτης του Πόντου, που κατασχέθηκε από τη Μητρόπολη Σαμψούντας, στον οποίο περιλαμβάνεται η περιοχή των παραλίων από Βατούμ μέχρι Ινέμπολη, με σχεδιαζόμενη πρωτεύουσα τη Σαμψούντα. Σχετικά με τον πληθυσμό, οι Τούρκοι ισχυρίζονται ότι οι χριστιανοί έφταναν τις 250.000 και οι μουσουλμάνοι τα 2.350.000 (ποσοστό Ελλήνων 10%). Μόνο στην περιοχή της Σαμψούντας οι Έλληνες ήταν 30%, λόγω του μεγάλου εμπορίου και του γεγονότος ότι οι Έλληνες για σκόπιμους λόγους είχανε μεταφέρει στην περιοχή 30.000 πρόσφυγες.

(8) Επιπλέον γίνεται λόγος για ύπαρξη όρκου σε όσους ήθελαν να μνηθούν στις ποντιακές οργανώσεις, του οποίου αντίγραφο βρέθηκε μεταξύ των εγγράφων του Μητροπολίτη Τραπεζούντος Χρύσανθου και είναι ο ακόλουθος: «Στο όνομα της Ομοουσίας και Αδιαιρέτου Τριάδος και του Ένδοξου Έθνους μας, ορκίζομαι ότι αν μου ανατεθεί οποιαδήποτε αρμοδιότητα σχετική με την Εθνική μας ιδέα, θα την υπηρετήσω με αφοσίωση, πειθαρχία και απόλυτη μυστικότητα. Ότι δε ακούσω απ' έξω θα το ανακοινώσω στους ανωτέρους μου και για κάθε παράτυπη συμπεριφορά μου, αποδέχομαι χωρίς καμία αντίρρηση την ποινή που θα μου επιβληθεί».⁹⁰

(9) Στη συνέχεια, όλο το βιβλίο είναι αφιερωμένο στο αντάρτικο του δυτικού Πόντου, δεδομένου ότι στο χώρο αυτό διεξήχθη κυρίως. Οι Έλληνες αντάρτες δεν περιγράφονται ως αγωνιστές της πατρίδας, τιμής, οικογένειας και θρησκείας τους, αλλά ως ληστές, φονιάδες, πλιατσικολόγοι, αλήτες, εκβιαστές, άρπαγες και προδότες της Οσμανικής πατρίδας. Επιπλέον, οι συντάκτες του φακέλου εισέρχονται στο σκοπούμενο, στο να καταγγείλουν δηλαδή στο Συνέδριο ειρήνης και στην κοινή γνώμη της Ευρώπης τους εμπρησμούς, αδικίες, βαρβαρότητες και σκοτωμούς που διέπραξαν οι Έλληνες αντάρτες σε βάρος των

⁸⁹ Θεόδωρος Παυλίδης, *Το Ποντιακό από τη σκοπιά των Τούρκων*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη, 2009, σ.σ. 152-155.

⁹⁰ Pontus Meselesi, Έκδοση Μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης, σελ. 67.

«δυστυχησμένων μουσουλμάνων». Τέλος, αναφέρονται στα μέτρα που έλαβε η Τουρκική κυβέρνηση για την καταστολή του «ξεσηκωμού» στον δυτικό Πόντο που απείλησε τη ακεραιότητα της «Τουρκικής πατρίδας».

γ. **Μέτρα πρόληψης που έλαβε το Οθωμανικό Κράτος:**

(1) Η συγκέντρωση των όπλων από τα χέρια των πολιτών. Όπως αναφέρεται, μετά την ανακωχή του Μούδρου, οι Άγγλοι αποβιβάστηκαν στην Σαμψούντα και μοίρασαν 10.000 όπλα στους Έλληνες. Σύμφωνα με τους Τούρκους, προκειμένου να εξασφαλιστεί «η ασφάλεια και η σωτηρία της πατρίδας» η κυβέρνηση καθόρισε συγκεκριμένη ημερομηνία παράδοσης των όπλων από τους Έλληνες. Μετά το πέρας της προθεσμίας, πολλοί Έλληνες που δεν ήθελαν να παραδώσουν τα όπλα κατέφυγαν στα βουνά. Συνολικά, συγκεντρώθηκαν 2.000 όπλα και 1.200.000 σφαίρες. Όσοι δεν συμμορφώθηκαν οδηγήθηκαν βιαίως στα «δικαστήρια της ανεξαρτησίας».

(2) Η απομάκρυνση των Ελλήνων και η μεταφορά τους στην ενδοχώρα όσων ζούσαν στα παράλια ή κοντά στα παράλια του Εύξεινου Πόντου. Υποστηρίζεται ότι εξ αιτίας του βομβαρδισμού της Ινέμπολης την 09 Ιουν 1921 από τον Ελληνικό Στόλο και της μεγάλης πιθανότητας απόβασης στα παράλια του Πόντου, αποφασίστηκε να μεταφερθούν στην ενδοχώρα όλοι οι έλληνες ικανοί να φέρουν όπλα, ηλικίας από 15 έως 50 ετών, στις 26 Ιουνίου 1921. Η απόφαση αυτή πάρθηκε για να μην αποκτήσουν οι Έλληνες βοηθητικές δυνάμεις με τυχόν απόβαση στρατού στα παράλια. Όσοι αρνήθηκαν να συμμορφωθούν με τις εντολές έβγαιναν με τις οικογένειες τους στα βουνά με τους ληστές. Σε αυτούς που μεταφέρθηκαν τους δόθηκε ικανός χρόνος για να διευθετήσουν τις δουλειές τους. Σε όλο το διάστημα της πορείας, τους εδόθη κάθε ευκολία καθώς και δυνάμεις προστασίας. Τα νοσοκομεία δέχονταν για θεραπεία όσους αρρώστειναν κατά τις πορείες. Επίσης, κρατήθηκαν για φύλαξη χρήματα και κοσμήματα των εντοπιζόμενων, τα οποία με το πέρας της πορείας εδίδοντο πίσω. Όσοι δεν έδειξαν καλή συμπεριφορά οδηγήθηκαν στα «δικαστήρια της ανεξαρτησίας».

(3) Στρατιωτικές – Δικαστικές διώξεις. Περιγράφονται οι διώξεις των ανταρτών από τον στρατό και οι σημαντικότερες απώλειες που υπέστησαν και οι δύο πλευρές. Επιπλέον, αναφέρεται στο «δικαστήριο της ανεξαρτησίας» της Αμάσειας που συνεστήθη τον Αύγουστο του 1921 και παρατίθεται το ιστορικό αποφάσεων που αφορούν τη δράση των καπεταναίων Πιτς Βασίλ, Καρά Γιάννη, Ντελή Μηνά, κλπ.

δ. **Σύνοψη**

(1) Συμπερασματικά, από τα επικαλούμενα έγγραφα και τις λοιπές λεπτομέρειες που παρατίθενται **για τους Τούρκους** προκύπτει ότι οι Έλληνες αντάρτες έκαναν θυριωδίες με τον αγώνα τους, ορμώμενοι από τον πόθο του Πόντου (Pontus Emeliyle). Συνολικά, οι Τούρκοι υποστηρίζουν ότι ο αριθμός των «εθνομαρτύρων μουσουλμάνων» που έπεσαν θύματα των «ληστών»

Ελλήνων σε επίπεδο κεντρικών καζάδων, ανέρχεται στα 1641 άτομα. Ο αριθμός των σπιτιών που κήκαν πλησίασε τα 3.303, μέχρι το Δεκέμβριο του 1921. Εκτός από αυτά οι Έλληνες αντάρτες διέπραξαν άλλα 1800 επεισόδια που αφορούν αρπαγές, λεηλασίες, ληστείες και κλοπές, άρπαξαν 2.000.000 μικρά και μεγάλα ζώα, με συνολική αξία των ζημιών τα 15 εκατομμύρια λίρες.

(3) Τόσο στο Pontus Meselesi όσο και στον λόγο «Nutuk» του Κεμάλ διαπιστώνεται η ίδια επιχειρηματολογία για το «Ποντιακό ζήτημα». Σίγουρα, οι Τούρκοι προσπαθώντας να δικαιολογήσουν τη στάση τους, κατηγορούν τους Έλληνες ως υπαίτιους των γεγονότων ως απόρροια της απεγνωσμένης και λυσσαλέας προσπάθειας δημιουργίας ποντιακού κράτους. Εντούτοις, τα γεγονότα που περιγράφονται σε γενικές γραμμές έχουν συντελεστεί και πολλές φορές επιβεβαιώνονται (ονόματα, πράξεις, χρόνος, τόπος) από τις διηγήσεις των Ελλήνων γερόντων στην ελληνική βιβλιογραφία.

(4) Ερμηνεύοντας όμως τα στοιχεία της τουρκικής βιβλιογραφίας και συγκρίνοντάς τα με τα αντίστοιχα των ελληνικών περιγραφών διαπιστώνεται το μεγαλείο και την αυταπάρνηση του άνισου αγώνα των ανταρτών για την υπεράσπιση της ζωής τους. Από την παράθεση των ονομάτων των Ποντίων ανταρτών και της πλειάδας των μαχών και των αγώνων που έδωσαν στην προσπάθειά αντίδρασης για την εξάλειψη του ελληνικού στοιχείου από τον Πόντο, είναι άδικο το ποντιακό αντάρτικο να μην λαμβάνει μια θέση στην ιστορία της εθνικής παλιγγενεσίας των Ελλήνων, δίπλα στους αντίστοιχους αγώνες του 1821 και του 1940 και να το μνημονεύουμε στα πλαίσια διεκδίκησης για την αναγνώριση της γενοκτονίας.

25. Σύγχρονη άποψη που επικρατεί στην Τουρκία (τύπος - ΜΜΕ)

α. Όσον αφορά την τουρκική άποψη για το «ποντιακό ζήτημα», αυτή ποικίλει και καθορίζεται από τις εσωτερικές τάσεις. Σε επίσημο επίπεδο, θεωρείται ως ένα ζήτημα ελληνικής κρατικής μεθόδευσης και αντιτουρκικής προπαγάνδας. Οι προσπάθειες εκ μέρους των νέων Ποντίων να εκφράσουν με λόγια ή με γραπτά κείμενα την Ιστορία και την ιδιαίτερη πολιτιστική τους ταυτότητα αντιμετωπίζονται, με σκληρά μέτρα από τις τουρκικές Αρχές, ενώ οι ζωές αυτών που τολμούν να εκφράσουν τις απόψεις τους απειλούνται⁹¹. Αυτή η καταπίεση συνοδεύεται από προσπάθειες διαστρέβλωσης της ιστορίας, αφού το τουρκικό κράτος ισχυρίζεται όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, ότι ο ιστορικός αυτός λαός είναι τουρκικής καταγωγής.

β. Σχετικά με την διάλεκτο, φαίνεται ότι ένα μεγάλο κομμάτι εξισλαμισμένων Ποντίων, ιδιαίτερα στις κοινότητες της Τραπεζούντας, της Τόνιας,

---

⁹¹ Ένα τυπικό παράδειγμα αυτής της συμπεριφοράς εκ μέρους των τουρκικών αρχών αποτελεί μια τηλεοπτική σειρά που διαδραματίστηκε στην Τραπεζούντα και στην οποία ένας απόστρατος αξιωματούχος του τουρκικού στρατού και ένας καθηγητής εξαπέλυαν από τη μια μεριά ισχυρισμούς ότι οι Πόντιοι είναι τουρκικής καταγωγής και από την άλλη απειλές κατά των Ποντίων που διεκδικούν το δικαίωμά τους να διατηρούν επαφές με τους Ποντίους στην Ελλάδα. Εφημερίδα Πόντος, Απρίλιος 2002. Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ.240.

του Όφη, των Σουρμένων, της Ματσούκας, καθώς και σε δήμους της Κωνσταντινούπολης έχουν διατηρήσει αναλλοίωτη την ποντιακή τους γλώσσα. Μάλιστα, το 2002 στην τουρκική εφημερίδα «ZAMAN» δημοσιεύτηκε μία έρευνα του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης, η οποία ανέφερε ότι στον Πόντο το 32% των κατοίκων μιλούν ποντιακά⁹². Σ' αυτές τις περιοχές η γλώσσα - παράνομη στον Πόντο και σε όλα τα άλλα σημεία του τουρκικού κράτους - που αποτελεί συνεκτικό στοιχείο ταυτότητας διατηρείται ζωντανή. Φυσικά, δεν υπάρχει ούτε ένα σχολείο στην Τουρκία όπου οι Πόντιοι να μπορούν να μαθαίνουν να καλλιεργούν και να αναπτύσσουν τη γλώσσα τους. Οι νέοι Πόντιοι εξαιτίας του γεγονότος ότι οι οικογένειες τους παραμένουν προσκολλημένες στην διάλεκτο και δεν γνωρίζουν τουρκικά έρχονται πρώτη φορά σε επαφή με αυτή τη γλώσσα στα τουρκικά σχολεία και υποχρεώνονται στην εκμάθησή της μέσα από σκληρές εκπαιδευτικές μεθόδους. Μάλιστα στα δημοτικά σχολεία υπάρχει ένα δίκτυο μαθητών-πληροφοριοδοτών που καταγγέλλουν στους δασκάλους, τους Πόντιους μικρούς μαθητές που μιλούν τη γλώσσα τους, και των οποίων επιλαμβάνονται οι δάσκαλοι τους ή ακόμη και η Αστυνομία.

γ. Στα Γυμνάσια και τα Λύκεια, το έργο της τρομοκρατίας αναλαμβάνουν ομάδες όπως οι «Γκρίζοι Λύκοι». Αυτές οι συνθήκες αποκλείουν τους Πόντιους φοιτητές από τα πανεπιστήμια και τις ανώτερες σπουδές. Οι φοιτητές ποντιακής καταγωγής που επιχειρούν να εκφράσουν την ποντιακή τους συνείδηση και τον πολιτισμό μέσω περιοδικών - ένα κυκλοφόρησε στο πανεπιστήμιο της Τραπεζούντας το 1999 - κινδυνεύουν να καταδικαστούν σε φυλάκιση από τις τουρκικές Αρχές⁹³. Σαν συνέχεια αυτής της πολιτικής από την πλευρά της Τουρκίας, έγινε αίτηση από το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών για απέλαση από την Ελλάδα Ποντιόφωνων φοιτητών που ήρθαν από την Τουρκία και ζουν αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα, [έγινε αναφορά στο κεφάλαιο «B» - Η Τουρκική Πολιτική και η Κατάσταση Όπως Έχει Σήμερα,] παρακινημένοι από την επιθυμία αναζήτησης και ελεύθερης έκφρασης της ταυτότητάς τους⁹⁴.

δ. Το «ποντιακό ζήτημα» στην Τουρκία έχει βρεθεί στο στόχαστρο των μυστικών υπηρεσιών, του στρατού και των παρακρατικών οργανώσεων όπως η «**Ergenekon**». Από το 1997, άρχισαν οι τουρκικές εφημερίδες να γράφουν για την «ποντιακή απειλή», συνδέοντάς την με τις κουρδικές δραστηριότητες. Το 2000, για πρώτη φορά θα παρουσιαστεί σε έκθεση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας, όπου γίνεται λόγος για «έντονες δραστηριότητες της Ελλάδας» γύρω από το

⁹² Εφημερίδα «ZAMAN» 5/9/2002. Βλέπε επίσης το άρθρο της Αϊσέ Χουρ στην εφημερίδα «ΤΑΡΑΦ» την 14/3/2010 με εξαιρετικής σημασίας αναφορές για το ζήτημα του Πόντου. Μεταξύ των άλλων γράφει: «Εγώ θα προσπαθήσω να εκφράσω αυτά που δεν λέει η επίσημη ιστορία. Φυσικά, για την αποκάλυψη όλης της αλήθειας, θα χρειαστεί να ερευνήσουμε πολύ ακόμα.... Η κοινότητα που στις πηγές αναφέρεται ως "Πόντιοι" ή "Ρωμιοί του Πόντου" και μιλάνε μια διάλεκτο ελληνικών τα "Ρωμέικα"... Επίσης υπήρχαν "κρυπτοχριστιανοί" - Μουσουλμάνοι ελληνόφωνοι που χρησιμοποιούσαν το αραβικό αλφάβητο, των οποίων ο αριθμός δεν είναι ακόμη γνωστός...». Αναφορά από Θεοφάνη Μαλκίδη, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 241.

⁹³ Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων 5/12/2002. Αναφορά από Θεοφάνη Μαλκίδη, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 242.

⁹⁴ Ο ΜΕΜΕΤ ΚΑΡΑΝΤΕΝΙΣ είναι και ο πρώτος μουσουλμάνος Πόντιος που ήρθε στην Ελλάδα το 1989. Εφημερίδα Καθημερινή, 23/7/1999. Αναφορά στο ίδιο σελ. 242.

ποντιακό ζήτημα⁹⁵.

ε. Το 2002, θα αναδειχθεί ως ύψιστο ζήτημα εσωτερικής ασφαλείας από τον στρατιωτικό διοικητή Κερασούντας, έναν Ταξίαρχο ο οποίος έθεσε θέμα «μυστικών σχεδίων περί Πόντου», ενώ ο υπουργός Δικαιοσύνης έκανε απειλητικές δηλώσεις για όσους «ονειρεύονται ποντιακό κράτος»⁹⁶. Θα ξεκινήσουν παράλληλα και οι διώξεις κατά των Ποντίων της Τουρκίας που διατηρούν σχέσεις με την Ελλάδα⁹⁷.

στ. Το 2004, θα παρουσιαστεί στην έκθεση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας ως δεύτερο κατά σπουδαιότητα πρόβλημα εσωτερικής ασφάλειας μετά το κουρδικό. Χαρακτηριστικό στοιχείο της τουρκικού φόβου για το εν λόγω θέμα είναι η Τουρκική οδηγία να τηλεφωνούν οι πολίτες στην Στρατιωτική Υπηρεσία στο Νούμερο 156 σε περίπτωση που θα υποπέσει στην αντίληψη τους «ύποπτων Ελλήνων» που θα συνομιλούν με Ελληνόφωνους «μαυροθαλασσίτες»⁹⁸.

ζ. Θα πρέπει όμως να αναγνωριστεί ότι η Τουρκική Δημοκρατία, αναφορικά με την συμπεριφορά προς τους Έλληνες ταξιδιώτες, έκανε σημαντικά βήματα δημοκρατίας και πλέον οι επισκέπτες δεν αντιμετωπίζουν τις απαγορεύσεις παλαιότερων εποχών. Ο εκδημοκρατισμός και η Ευρωπαϊκή πορεία της χώρας και της τουρκικής κοινωνίας εκτιμάται ότι θα φέρει πιο κοντά τους δύο λαούς. Ήδη υπάρχουν αρκετά δημοσιεύματα σε τουρκικές εφημερίδες για το φαινόμενο αυτό.⁹⁹

η. Η ανάδυση μιας νέας «μοντέρνας ποντιακότητας» (Modern Pontusculuk) απασχολεί έντονα ποικίλους κύκλους. Ήδη στην Τουρκία η έκδοση βιβλίων που διαπραγματεύονται διάφορες πλευρές του ποντιακού φαινομένου είναι πολύ περισσότερες απ' αυτές στην Ελλάδα¹⁰⁰. Επιπλέον, η ευαισθητοποίηση της τουρκικής Αριστεράς για τέτοια θέματα, έχει οδηγήσει και στην παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών για τη γενοκτονία του Πόντου¹⁰¹. Παρακάτω, παρατίθεται μια Μουσουλμανική Μαυροθαλασσίτικη περίπτωση, διαφοροποιημένη από τη συνήθη τουρκική θέση για το «ποντιακό ζήτημα» και την ταυτότητά του.

---

⁹⁵ Η τουρκική άποψη για το «ποντιακό ζήτημα» διαθέσιμο στο <https://kars1918.wordpress.com/2010/04/14/pontos-culuk/> (πρόσβαση 11-12 Φεβ2015)

⁹⁶ Άρης Αμπατζής, «Ο Πόντος στο στόχαστρο», εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 21 Ιανουαρίου 2002, «Κρατική τρομοκρατία στον Πόντο», εφημ. *Πόντος*, πρωτοσέλιδο, τεύχος 4, Φεβρουάριος-Μάρτιος 2002.

⁹⁷ Η σύλληψη του Fethi Gülterpe, φοιτητή στο Πάντειο Πανεπιστήμιο και η κράτηση του για μήνες σε τουρκική φυλακή θα προκαλέσει ένα μικρό κίνημα αλληλεγγύης. «Πόντος φοιτητής στις τουρκικές φυλακές», εφημ. *Πόντος*, τεύχος 8^ο, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2002.

⁹⁸ Ενδιαφέρουσα η συνέντευξη του VAKIT (ΒΑΪΟΥ) TURSUN Ελληνόφωνου Μαυροθαλασσίτη από το ελληνόφωνο χωριό Ocena (Κατοχώρι) Τραπεζούντας, ο οποίος κατοικεί στα ΣΠΑΤΑ, στην οποία περιγράφει την κατάσταση του εκεί πληθυσμού και την συμπεριφορά του Τουρκικού κράτους στο ΣΚΑΪ «ΝΕΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ», Ιαν 2006 «Ένα σοβαρό παραμύθι στην Τραπεζούντα» διαθέσιμο στο <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=162> (πρόσβαση 13,14 Δεκ 2014)

⁹⁹ Θεόδωρος Παυλίδης, *Το Ποντιακό από τη σκοπιά των Τούρκων*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη, 2009, σελ 374.

¹⁰⁰ Διαπραγμάτευση του θέματος αυτού στο Θεόδωρος Ε. Παυλίδης, *Το Ποντιακό από τη Σκοπιά των Τούρκων*, ό.π. Ο Παυλίδης καταληκτικά σημειώνει: «**Όπως και νάχει, μια Πονηροσύνη στις μέρες μας δεν αιωρείται απλώς στην Ελλάδα και στον Πόντο (σ.τ.σ. Τουρκία), αλλά δείχνει να είναι υπαρκτή. Το βέβαιο είναι ότι βρίσκεται σε πρόωρο στάδιο εμφάνισης...**

¹⁰¹ Η ταινία της Yesim Ustaoglu *«Περιμένοντας τα σύννεφα»* σε σενάριο του Πέτρου Μάρκαρη βασίστηκε στην αληθινή ιστορία που δημοσίευσε ο Γιώργος Ανδρεάδης υπό τον τίτλο «*Ταμάμα. Η αγνοούμενη του Πόντου*». Βραβεύτηκε με το ειδικό βραβείο της κριτικής επιτροπής στο Φεστιβάλ Κινηματογράφου στην Κωνσταντινούπολη το 2004.

26. Ο Τούρκος Συγγραφέας Ομέρ Ασάν (PONTUS CULTURU)

α. Ένα σημαντικό βιβλίο που αφορά το «ποντιακό ζήτημα» είναι το «ο Πολιτισμός του Πόντου» (*Pontos Culturu*) του Τούρκου, ποντιακής καταγωγής, ελληνόφωνου Ομέρ Ασάν. Τον πρόλογο του βιβλίου έγραψε ο καθηγητής του Πάντειου Πανεπιστημίου Νεοκλής Σαρρής (Κωνσταντινουπολίτης στην καταγωγή και γνώστης της σύγχρονης Τουρκίας)¹⁰².

β. Ο Ομέρ Ασάν, για το ανωτέρω βιβλίο του, αρχικά θα λάβει το βραβείο ελληνοτουρκικής φιλίας «Ιπεκτσι». Αυτό χαρακτηρίστηκε σταθμός στην διαδικασία αυτοσυνείδησης των Ελληνοφώνων στο θέμα αναγνώρισης της ταυτότητάς τους. Τον Δεκέμβριο 2001 διώχθηκε για 1,5 χρόνο και το 2002 καταδικάστηκε σε 4ετή φυλάκιση από το τουρκικό κράτος με την κατηγορία της υποκίνησης διαμελισμού της Τουρκίας, ενώ το βιβλίο του αποσύρθηκε από την κυκλοφορία. Αργότερα, ο συγγραφέας αθώωθηκε διότι αναγνωρίστηκε το σύγγραμμα του ως έκφραση πολιτιστικής ταυτότητας¹⁰³. Ο ίδιος προσέφυγε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το οποίο καταδίκασε την Τουρκία για παραβίαση του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης και επιδίκασε αποζημίωση 500 ευρώ. Το βιβλίο επανακυκλοφόρησε τον Οκτώβριο του 2007.

γ. Μέσα από μια ιστορική σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν του Πόντου καθώς και την παράθεση σύγχρονων πολιτισμικών στοιχείων της περιοχής όπως η δημόδης λογοτεχνία (μύθοι, παραμύθια, δοξασίες κλπ), τα τραγούδια, οι χοροί, τα μουσικά όργανα, τα ανέκδοτα, τα έθιμα, η μαγειρική, τα τοπωνύμια και κυρίως η γραμματική και το λεξιλόγιο της ρωμαϊκής γλώσσας, ο συγγραφέας θέτει το θέμα της αναζήτησης της ταυτότητάς του, το οποίο ανέκαθεν τον απασχολούσε.

δ. Το βιβλίο μεταφράστηκε και κυκλοφόρησε στην Ελλάδα με μεγάλη επιτυχία το 1996 (το 2000 σε δεύτερη έκδοση), όμως επικρίθηκε από κεμαλικούς κύκλους στην Τουρκία ως μια οργανωμένη προσπάθεια των Ποντίων της Ελλάδας να ανακινήσουν το «ποντιακό ζήτημα» κινητοποιώντας τον πληθυσμό, με σκοπό την απόσχιση Τουρκικών εδαφών, με εκτελεστικό όργανο τον Ομέρ Ασάν¹⁰⁴.

---

¹⁰² Ο ίδιος ο Ομέρ Ασάν δήλωσε σε τηλεοπτική συνέντευξη καθώς επίσης και στην εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 23/07/1999 υποστηρίζει του ότι οι Ελληνοφώνοι του Πόντου ανέρχονται σε 300.000, κατανεμημένοι σε 60 χωριά της περιφέρειας Τραπεζούντας, τα οποία βρίσκονται στην περιοχή «ΟΦΕΩΣ».

¹⁰³ Ενδιαφέρουσα ολόκληρη η συνέντευξη του συγγραφέα στην οποία περιγράφει την περιπέτειά και εκδίωξη του από το Τουρκικό κατεστημένο στο ΣΚΑΙ «ΝΕΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ», Ιαν 2006 «Ένα σοβαρό παραμύθι στην Τραπεζούντα» διαθέσιμο στο <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=162>, (πρόσβαση 13,14 Δεκ 2014)

¹⁰⁴ Θεοφάνης Μαλκίδης «Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος». Λευκωσία: Αιγαίον 2010, σ.σ. 237- 238.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

27. Εισαγωγή

α. Εξετάζοντας την ελληνική εξωτερική πολιτική επί του «ποντιακού ζητήματος», μέσα από ιστορικά στοιχεία και λαμβάνοντας υπόψη τον βαθμό ενημέρωσης της ελληνικής κοινωνίας μέσα από τη βιβλιογραφία και τα ΜΜΕ, εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι παρά την ένταση των γεγονότων και τη βαρύτητα που είχαν για τη μοίρα του Ποντιακού λαού, το Ελληνικό κράτος προώθησε και πέτυχε την υποβάθμιση της γενοκτονίας, με την πολιτική εξισορρόπησης μέσω της ανταλλαγής των πληθυσμών, την απόκρυψη από την επίσημη κρατική εκδοχή της Ιστορίας και τελικώς τη λήθη των Ελλήνων.

β. Σύμφωνα με τον Μιχάλη Χαραλαμπίδη¹⁰⁵, ο οποίος προώθησε την επαναφορά του «ποντιακού ζητήματος» στο προσκήνιο τη δεκαετία του '90, *οι ειδικότεροι και βαθύτεροι λόγοι που αφαίρεσαν σταδιακά από τους Ποντίους τη δυνατότητα μιας αυτόνομης δικής τους ερμηνείας της Ιστορίας τους και που έκριναν τη μετέπειτα εξέλιξη και την κατάσταση τους ήταν*

(1) Το Ελληνοτουρκικό Σύμφωνο φιλίας Βενιζέλου-Ινονού του 1930

(α) Η σύναψη του ελληνοτουρκικού συμφώνου το 1930 αποτέλεσε τόσο την οριστική διακοπή των προσδοκιών που καλλιεργούνταν για επιστροφή, όσο και την απώλεια των περιουσιών. Ωστόσο, η πιο σημαντική επίπτωση της συμφωνίας Βενιζέλου-Κεμάλ-Ινονού, ήταν η εκδίωξη της μνήμης από το προσκήνιο. Δε θα κάνουμε εκτιμήσεις για το σύμφωνο ούτε θα αναφερθούμε στους λόγους που το επεδίωξαν οι Κεμάλ – Ινονού. Θα μείνουμε μόνο σε δύο πλευρές του για τις οποίες ήρθε η μετέπειτα εξέλιξη να αποδείξει το λανθασμένο των τότε υποθέσεων και των ελληνικών χειρισμών. **Πρώτον** στην απόφαση για τον αποσβεστικό συμψηφισμό των ανοικτών λογαριασμού ανάμεσα σε Ελλάδα – Τουρκία, το πρόβλημα των εκατέρωθεν παρουσιών και **δεύτερον** την διατυπωθείσα τότε αντίληψη και ευχή ότι η Ιστορική λήθη και η παραγραφή των αδικημάτων μπορεί να αποτελέσει θεμέλιο αφετηρία μια νέας φιλικής προσέγγισης και ειρηνικής συμβίωσης των δύο λαών.

(β) Οι Πόντιοι αποτελούσαν πλέον μία φολκλορική επίδειξη όπου κυριαρχούσαν ο χορός και το τραγούδι. Λίγο αργότερα, προστέθηκε και η σύναξη της ελλαδικής πολιτικής τάξης στην Παναγία Σουμελά, στο όρος Βέρμιο και η πελατειακή αντιμετώπιση του εκλογικού σώματος των Ποντίων. Το διάστημα αυτό και μέχρι το 1952, το «ποντιακό ζήτημα» παρέμεινε άγνωστο στο ελλαδικό

---

¹⁰⁵ Μιχάλης Χαραλαμπίδης, *Το Ποντιακό Ζήτημα Σήμερα*. Αθήνα: Στράβων, 2014, σ.σ. 35-41

χώρο, την ίδια ώρα που χιλιάδες Πόντιοι –μουσουλμάνοι- που έμειναν πίσω αντιμετώπιζαν ένα αντιδημοκρατικό και φασιστικό καθεστώς, ενώ παράλληλα οι Πόντιοι της ΕΣΣΔ βίωναν μία νέα γενοκτονία.

(2) *Η ένταξη της Ελλάδας στο NATO (1952) και η αναβίωση του δόγματος της ακεραιότητας της Τουρκίας.*

(α) Η κοινή ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο NATO, αποτέλεσε για το «ποντιακό ζήτημα» μέρος του ευρύτερου αποσιωπημένου εθνικού ζητήματος στην Κύπρο, στην Πόλη, στην Ίμβρο, την Τένεδο, στη βόρειο Ήπειρο, στον εξωελλαδικό ελληνισμό. Η περίοδος της λήθης αποτελεί μία χρονική φάση, κατά την οποία σημειώθηκαν οι μεγαλύτερες εθνικές αποδιαιρέσεις: Στην Κωνσταντινούπολη με τον διωγμό του 1955 και του 1964, στην Κύπρο με τις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, στην Ρουμανία και την Αίγυπτο με την εξάλειψη των ιστορικών κοινοτήτων του εξωελλαδικού ελληνισμού και στην Βόρειο Ήπειρο με την μετατροπή ενός θέματος δημοκρατίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε εσωτερικό ζήτημα της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης. Αδιαφορία και ολιγωρία για ένα ζωντανό κομμάτι του Ελληνισμού, τους Πόντιους.

(β) Σημαντικότερες αναλαμπές υπήρξαν οι δημοσιεύσεις του Ενεπεκίδη, του Λαμψίδη, του Ψαθά και της Επιτροπής Ποντιακών Μελετών, όπως και η έλευση των πρώτων Ποντίων από την ΕΣΣΔ που έφεραν την ιστορία στο προσκήνιο από τους οποίους οι περισσότεροι ήλθαν τη δεκαετία του 1970. Επιπλέον ορισμένες κινηματογραφικές ταινίες, οι οποίες (παρά τις ελλείψεις τους) ανέδειξαν άγνωστες στο ευρύ κοινό πτυχές του «ποντιακού ζήτηματος», τους κρυπτοχριστιανούς- Ελληνόφωνους που ζούσαν στην Τουρκία, την προσφυγιά και την γενοκτονία.

(3) *«Η μονοδιάστατη πολιτιστική απάντηση - απουσία της πολιτικής (από τους Ποντίους)»*

Η εξέλιξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων δεν άφηναν περιθώρια προβληματισμών για τα αίτια ή περιθώρια εκδήλωσης της ποντιακής ταυτότητας και της ύπαρξής τους. Το ελλαδικό κράτος, δια μέσου διάφορων μηχανισμών αλλά και του Υπουργείου Εξωτερικών, έβαζε όρια και έλεγχε στο «όνομα κάποιου αφηρημένου συμφέροντος» τις ποντιακές ανησυχίες τις μνήμες και διεκδικήσεις. Όπως εξάλλου έκανε μετέπειτα με τους Κωνσταντινοπολίτες, Ιμβρίους και τους Τενεδίους. Η ανασκόπηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής επί του «ποντιακού ζητήματος» δύναται, αναλόγως βαρύτητας των γεγονότων, να διαχωριστεί σε διάφορες περιόδους από το 1930 μέχρι σήμερα, μέσα από τις οποίες διαφαίνονται τα ανωτέρω.

28. Η ελληνική εξωτερική πολιτική από το 1930 μέχρι σήμερα

α. Μετά το ελληνοτουρκικό σύμφωνο φιλίας, η Ελλάδα και η Τουρκία απορροφήθηκαν στην προσπάθεια ανασυγκρότησης του κράτους και της κοινωνίας. Η περίοδος του Μεσοπολέμου χαρακτηρίζεται γενικώς ως περίοδος τήρησης ισορροπιών. Η ακολουθούσα δύνη του Β'Π.Π. δεν άφησε στην Ελλάδα περιθώρια να επαναθέσει το «ποντιακό ζήτημα». Οι Τούρκοι συνέχιζαν να θεωρούν τις εθνικές μειονότητες ως νοσταλγούς του οθωμανικού παρελθόντος και αποτελούσε αμετάτρεπτη απόφασή τους να απαλλαγούν από όσους επέμεναν στη διατήρηση των ιδιαιτεροτήτων τους. Στη συνέχεια, η ένταξη της Ελλάδας στο NATO το 1952 και η αναβίωση του δόγματος της ακεραιότητας της Τουρκίας όπως αναφέραμε και προηγουμένως απέτρεψε την ανάληψη διεκδικητικής εξωτερικής πολιτικής από την Ελλάδα.

β. Το 1993, το ελληνικό κράτος ανησυχώντας για την τύχη των ποντιακών πληθυσμών μετά τα γεγονότα του εμφυλίου στο Σοχούμι της Γεωργίας, οργανώσε την ειδική επιχείρηση διάσωσης «Χρυσόμαλλο Δέρας», όπως περιγράφηκε σε τηλεοπτικό ρεπορτάζ¹⁰⁶ από τους συμμετέχοντες. Ο επικεφαλής της επιχείρησης Αντιπλοίαρχος του Πολεμικού Ναυτικού Βασίλης Ντερτιλής, μαζί με κλιμάκιο των ειδικών δυνάμεων και πολιτικούς υπαλλήλους του ΥΠΕΞ, τον Αύγουστο του 1993, μετέφερε με πλοίο 2.000 Έλληνες πρόσφυγες, από το εμπόλεμο Σοχούμι της Αμπχαζίας στο λιμάνι της Αλεξανδρούπολης. Δυστυχώς η έλλειψη οργάνωσης υποδοχής από το ελληνικό κράτος στέρησε τη δυνατότητα ενίσχυσης του ελληνικού πληθυσμού της Θράκης και οι πρόσφυγες προσπαθώντας να επιβιώσουν, διασκορπίζονται σε κάθε σημείο της Ελλάδας.

γ. Κατόπιν, ως αποτέλεσμα των ενεργειών του ποντιακού χώρου, η 19η Μαΐου αναγνωρίζεται από το Ελληνικό Κοινοβούλιο με το Νόμο 3082/1994, ως ημέρα μνήμης της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου, γεγονός που σηματοδότησε (και θα συνεχίσει στο μέλλον) την προσπάθεια για διεθνή αναγνώριση της. Τα επόμενα χρόνια ακολούθησαν επίσημοι εορτασμοί σε όλο τον ελλαδικό χώρο από τους ποντιακούς συλλόγους, παρουσία εκπροσώπων της πολιτείας και μονοπώληση προβολής του πάγιου αιτήματος της διεθνούς αναγνώρισης της γενοκτονίας, κάτι το οποίο περιόρισε τις λοιπές πτυχές του ποντιακού ζητήματος όπως αυτές αναλύθηκαν παραπάνω. Επιπλέον, σταδιακά μέσω ταξιδιών, αυξάνεται η επαφή των ποντίων εξ Ελλάδος με τη γενέτειρα γη του Πόντου και τους ρωμαίοφωνους κατοίκους της, που αντιμετωπίζεται με τη συνήθη καχυποψία από το Τουρκικό κράτος.

δ. Όσον αφορά τις διαπραγματεύσεις για ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. η ελληνική πλευρά διαφοροποίησε την στάση της. Η Ελλάδα, με την ιστορική απόφαση της Συνόδου Κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Ελσίνκι το 1999, ήρε το veto που ασκούσε από τη δεκαετία του 1980 στην τουρκική υποψηφιότητα ένταξης στην ΕΕ, καταφέροντας ταυτόχρονα να προωθήσει την αντίστοιχη

¹⁰⁶ ΣΚΑΪ, «ΝΕΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ», Τρίτη 8 Ιαν 23:15 2013 «Επιχείρηση: Χρυσόμαλλο Δέρας». Διαθέσιμο στο <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=351> (πρόσβαση 13,14 Δεκ 2014)

ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, χωρίς υποχρεωτική πρότερη επίλυση του Κυπριακού προβλήματος. Παράλληλα συνέδεσε τις ελληνοτουρκικές διαφορές (διεθνοποίηση διαφορών) με την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Δυστυχώς, πουθενά στη συμφωνία του Ελσίνκι δεν υπήρξε νύξη για το «ποντιακό ζήτημα», ούτε καν για την ιδιαίτερη πτυχή του, την αναγνώριση της γενοκτονίας του ποντιακού ελληνισμού. Έτσι το ποντιακό ζήτημα θυσιάζεται για μια ακόμη φορά στο βωμό της ελληνοτουρκικής προσέγγισης.

ε. Τον Ιανουάριο του 2006, στα πλαίσια της ενημέρωσης της ελληνικής κοινωνίας περί του «ποντιακού ζητήματος», οι δημοσιογράφοι των «Νέων Φακέλων» της τηλεόρασης του ΣΚΑΙ, Τάσος Τέλλογλου, Σοφία Παπαϊωάννου και Κατερίνα Λομβαρδέα ταξίδεψαν στην Τραπεζούντα και συνάντησαν τους άγνωστους μέχρι εκείνη τη στιγμή στο ευρύ κοινό μουσουλμάνους Πόντιους. Επισκέφθηκαν τα αμιγώς ελληνόφωνα χωριά, συνάντησαν τους φιλόξενους κατοίκους τους, ακούσανε μαζί τους τη λύρα, ενώ τα βράδια τους μίλησαν για τους χριστιανούς συμπατριώτες τους, που το 1922 πήραν το δρόμο για την Ελλάδα και για τον πολιτισμό τους που απειλείται από το κεμαλικό κράτος. Επιπλέον, στην κάμερα των «Φακέλων» μίλησε μεταξύ των άλλων και ο Πόντιος διανοούμενος Ομέρ Ασάν, στον οποίο έγινε εκτενής αναφορά στο κεφάλαιο «Γ». Η εκπομπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, η ιστορική επιστήμη στην Τουρκία αρνείται την ύπαρξη ενός ελληνικού πολιτισμού στη Μαύρη Θάλασσα, την ώρα που και η ελληνική διπλωματία αντιμετωπίζει τους ελληνόφωνους μουσουλμάνους σαν ένα εμπόδιο στις διμερείς σχέσεις. Αλλά οι Πόντιοι στις δύο πλευρές του Αιγαίου έχουν προ πολλού ανοίξει διαύλους επικοινωνίας στο διαδίκτυο και την πραγματική ζωή¹⁰⁷.

στ. Την 15 Αυγούστου 2010, μετά από ενέργειες του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κων/πόλεως και άλλων παραγόντων, σε συνέχεια της εικόνας μιας πολιτισμένης και ανεξίθρησκης χώρας που προσπαθεί να καλλιεργήσει η Τουρκία τα τελευταία χρόνια, επιδεικνύοντας σεβασμό στα ανθρώπινα και μειονοτικά δικαιώματα [τα περίφημα «κριτήρια της Κοπεγχάγης» του Ιουνίου του 1993 για υποψήφιες υπό ένταξη χώρες στην ΕΕ], επέτρεψε την τέλεση Θείας Λειτουργίας στην Ιερά Μονή Παναγίας Σουμελά στην Τραπεζούντα, παρουσία πλήθους επισκεπτών ποντιακής καταγωγής από όλον τον κόσμο, η οποία έκτοτε συνεχίζεται κάθε χρόνο.

ζ. Είναι, λοιπόν, αντιληπτό ότι για το σύγχρονο ελληνικό κράτος ουσιαστικά δεν υφίσταται «ποντιακό ζήτημα», δηλαδή σε επίπεδο διακρατικό με την Τουρκία. Οι ποντιακοί σύλλογοι μπορεί να πιέζουν όμως δεν δύνανται και δεν πρέπει να ασκούν πολιτική περί επίλυσης «ποντιακού ζητήματος», καθώς αυτό αφορά μόνο τις επίσημες διακρατικές σχέσεις.

---

¹⁰⁷ ΣΚΑΪ «ΝΕΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ», Ιαν 2006 «Ένα σοβαρό παραμύθι στην Τραπεζούντα», διαθέσιμο στο <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=162> (πρόσβαση 13,14 Δεκ 2014)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε»
Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ - ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ
ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΝΗΜΗ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΕΠΙΔΡΑΣΗΣ
ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΑΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ.

29. Η Ιστορική μνήμη, παράγοντας επίδρασης και διαμόρφωσης της εθνικής μας ταυτότητας.

α. Η αναγνώριση της γενοκτονίας του Ποντιακού Ελληνισμού δεν αποτελεί απλά μόνο την απόδοση φόρου τιμής στις 353.000 ψυχές που βρήκαν φρικτό θάνατο στον Πόντο. Η επέτειος της 19^{ης} Μαΐου δεν είναι ένα απλό μνημόσυνο. Είναι η αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας, της ιστορικής μνήμης ενός λαού που ξαφνικά έπαψε να υπάρχει. Μια ιστορία, μια πολιτιστική δημιουργία 3.000 ετών ξαφνικά διακόπηκε το 1923 και για 70 χρόνια απαγορεύτηκε το δικαίωμα στη μνήμη, στη διεκδίκηση αυτής της πολιτισμικής ταυτότητας. Το «ποντιακό ζήτημα» έρχεται να καλύψει αυτό το ιστορικό κενό, να διεκδικήσει τη θέση του Ποντιακού Ελληνισμού στην παγκόσμια ιστορία και κατ' επέκταση να κατοχυρώσει τη θέση του στο σημερινό, αλλά και το μελλοντικό διεθνές γίνεσθαι. Η επανασύνδεση με τις πατρογονικές εστίες αποτελεί την κινητήρια δύναμη υπέρβασης της κρίσης ταυτότητας, όχι μόνο του Ποντιακού αλλά και ολόκληρου του Ελληνισμού.

β. Μετά από 70 χρόνια (24 Φεβρουαρίου 1994) η Βουλή των Ελλήνων αναγνώρισε με νόμο τη γενοκτονία του Ποντιακού Ελληνισμού. Ήταν μια περίοδος υποβάθμισης και απόκρυψης των γεγονότων της γενοκτονίας, μια προσπάθεια λήθης. Η πρώτη προσπάθεια γίνεται με την ανταλλαγή των πληθυσμών, όπου διακρίνεται μια τάση εξίσωσης και λογική εξισορρόπησης. Ακολουθεί το Ελληνοτουρκικό Σύμφωνο φιλίας Βενιζέλου – Ινονού του 1930, όπου εκτός της απόφασης για τον αποσβεστικό συμψηφισμό των εκατέρωθεν περιουσιών, διατυπώνεται η αντίληψη και η ευχή ότι η ιστορική λήθη και η παραγραφή των αδικημάτων μπορεί να αποτελέσει θεμέλιο, αφετηρία μιας νέας φιλικής προσέγγισης και ειρηνικής συμβίωσης των δύο λαών. Επιπλέον, η ένταξη της Ελλάδας στην Ατλαντική συμμαχία το 1952, έρχεται να ολοκληρώσει τη διαδικασία της λήθης της ιστορίας και του πολιτισμού των Ποντίων. Οποιαδήποτε μνήμη, γνώση και έρευνα για τον ιστορικό χώρο του Πόντου θεωρούνταν απειλή για την ασφάλεια και την ακεραιότητα του συμμαχικού τουρκικού κράτους.

γ. Η στάση αυτή του ελληνικού κράτους, η προσπάθεια της λήθης για την υποστήριξη της Ελληνοτουρκικής φιλίας, όχι μόνο δεν απέτρεψε την εκτέλεση παρόμοιων γεγονότων από την Τουρκία (Ιμβρος, Τένεδος, Κων/πολη, Κύπρος), αλλά στέρησε από τη διαμόρφωση της σύγχρονης νεοελληνικής ταυτότητας, τις βασικές συνιστώσες της, αυτές του Ποντιακού και Μικρασιατικού Ελληνισμού.

δ. Η ανάληψη πρωτοβουλιών, όχι απλά σε επίπεδο ποντιακών

συλλόγων και σωματίων, αλλά σε συντονισμένο εθνικό επίπεδο, για την αναγνώριση της γενοκτονίας του Ποντιακού Ελληνισμού και την απαίτηση της τουρκικής συγνώμης, θα αποτελέσει τον αποτρεπτικό μηχανισμό για την επανάληψη παρόμοιων ενεργειών από πλευράς της Τουρκίας. Η αποτίναξη του ραγιαδισμού από τη νοοτροπία του σύγχρονου νεοέλληνα, που τείνει να αποτελέσει κύριο συστατικό της ταυτότητας του, η ύψωση του αναστήματος και η αντιμετώπιση της τουρκικής υπεροψίας και προκλητικότητας ως ίσος προς ίσον, θα οδηγήσει σ' αυτό.

30. Η ευρωπαϊκή και η διεθνής διάσταση του ζητήματος

α. Ο Κεμάλ πίστεψε ότι θα επιλύσει το «ποντιακό ζήτημα» εφαρμόζοντας μια προσχεδιασμένη πολιτική γενοκτονίας, έχοντας ως προηγούμενο την εμπειρία με τους Αρμενίους. Σ' αυτό ο Κεμάλ απέτυχε, διότι τέτοιου είδους προβλήματα δεν επιλύονται μ' αυτόν τον τρόπο. Δεν αφανίζεται ένας λαός με ρίζες 3.000 χρόνων στην ιστορία και τον πολιτισμό της περιοχής και γενικότερα της ανθρωπότητας. Οι Πόντιοι επιβίωσαν και δυνατότεροι επιστρέφουν γιατί το θέλει η Ιστορία, η Γεωγραφία και το Δίκαιο. Είναι η αποκατάσταση της ιστορικής δικαίωσης, ενός λαού, ενός αρχαίου πολιτισμού που επιστρέφει.

β. Σήμερα το «Ποντιακό ζήτημα» παραμένει ζωντανό, παρόν σε πολλούς πολιτικούς και ακαδημαϊκούς θεσμούς στην Ελλάδα, την Ευρώπη, τις ΗΠΑ, στην Νότια Αμερική, την Αυστραλία, τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, μετά από μια συνεχή παρουσίαση του από Μη Κυβερνητικές Οργάνωσεις (ΜΚΟ) και κύρια την Διεθνή Ένωση για τα Δικαιώματα και την Απελευθέρωση των Λαών. Μια μεγάλου κύρους ΜΚΟ αναγνωρισμένη από τον ΟΗΕ. Πολλές Πολιτείες στις ΗΠΑ, την Αυστραλία, αναγνώρισαν την Γενοκτονία των Ποντίων. Ψήφισμα στο Ευρωκοινοβούλιο του Στρασβούργου το 2006 αναφέρεται στην Ποντιακή Γενοκτονία. Το σουηδικό κοινοβούλιο σε συνεδρίαση του στις 11-3-2010 αποδέχτηκε την διάπραξη γενοκτονίας σε βάρος Αρμενίων, Ασσυρίων, Χαλδαίων και Ποντίων¹⁰⁸. Η απόφαση ελήφθη με 131 ψήφους υπέρ έναντι 130 κατά και 88 αποχές και αναγνωρίζει την γενοκτονία των Ελλήνων Ποντίων, Αρμενίων και Ασσυρο/Χαλδαίων από τον οθωμανικό και κεμαλικό ρατσισμό την περίοδο 1914-1923. Αναλυτικό χρονολόγιο αναγνωρίσεων και παρεμβάσεων για την ποντιακή γενοκτονία όπως στο Παράρτημα «ΣΤ».

γ. Επίσης το Δεκέμβριο του 2007, η Διεθνής Ένωση Ακαδημαϊκών για τη μελέτη των Γενοκτονιών (International Association of Genocide – IAGS) αναγνώρισε με ψήφισμα της τη Γενοκτονία των Ασσυρίων και των Ελλήνων στο διάστημα 1914-1923, ψήφισμα στο οποίο κατέληξε μετά από ψηφοφορία μεταξύ των μελών της. Το ψήφισμα το οποίο έλαβε το 83% των ψήφων των μελών της IAGS, αναφέρεται στις πρακτικές του οθωμανικού κράτους ενάντια στις χριστιανικές μειονότητες, Αρμενίων, Ασσυρίων (Χαλδαίων, Νεστοριανών, Συρίων, Αραμαίων, Ιακωβιτών, Ορθοδόξων Συρίων), Ελλήνων που οδήγησαν στη

¹⁰⁸ Μιχάλης Χαραλαμπίδης, «Το ποντιακό ως Ευρωπαϊκό Ζήτημα», Αθήνα: Στράβων, 2010, σελ.88

Γενοκτονία εναντίον τους. Το μέλος της Διεθνούς Ένωσης Ακαδημαϊκών για τη Μελέτη των Γενοκτονιών, καθηγήτης του πανεπιστημίου του Γεηλ, Άνταμ Τζουονς (Adam Jones) σύνταξε το ψήφισμα και με πρωταγωνίστρια την Θέα Χάλο (Thea Halo), συγγραφέα του βιβλίου «*Ούτε το όνομά μου*» και σε συνεργασία με επιστήμονες από όλον τον κόσμο, το ψήφισμα έγινε δεκτό¹⁰⁹.

δ. Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, είναι ένα ζήτημα και η διεθνής του προέκταση αναφέρεται στην υποχρέωση όλων των θεσμών της διεθνούς κοινότητας, να αναγνωρίσουν τη Γενοκτονία που διαπράχθηκε και να αποκαταστήσουν με αυτόν τον τρόπο, την ηθική βλάβη που υπέστησαν τα θύματα. Το έγκλημα της Γενοκτονίας ορίζει τις υποχρεώσεις όχι μόνο στο κράτος που διέπραξε τη Γενοκτονία αλλά σε ολόκληρη τη διεθνή κοινότητα να μην αναγνωρίσει ως νόμιμη μία κατάσταση που δημιουργείται από ένα διεθνές έγκλημα, να μη βοηθήσει τον εκτελεστή ενός διεθνούς εγκλήματος να διατηρήσει την παράνομη κατάσταση και να βοηθήσει άλλα κράτη στην εφαρμογή των υποχρεώσεων που αναφέρθηκαν. Επιβάλλει δηλαδή στη διεθνή κοινότητα μια υποχρέωση να μην αναγνωρίσει μια παράνομη κατάσταση ως αποτέλεσμα μιας Γενοκτονίας και να προβεί στις ενέργειες επανόρθωσης, αποκατάστασης και αποζημίωσης¹¹⁰.

ε. Η μη κυβερνητική οργάνωση «Διεθνής Ένωση για τα Δικαιώματα και την Απελευθέρωση των Λαών» έχει καταγγείλει με γραπτή έκθεσή της προς τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ)¹¹¹ και προς το Γραφείο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ στην Ελβετία, τους περιορισμούς στην ελευθερία έκφρασης των εξισλαμισμένων Ποντίων που ζουν σήμερα στον Πόντο. Επίσης, για το ίδιο θέμα, έγινε προφορική παρέμβαση και από τη γαλλική μη κυβερνητική οργάνωση «MRAP - Κίνηση ενάντια στο ρατσισμό - για τη φιλία ανάμεσα στους λαούς»¹¹² στην 58η συνεδρίαση της επιτροπής του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η μη κυβερνητική οργάνωση της Διεθνούς

¹⁰⁹ Το πλήρες κείμενο του ψηφίσματος της IAGS έχει ως εξής: «ΕΚΤΙΜΩΝΤΑΣ ΟΤΙ η άρνηση της Γενοκτονίας αναγνωρίζεται ευρέως ως τελικό στάδιο της Γενοκτονίας, που φυλάσσει την απιμωρησία για τους δράστες της Γενοκτονίας, και προετοιμάζει το έδαφος για τις μελλοντικές Γενοκτονίες, ΕΚΤΙΜΩΝΤΑΣ ΟΤΙ η Γενοκτονία ενάντια στους χριστιανικούς πληθυσμούς από το οθωμανικό κράτος κατά τη διάρκεια και μετά από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο απεικονίζεται συνήθως ως Γενοκτονία ενάντια σε Αρμένιους μόνο, με μερική μόνο αναγνώριση των ποιοτικά παρόμοιων γενοκτονιών ενάντια σε άλλες χριστιανικές μειονότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ΕΙΝΑΙ πεποίθηση της Διεθνούς Ένωσης Ακαδημαϊκών για τη Μελέτη των Γενοκτονιών ότι η οθωμανική εκστρατεία ενάντια στις χριστιανικές μειονότητες της αυτοκρατορίας μεταξύ 1914 και 1923 αποτέλεσε μια Γενοκτονία ενάντια σε Αρμένιους, Ασσύριους και Έλληνες. Η Διεθνής Ένωση Ακαδημαϊκών για τη Μελέτη των Γενοκτονιών ζητά από την κυβέρνηση της Τουρκίας να αναγνωρίσει τις Γενοκτονίες ενάντια σε αυτούς τους πληθυσμούς, να ζητήσει μια επίσημη συγγνώμη, και για να λάβει άμεσα και σημαντικά μέτρα προς την αποκατάσταση» Εκτενή ενισχυτική τεκμηρίωση για τις Γενοκτονίες των Ασσυριών και των Ελλήνων κυκλοφόρησαν τα μέλη της IAGS στους μήνες πριν από την ψηφοφορία και είναι διαθέσιμη στον ιστοχώρο. http://www.genocidetext.net/iaqs_resolution_supportingdocumentation.htm (Πρόσβαση 11,12 Μαρ)¹¹⁰ Ο Shaw M. στο έργο του *International Law*, New York 2002, p.481, σημειώνει ότι η παράβαση μιας Διεθνούς υποχρέωσης δίνει αφορμή για μια απαίτηση για τη επιδιόρθωση. Βλέπε Θεοφάνης Μαλκίδης, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 289.

¹¹⁰ Ο Shaw M. στο έργο του *International Law*, New York 2002, p.481, σημειώνει ότι η παράβαση μιας Διεθνούς υποχρέωσης δίνει αφορμή για μια απαίτηση για τη επιδιόρθωση. Βλέπε Θεοφάνης Μαλκίδης, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 289.

¹¹¹ Organization for Security and Cooperation in Europe. Meeting on Human Dimension Rights, Warsaw, October 1998. Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη «*Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*». Αιγαίον: Λευκωσία 2010, σελ.242.

¹¹² United Nations Economic and Social Council 24 February 1998 και United Nations Economic and Social Council 25 January 2002. Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 242.

Ένωσης για τα Δικαιώματα και την Απελευθέρωση των Λαών έκανε ιδιαίτερη αναφορά στις συστηματικές προσπάθειες εξαφάνισης της ποντιακής διαλέκτου, ως της πλησιέστερης προς την αρχαία ελληνική ομιλούμενης σήμερα γλώσσας, αλλά και στις διώξεις εις βάρος Ποντίων, όπως του συγγραφέα Ομέρ Ασάν. Περιγράφοντας αυτή την κατάσταση, η «Διεθνής Ένωση για τα Δικαιώματα και την Απελευθέρωση των Λαών» τόνιζε την ανυπαρξία ελευθερίας έκφρασης των Ποντίων στη σημερινή Τουρκία, ενώ έκανε αναφορά και στη πληροφόρηση για τις συνθήκες ζωής αυτού του λαού, αφού η διεθνής κοινότητα οφείλει να γνωρίζει αυτή την κατάσταση. Επιπλέον, παρεμβάσεις που έγιναν προς την κατεύθυνση της άρσης της διάκρισης εναντίον αυτού του λαού αποτελούν ένα βήμα προς τη διαφύλαξη ενός ζώντος πολιτισμού, ο οποίος έχει εμπλουτίσει την ανθρωπότητα¹¹³.

στ. Οι κινήσεις για την ανάδειξη της ταυτότητας των Ελληνόφωνων προκάλεσαν τις αντιδράσεις της Τουρκίας¹¹⁴, φανερώνοντας την ανασφάλειά της για ένα ζήτημα που η τρομοκρατία και η βία δεν μπορούν να το αποκρύπτουν συνεχώς. Η συνέχεια για το τεράστιο αυτό θέμα που διασώζει την μακραίωνη παρουσία των Ελλήνων στον Πόντο εξελίσσεται πολύ ενδιαφέρουσα. Το «ποντιακό» καταγράφεται πλέον ως ένα όχι μόνο εθνικό, ελλαδικό, αλλά ένα διεθνές (κύριως ευρωπαϊκό) ζήτημα. Οι διαδικασίες ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε. αλλά και το αίτημα της ιστορίας για σχέσεις αρμονίας ανάμεσα στους λαούς, τα έθνη, τις θρησκείες, τους πολιτισμούς, επαναφέρει το «ποντιακό ζήτημα» όχι μόνον ως ζήτημα του παρελθόντος αλλά του μέλλοντος. Η ευρωπαϊκή διάσταση του «ποντιακού ζητήματος» βασίζεται σε τρεις πυλώνες:

(1) Πρώτος πυλώνας είναι ο πολιτισμικός, ο μορφωτικός¹¹⁵.

Η ευρωπαϊκή πορεία και ένταξη της Τουρκίας δεν θα επέλθει μέσα από γραφειοκρατικές διαδικασίες επιβολής ενός δυτικού μοντέλου, αλλά μέσα από την ανάδειξη και αναγέννηση των προϋπαρχουσών ευρωπαϊκών πυρήνων της Μικράς Ασίας, τις οποίες πολιτικές βίας και ρατσισμού εξόντωσαν ή απέκρυψαν. Ένας τέτοιος πολιτισμικός ευρωπαϊκός πυρήνας είναι ο Πόντος, όπως φυσικά είναι το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης. Στην ιστορία και στον πολιτισμό του Πόντου, καταγράφονται μεγάλες πνευματικές φυσιογνωμίες της Ευρώπης: ο Γεωγράφος και Ιστορικός Στράβωνας, ο Διογένης από την Σινώπη, ο μεγάλος φιλόσοφος Ουμανιστής και Πολιτικός Βησσαρίωνας ο Τραπεζούντιος. Αυτός λοιπόν ο ευρωπαϊκός πολιτισμικός πυρήνας πρέπει να επιστρέψει στην παλιά του αίγλη αντί να δολοφονείται. Το διαμάντι αυτού του πυρήνα είναι η ποντιακή γλώσσα που ομιλούν εκατοντάδες χιλιάδες πόντιοι στον ιστορικό Πόντο και τις μητροπόλεις. Οι τουρκικές κυβερνήσεις δολοφονούν αντί να προστατεύουν αυτό

¹¹³ Διεθνής Ένωση για τα Δικαιώματα και την Απελευθέρωση των Λαών», γραπτή έκθεσή της προς το Γραφείο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ και την 58η Συνοδό της (2004). Βλ. Charalambidis M., *The Pontian Question in the United Nations*. Athens: Gordios editions, 2004, και Μ. Χαραλαμπίδης, *Το Ποντιακό ζήτημα σήμερα...* σελ.127. Βλέπε και την ιστοσελίδα pnt.wikipedia.org όπου η ελεύθερη Διαδίκτυακή εγκυκλοπαίδεια wikipedia γράφεται στην ποντιακή διαλεκτο.

¹¹⁴ Μιχάλης Χαραλαμπίδης, *Το Μικρά Ασία ενώνει το Τουρκία Εκβαρβαρίζει - Πόντος η Επιστροφή μιας Πανάρχαιας Ταυτότητας*. Αθήνα: Στράβων, 2011, σελ.70

¹¹⁵ Μιχάλης Χαραλαμπίδης, «*Το ποντιακό ως Ευρωπαϊκό Ζήτημα*», Αθήνα: Στράβων, 2010, σελ.12.

το ζωντανό μνημείο της παγκόσμιας γλωσσικής κληρονομιάς. Οι αντιδράσεις της Τουρκίας στον ΟΗΕ (μετά από παρέμβαση της ΜΚΟ για την Ποντιακή γλώσσα, το 2002) δεν την κατατάσσουν στην σφαίρα των πολιτισμένων κρατών¹¹⁶.

(2) Ο δεύτερος πυλώνας είναι ο θεσμικός. Η Ευρώπη έχει δημιουργήσει ένα πλέγμα αρχών και αξιών ελεύθερης έκφρασης και πολιτιστικής δημιουργίας. Η ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. έχει ως προϋπόθεση την αποδοχή και υιοθέτηση του ευρωπαϊκού κεκτημένου, τον σεβασμό της πολιτιστικής ταυτότητας και των δικαιωμάτων των αυτοχθόνων λαών της Μικράς Ασίας.

(3) Τρίτος πυλώνας είναι ο ηθικός. Στον κόσμο (ειδικά στην Ευρώπη) παρατηρείται ένα μεγάλο ηθικό και πολιτικό κενό. Οι αυτόχθονες λαοί στα Βαλκάνια γνώρισαν τον ναζισμό ως ιδεολογία του θανάτου. Οι αυτόχθονες λαοί όμως της Μικράς Ασίας κι ο Ελληνισμός ειδικότερα, γνώρισαν δεκαετίες πριν μια άλλη ιδεολογία του θανάτου, τον κεμαλισμό. Ο Κεμάλ ήταν ο πρόδρομος, ο δάσκαλος του Χίτλερ. Οι διεθνείς και ευρωπαϊκοί θεσμοί οφείλουν να καλύψουν αυτό το μεγάλο ανθρωπιστικό και ηθικό κενό καθιερώνοντας την 19^η Μαΐου ως ευρωπαϊκή και διεθνή ημέρα μνήμης των θυμάτων του κεμαλισμού. Γιατί η νέα Ευρώπη που οικοδομούμε στηρίζεται επάνω σε μια θεμελιώδη αξία, τον σεβασμό της αξίας της ανθρώπινης ζωής. Προϋπόθεση για την ενσωμάτωση της Τουρκίας στην Ε.Ε. είναι ο σεβασμός αυτής της αξίας.

31. Η γεωπολιτική προσέγγιση του ζητήματος

α. Ένας τέταρτος πυλώνας, ο οποίος δύναται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην περιοχή επηρεάζοντας τη γεωπολιτική αξία της Τουρκίας, είναι ο πληθυσμός των κρυπτοχριστιανών – ελληνόφωνων ποντίων. Αυτός, είναι ακαθόριστος αριθμητικά και συνεχίζει να διατηρεί την ελληνικότητα του, μέσω της ποντιακής γλώσσας, αναζητώντας την πολιτιστική του ταυτότητα και ιδιαιτερότητά μέσα στην τουρκική επικράτεια. Προτάσεις για την αξιοποίηση του παράγοντα αυτού μπορούν να εξαχθούν μέσα από την εικόνα και το πώς αντιμετωπίζουν οι Τούρκοι το «ποντιακό ζήτημα» και τον πληθυσμό των Ελληνόφωνων Ποντίων.

β. Συγκεκριμένα, οι Τούρκοι αντιμετωπίζουν το «ποντιακό» ως ένα ζήτημα που αφορά το παρόν και την εθνική τους συνοχή, το οποίο σχετίζεται με τους Πόντιους που έχουν απομείνει στην περιοχή του Πόντου. Φοβούνται μια διεθνή αναγνώριση της Γενοκτονίας, καθώς αυτήν μπορεί να ακολουθήσουν και αναγνωρίσεις των Γενοκτονιών άλλων εθνοτήτων (Ασσύριοι κ.ά.), με κίνδυνο να φανεί η Τουρκία σαν κράτος βαρβάρων. Υποστηρίζουν, ότι έχει άμεση σχέση με τον απελευθερωτικό τους αγώνα κατά των Ποντίων.

γ. Η ελληνική πλευρά ουδέποτε το έθεσε ως θέμα που ζητά επίλυση

---

¹¹⁶ Μιχάλης Χαραλαμπίδης, *Το Μικρά Ασία ενώνει το Τουρκία Εκβαρβαρίζει - Πόντος η Επιστροφή μιας Πανάρχαιας Ταυτότητας*. Αθήνα: Στράβων, 2011, σελ.71

(μόνο για τους Πόντιους) σε αντίθεση με την τούρκικη η οποία ισχυρίζεται ότι υφίσταται «ποντιακό ζήτημα» και πιστεύει πως πίσω από τις δραστηριότητες των ποντιακών σωματείων βρίσκεται το ελληνικό κράτος, γεγονός αναληθές. Η ελληνική κυβέρνηση δεν έχει κάνει τίποτα για το «ποντιακό ζήτημα», πέρα από την αναγνώριση της Γενοκτονίας από τη Βουλή.

δ. Η Τουρκία δεν φοβάται τη δημιουργία Ποντιακού κράτους από τους Έλληνες, αλλά το ενδεχόμενο αφύπνισης των τοπικών πληθυσμών του Πόντου, των Τούρκων Ποντίων και τη συνεργασία τους με τους Έλληνες Πόντιους, τους Αρμένιους κ.ά. Επιπρόσθετα, η ανάδειξη και κατάλληλη αξιοποίηση του «ποντιακού ζητήματος», δύναται να επιφέρει σημαντικό πλήγμα στο θεωρητικό, πολιτικό και πολιτιστικό οικοδόμημα τόσο της Νέο-Τουρκικής/Κεμαλικής, όσο και της Πανισλαμικής/Νέο-Οθωμανικής ελίτ.

ε. Στη σημερινή τουρκική πολιτική σκηνή πρωταγωνιστούν δύο δυνάμεις, η κυρίαρχουσα νέο-τουρκική/κεμαλική και η αναδυόμενη πανισλαμική/νέο-οθωμανική, σε μια ευαίσθητη συνύπαρξη μεταξύ τους¹¹⁷. Οι πρώτοι ακολουθούν μια εθνικιστική, αμυντικού χαρακτήρα πολιτική, ενώ οι δεύτεροι μια αυτοκρατορική, επιθετικού χαρακτήρα πολιτική, με κοινό στόχο και ίδιο αποτέλεσμα για την Ελλάδα. Η ιδεολογία του νέο-οθωμανισμού, παρά τα εσωτερικά προβλήματα, για τις εξωτερικές σχέσεις αποτελεί ένα θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο επενδύουν και οι δύο πλευρές, η κάθε μια με το δικό της τρόπο και σε διαφορετικό βαθμό. Η θεωρία αυτή έχει εντυπωσιάσει τόσο τη Δύση (ειδικά τους Αγγλο-Σάξωνες), όσο και τις χώρες που αποτελούν το «Στρατηγικό Βάθος» της νέο-οθωμανικής αυτοκρατορίας.

στ. Η γεωπολιτική – γεωπολιτισμική θεωρία του νέο-οθωμανισμού μπορεί να αντιμετωπισθεί αρχικά σε θεωρητικό επίπεδο. Η πολιτική ιδεολογία θα πρέπει να χτυπηθεί στην ίδια της την ρίζα, δηλαδή στο πεδίο όπου μία θεωρία αποκτά πολιτική νομιμοποίηση. Εάν ο Νέο-Οθωμανισμός μπορεί να δεχθεί πλήγμα στο ζήτημα της προσφοράς του στην ανθρωπότητα και τον πολιτισμό, τότε ουσιαστικά θα καταστραφούν τα θεμέλιά του και η αποδόμησή του θα λάβει χώρα μπροστά στα μάτια όλου του κόσμου. Το πλήγμα αυτό μπορεί να δοθεί μέσα από την ανάδειξη του πραγματικού γενοκτόνου προσώπου των ηγετικών μορφών, τόσο της οθωμανικής (Αμπντούλ Χαμίτ Β'), όσο και της μετέπειτα Νεοτουρκικής (Ταλαάτ, Εμβέρ και Τζεμάλ) και κεμαλικής (Κεμάλ) περιόδου.

ζ. Πρότυπο για τη σύγχρονη νέο-οθωμανική ιδεολογία αποτελεί η Οθωμανική ιδεολογία της περιόδου του 1683 και μετά, που αντιπροσωπεύει μια Οθωμανική Αυτοκρατορία πλήρως ισλαμοποιημένη και τουρκοποιημένη. Επίσης, πρότυπο ηγέτη αποτελεί ο Αμπντούλ Χαμίτ Β' και όχι οι πρώτοι Σουλτάνοι του οθωμανικού εμιράτου. Τα πρότυπα αυτά, όμως είναι οι εκφραστές των

---

¹¹⁷ Μιχάλης Χαραλαμπίδης, *Το Ποντιακό ως Ευρωπαϊκό Ζήτημα*. Αθήνα: Στράβων, 2010

τρομακτικών εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας και η ιδεολογική τους γεωπολιτική-γεωπολιτιστική προσέγγιση δεν μπορεί να αποτελέσει το νέο μοντέλο οργάνωσης του διεθνούς συστήματος του χώρου στον οποίο απευθύνονται.

32. Κοινά σημεία γενοκτονίας ελλήνων - αρμένιων - εβραίων

α. Ο Πολυχρόνης Ενεπεκίδης τονίζει ότι η φύση και η μέθοδος της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου από τους Νεότουρκους και τους Κεμαλικούς, ενώ έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τη Γενοκτονία των Εβραίων, έχει δυο βασικές διαφορές. Είναι μια Γενοκτονία με τουρκική καταγωγή. Δεν έχει καμιά ιδεολογική ή κοσμοθεωρητική ή ψευδοεπιστημονική θεμελίωση περί Herenmensch, ή Rasse, περί γενετικής και ευγενικής και αρίας ή σημιτικής φυλής. Όποιος διάβασε το Mein Kampf του Hitler ή το Blut und Boden του αρχιφιλοσόφου του Rosenberg, εγνώριζε τι περίμενε τους Εβραίους αν οι Εθνικοσοσιαλιστές θα ήρχοντο στην εξουσία, όπως και ήρθαν. Όταν ο Goebbels κραύγαζε στην Sperrhalle του Βερολίνου τη ρητορική φράση: 1st der Jude auch ein Lebewesen (μα είναι και ο Εβραίος ένα ένυλο ον;). Και απαντούσε μέσα στους καγχασμούς ενός παραληρούντος κοινού: Jawohl! είναι, και ο Εβραίος ένα ένυλο ον, όπως ο κοριός, γι' αυτό και πρέπει να καταστεί αβλαβής για το έθνος μας - γνώριζαν όλοι τι τους περίμενε τους Εβραίους της Γερμανίας, της Ευρώπης, όλου του κόσμου.

β. Η Γενοκτονία τουρκικής καταγωγής είναι βουβή, πονηρή, ανατολίτικη, δεν έχει θεωρητικά background, αλλά μάλλον πρακτικά, πλιατσικολογικά. Οι καλούμενες εκτοπίσεις, εξορίες των κατοίκων ολόκληρων χωριών οι εξοντωτικές εκείνες οδοιπορίες μέσα στο χιόνι των γυναικόπαιδων και των γερόντων - οι άνδρες βρίσκονται ήδη στα τάγματα εργασίας ή στον στρατό - δεν οδηγούν φυσικά σε κανένα Auschwitz, με τους διαβολικά οργανωμένους μηχανισμούς της φυσικής εξόντωσης του ανθρώπου - όχι! ήταν όμως ένα Auschwitz εν ροή, οι άνθρωποι πέθαναν καθ' οδόν, δεν περπατούσαν για να φτάσουν κάπου, όχι, περπατούσαν για να πεθάνουν από τις κακουχίες, την παγωνιά, την πείνα, τον εξευτελισμό του ανθρώπινου όντος. Αυτό ήταν το διαβολικό σύστημα, πονηρά οργανωμένο. Δεν υπήρχε στο τέρμα κανένα Auschwitz γιατί για τους περισσότερους δεν υπήρχε τέρμα. Το ταξίδι προς τον θάνατο ήταν ο θάνατος, όχι το τέρμα του ταξιδιού»¹¹⁸.

γ. Ο Ενεπεκίδης συμπληρώνει ότι « ...αυτό που συνέβη τότε στις πολιτείες του Εύξεινου Πόντου ήταν να υπήρξε Γενοκτονία κατά το πνεύμα και το γράμμα που δίνει σήμερα το Διεθνές Δίκαιο και οι διεθνείς συμβάσεις στην έννοια της ελληνικής αυτής λέξης, ήτοι η σχεδιασμένη φυσική εξόντωση μίας φυλής ή μιας εθνικής μειονότητας με άλλη γλώσσα, άλλη θρησκεία, άλλα ήθη και έθιμα...»¹¹⁹

¹¹⁸ Πολυχρόνης Ενεπεκίδης, «Αουσβιτς εν ροή η ποντιακή Γενοκτονία», σελ. 198. Αθήνα: εφημ. Καθημερινή, 17.8.1997

¹¹⁹ Πολυχρόνης Ενεπεκίδης, «Η Γενοκτονία του Ποντιακού Ελληνισμού 1908-1923», Πρακτικά ιστορικού πολιτικού συνεδρίου για το Νικόλαο Πλαστήρα. Καρδίτσα 1994, σ.σ. 31-42. Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 198

Όταν ολοκληρωνόταν η Γενοκτονία των Αρμενίων, άρχιζε η διαδικασία εξολόθρευσης των Ελλήνων με τα ίδια μέσα: μαζική βία, συλλήψεις γυναικών και παιδιών, βίαιοι εξισλαμισμοί. πορείες θανάτου, μαζικές δολοφονίες, διώξεις, εκτοπίσεις. εγκλήματα που επιβεβαιώνονται και από μαρτυρίες πολλών ξένων¹²⁰ ακόμη και συμμάχων των Νεότουρκων και του Μουσταφά Κεμάλ.

δ. Ο πρόξενος των ΗΠΑ στην Κων/πολη και πρόεδρος αποκατάστασης προσφύγων Χένρυ Μοργκεντάου επέστησε την προσοχή στο γεγονός ότι οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των αρμενικών σφαγών ήταν παρόμοιες με εκείνες που χρησιμοποιήθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου και εναντίον των Ελλήνων. «Οι Τούρκοι υιοθέτησαν τις [ίδιες] μεθόδους ενάντια στους Έλληνες που είχαν χρησιμοποιήσει ενάντια στις Αρμενίους. Τους πήραν στον οθωμανικό στρατό, και [έπειτα] τους μετέφεραν σε χιλιάδες τάγματα εργασίας... αυτοί οι Έλληνες στρατιώτες πέθαναν από το κρύο, την πείνα και άλλες στερήσεις, ακριβώς όπως οι Αρμένιοι... οι Έλληνες μαζεύτηκαν παντού στις ομάδες. Κατόπιν, κάτω από την υποσχεθείσα προστασία των Τούρκων χωροφυλακών, μεταφέρθηκαν στις εσωτερικές περιοχές [της Ανατολίας]»¹²¹. Η μαρτυρία του Μοργκεντάου αναφορικά με το θέμα της πρόθεσης της Γενοκτονίας, συνεχίζεται ως εξής: «Όταν οι τουρκικές Αρχές έδωσαν διαταγή να εφαρμοστεί το μέτρο των εκτοπίσεων δεν έκαναν τίποτε άλλο από το να απαγγείλουν την καταδίκη σε θάνατο ενός ολόκληρου λαού. Οι Τούρκοι ιθύνοντες είχαν πλήρη συνείδηση αυτού του γεγονότος και δεν προσπαθούσαν καθόλου να το αποκρύψουν στις συνομιλίες τους μαζί μου.»¹²².

ε. Ο Ταλαάτ πασάς σημείωνε σχετικά: «Είναι επείγον για πολιτικούς λόγους οι Έλληνες κάτοικοι των ακτών της Μικράς Ασίας να αναγκαστούν να εκκενώσουν τα χωριά τους για να εγκατασταθούν στα βιλαέτια του Ερζερούμ και της Χαλδίας. Εάν αρνηθούν να εγκατασταθούν στα καθορισθέντα μέρη, παρακαλώ να δώσετε προφορικές οδηγίες στους αδελφούς μουσουλμάνους, με σκοπό να αναγκάσουν τους Έλληνες με κάθε είδους πράξεις να εκπατρισθούν με τη θέλησή τους. Μην ξεχάσετε σ' αυτήν την περίπτωση να πάρετε από τους μετανάστες πιστοποιητικά ότι εγκαταλείπουν τις εστίες τους με τη δική τους πρωτοβουλία»¹²³.

¹²⁰ Βλέπε Κων/νος Φωτιάδης τόμοι 12, 13, 14, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: Ηρόδοτος, 2004

¹²¹ H. Morgenthau *The murder of a nation. New York: Armenian General Benevolent Union of America 1974*, σελ. 212. Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 280

¹²² H. Morgenthau, *Τα μυστικά του Βοσπόρου*. Αθήνα 1989. Χόρτον Γ. Αναφορικά με την Τουρκία, Αθήνα 1992 και ίδιου, *Η Μάσιγα της Ασίας*. Αθήνα, 1993, σ.σ. 308-309. Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη *Η Γενοκτονία των Ελλήνων ...*, σελ. 281

¹²³ Χάρης Τσιρκινίδης, *Επιτέλους τους ξεριζώσαμε...* Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη, 2009, Βλέπε Θεοφάνη Μαλκίδη *Η Γενοκτονία των Ελλήνων ...*, σελ. 281.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΣΗΜΕΡΑ

Συμπεράσματα

33. Συμπερασματικά, οι Οθωμανοί σαφώς είναι υπεύθυνοι για την **εξόντωση** των Ελλήνων του Πόντου και γενικώς των Ελλήνων της Μικράς Ασίας, καθώς και των Αρμενίων πάντα με την γνώση των γεγονότων από τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής, οι οποίες ανάλογα με τα συμφέροντα τους αδιαφορούσαν ή και συνηγορούσαν στις αποφάσεις των Νεότουρκων.

34. Το «Ποντιακό ζήτημα» δεν είναι μόνο η απόδοση φόρου τιμής στους 353.000 νεκρούς, αλλά και η αποκατάσταση της ιστορικής μνήμης και συνέχειας, της διεκδίκησης της πολιτισμικής ταυτότητας του Ποντιακού Ελληνισμού, που αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι του Ελληνισμού. Επίσης, είναι ευρωπαϊκό ζήτημα διότι αφορά όχι μόνο της ελληνο - τουρκικές αλλά και τις ευρω - τουρκικές σχέσεις. Η Τουρκία θα πρέπει να αποδείξει ότι αποδέχεται και ασπάζεται τις ευρωπαϊκές αξίες για να ενταχθεί στην ΕΕ, αν βεβαίως εξακολουθεί να το επιθυμεί.

35. Αναφορικά με την ελληνική εξωτερική πολιτική επί του «Ποντιακού ζητήματος», πραγματοποιώντας μια ιστορική αναδρομή και λαμβάνοντας υπόψη τον βαθμό ενημέρωσης της ελληνικής κοινωνίας μέσα από τη βιβλιογραφία και τα ΜΜΕ, εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι το επίσημο Ελληνικό κράτος δεν έδωσε την απαραίτητη βαρύτητα στην ανάδειξη της γενοκτονίας των ποντίων. Σημαντικό ρόλο για την επίσημη στάση της πολιτείας διαδραμάτισε η πολιτική εξισορρόπησης μέσω της ανταλλαγής των πληθυσμών, η μη αναφορά από την επίσημη κρατική εκδοχή της Ιστορίας και τελικώς η λήθη των Ελλήνων, παρά την σημασία που είχαν τα δραματικά γεγονότα για τη μοίρα του Ποντιακού λαού.

36. Σχετικά με τους ισχυρισμούς ότι τόσο από επίσημο κράτος της Τουρκίας, όσο και μέσα από τα συγγράμματα που έχουν εκδοθεί και αφορούν το «Ποντιακό ζήτημα» υποστηρίζονται γενικώς τα παρακάτω:

α. Παρόλο που το εν λόγω ζήτημα έχει κλείσει, είναι αντιληπτός ο φόβος των Τούρκων για ανακίνησή του, λόγω της ύπαρξης στον σύγχρονο Πόντο μιας ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας, η οποία **δήθεν** δύναται να ενισχυθεί από ελλαδικούς αλυτρωτικούς κύκλους.

β. Οι Τούρκοι, για το Αντάρτικο του Πόντου, υποστηρίζουν ότι οι αντάρτες προσπάθησαν να ιδρύσουν τη «Δημοκρατία του Πόντου», προβαίνοντας σε θηριωδίες εναντίον των μουσουλμανικών πληθυσμών. Στην πραγματικότητα το ποντιακό αντάρτικο εκδηλώθηκε ως απεγνωσμένη αλλά δυναμική προσπάθεια αυτοάμυνας των χριστιανικών πληθυσμών στις τουρκικές διώξεις. Επιπλέον η

ελληνική πολιτική και στρατιωτική ηγεσία, σε καμιά περίπτωση δεν εκμεταλλεύτηκε στρατηγικά το αντάρτικο του Πόντου το οποίο, παρά τις επανειλημμένες εκκλήσεις των ποντίων, θα μπορούσε ενδεχομένως να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην έκβαση της Μικρασιατικής εκστρατείας.

γ. Δεν υπήρξε γενοκτονία των Ποντίων, αλλά τα όποια θύματα προέκυψαν λόγω των εκτοπισμών στην ενδοχώρα και των συμπλοκών με τους αντάρτες, ήταν δηλαδή αποτέλεσμα του πολέμου και όχι εξ αιτίας προμελετημένου σχεδίου του τουρκικού κράτους.

37. Ένα σημαντικό επίσης συμπέρασμα είναι το γεγονός ότι η Τουρκία προσπάθησε να αλλάξει τη δημογραφική κατάσταση του Πόντου, προσπαθώντας να διασπάσει τις Ελληνόφωνες περιοχές της Τραπεζούντας. Οι Τουρκικές Αρχές για το λόγο αυτόν μετοίκισαν μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες σε διάφορες περιόδους, από το 1950 έως το 1980, παραχωρώντας τα ανάλογα κίνητρα.

38. Οι Τούρκοι γνωρίζουν πολύ και ότι ο Πόντος δεν απειλείται από εξωτερικές δυνάμεις πολύ δε περισσότερο από τους Έλληνες Πόντιους. Απλά, όλοι οι φόβοι και οι ισχυρισμοί περί Ποντιακής απειλής είναι το αποτέλεσμα μιας στρατευμένης πολιτικής της κυρίαρχης κεμαλικής τάξης, που έχει ως στόχο να καλλιεργήσει στις σκέψεις των Τούρκων, την προκατάληψη και την καχυποψία σε βάρος των Ελλήνων. Οι Ελληνογενείς κάτοικοι του Πόντου είναι ένα υπαρκτό θέμα και αποτελούν μέρος και σημαντική συνιστώσα του υπαρκτού **«Ποντιακού ζητήματος»**. Μέχρι σήμερα, έχει παρατηρηθεί μια αμφίδρομη προσπάθεια, η οποία είναι βαθμιαία αυξανόμενη, για επικοινωνία και προσέγγιση των ελληνογενών κατοίκων του Πόντου με τους Έλληνες γενικά και με τους Ποντιακής καταγωγής ειδικότερα.

39. Οι ελληνικές Αρχές στην Τουρκία και στην Ελλάδα, μπορούμε να πούμε ότι απλά χειρίζονται περιπτώσεις που προκύπτουν από πρωτοβουλίες που ξεκινούν από τη μια ή την άλλη πλευρά, ενώ το Πατριαρχείο τηρεί αυστηρά ουδέτερη στάση. Οι τουρκικές Αρχές άρχισαν, ειδικά τα τελευταία χρόνια, να ενδιαφέρονται σοβαρά για το θέμα με ήπιες μέχρι στιγμής αντιδράσεις ειδικά επί του τοπικού πληθυσμού. Στην Τουρκία γενικά αλλά και στην περιοχή υπάρχει δραστηριότητα των εθνικών ομάδων προς την κατεύθυνση της αυτογνωσίας και του αυτοπροσδιορισμού τους. Με βάση τα παραπάνω

Εκτιμάται ότι

το θέμα των Ελληνογενών του Πόντου δύναται να ακολουθήσει μία πορεία ανάδειξης, επηρεασμένο εκ των πραγμάτων από τις εξελίξεις στο Κουρδικό και είναι δυνατόν να συμπεριληφθεί σε ενδεχόμενο πακέτο παροχών πολιτιστικών δικαιωμάτων στους Κούρδους και σε άλλες εθνότητες. Επιπλέον, είναι δυνατό μετά από προσεκτικό και επιτυχή χειρισμό, να αποτελέσει εξισοροποιητική

δυνατότητα της χώρας μας στην επιρροή της Τουρκίας στη Θράκη και σοβαρότατο πλεονέκτημα με απεριόριστες δυνατότητες παρέμβασης και ελέγχου των εσωτερικών πραγμάτων της Τουρκίας.

Προτάσεις

40. Βασική προϋπόθεση για οποιαδήποτε δράση και προσπάθεια ανάδειξης του «ποντιακού ζητήματος» από την επί αυτού εξασκηθείσα εξωτερική ελληνική πολιτική θα πρέπει να γίνουν προσπάθειες οι οποίες, αφ' ενός να προωθούν την επίλυση των πτυχών του ζητήματος και αφ' ετέρου να μη δημιουργούν πρόβλημα στους σύγχρονους ποντιόφωνους πληθυσμούς που κατοικούν στον ιστορικό Πόντο. Οποιαδήποτε προσπάθεια προσέγγισης των ελληνόφωνων κατοίκων του πόντου θα πρέπει να έχει ως βάση πολιτιστικό και μορφωτικό χαρακτήρα και καθόλου αλυτρωτικό και προσηλυτιστικό πνεύμα.

41. Οι πρόσφατες εξελίξεις που αφορούν στην αναγνώριση της Αρμενικής γενοκτονίας από την Ρωμαιοκαθολική εκκλησία αποτελούν χαρακτηριστικό γεγονός δικαίωσης ενός πολύχρονου αγώνα από πλευράς Αρμενίων, ο οποίος θα πρέπει να παραδειγματίσει την ελληνική κυβέρνηση. Η ελληνική πολιτεία θα πρέπει να συστηματοποιήσει και να εντατικοποιήσει την επίσημη προώθηση της διεθνούς αναγνώρισης της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου από τον ΟΗΕ, την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Τουρκία.

42. Η παροχή υποτροφιών και κινήτρων από το ελληνικό κράτος σε φοιτητές, προκειμένου να συμμετάσχουν σε ξένα εκπαιδευτικά ιδρύματα – φορείς σχετικά με τη μελέτη γενοκτονιών, καθώς και η δημιουργία καταρτισμένης ομάδας διεκδίκησης αναγνώρισης της Ποντιακής γενοκτονίας στο μέλλον θα βοηθήσει επιστημονικά την όλη προσπάθεια. Παράλληλα η Ελληνική κυβέρνηση θα πρέπει να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για φοίτηση στα ανάλογα τμήματα των ελληνικών πανεπιστημίων ελληνόφωνων πόντιων μαυροθαλασσιτών, οι οποίοι θα αποτελέσουν πολιτιστικούς και μορφωτικούς συνδέσμους - κοινωνούς τους πόντιους, Χριστιανούς και Μουσουλμάνους, Έλληνες και Τούρκους.

43. Επιπλέον εκτιμάται ότι είναι απαραίτητη η δημιουργία ελληνόφωνου δορυφορικού καναλιού τηλεόρασης (το οποίο θα περιλαμβάνει οπωσδήποτε και ποντιόφωνα προγράμματα), από επίσημο διασυλλογικό όργανο Ποντίων των δύο χωρών. Η εν λόγω ενέργεια θα συμβάλλει στην διατήρηση της κοινής διαλέκτου, στη διάσωση των κοινών πολιτισμικών στοιχείων και στην επαναπροσέγγιση των Ποντίων των δύο χωρών.

44. Τέλος η ελληνική ορθόδοξη εκκλησία και το Πατριαρχείο θα πρέπει να υποστηρίξουν και προωθήσουν την συντήρηση συστηματική λειτουργία των ιστορικών Μονών Παναγίας Σουμελά, Αγίου Ιωάννη Βαζελώνος, Αγίου Γεωργίου Περιστερεώτα, Αγίας Σοφίας Τραπεζούντας και άλλων οι οποίες βρίσκονται στον Πόντο. Παράλληλα η ελληνική πλευρά θα πρέπει να επιδιώξει την προστασία και υιοθέτησή τους από την UNESCO ως μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς,

γεγονός που θα περισώσει και θα αναδείξει τα σημαντικά αυτά μνημεία και κληροδοτήματα της ορθοδοξίας.

-Ο-

Συντάξας

Γεώργιος Χαλκίδης
Σχης(ΠΖ)

45. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

«Α» Βιβλιογραφία και Λοιπές Πηγές

«Β» Ελληνόφωνες Περιοχές του Πόντου

«Γ» Γενική Στατιστική Φονευθέντων - Εκδιωχθέντων Ποντιακού
Πληθυσμού (1914-1924)

«Δ» Εικόνες

«Ε» Χάρτες του Πόντου

«ΣΤ» Χρονολόγιο Αναγνωρίσεων και Παρεμβάσεων για την Ποντιακή
Γενοκτονία

«Ζ» Εθνικός Ύμνος «Ποντιακού Κράτους» (Υπο Φίλωνος Κτενίδη)

«Η» Πρόταση Ελ. Βενιζέλου για Επίδοση Βραβείου Νόμπελ Ειρήνης
στον Κεμάλ Ατατούρκ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ
ΣΧΗ (ΠΖ) ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΛΚΙΔΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

1. Asan Omer, *Ο πολιτισμός του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη, 2007.
2. Αλέξης Αλεξανδρής, «*Το εθνικό πνεύμα των ποντίων*», απόσπασμα από το συλλογικό έργο *Μελετήματα γύρω από το Βενιζέλο και την πολιτική του*. Αθήνα: Φιλιππούτης, 1985.
3. Ανδρεάδης Γεώργιος, *Οι κλωστοί*. Θεσσαλονίκη: Γόρδιος 1993
4. Ανθιμίδης Αχιλλέας, *Τα απελευθερωτικά Στρατεύματα του Ποντιακού Ελληνισμού 1912-1924*». Θεσσαλονίκη: Μάτι, 1999.
5. Βακαλόπουλος Απόστολος, *Νέα Ελληνική Ιστορία 1204-1985*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2002
6. Βαλαβάνης Γεώργιος, *Σύγχρονη γενική ιστορία του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 1995, Ανατύπωση του 1925.
7. Βαλιούλης Παντελής, *Σελίδες εκ συμφοράς του Πόντου 1921-1924*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη, 2005.
8. Γεωργανόπουλος Ευριπίδης, *Το νεοτουρκικό κίνημα και οι επιπτώσεις του στον ελληνισμό του Πόντου 1908 - 1914*. Θεσσαλονίκη: Αδερφοί Κυριακίδη, 2001.
9. Ενεπεκίδης Πολυχρόνης, *Ρήγας- Υψηλάντης -Καποδίστριας*. Αθήνα: εστία, 1965.
10. Ενεπεκίδης Πολυχρόνης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του στην Αυστρία 1821- 1828*. Αθήνα: Παπαζήσης, 1969.
11. Ενεπεκίδης Πολυχρόνης, *Γενοκτονία στον Εύξεινο Πόντο. Διπλωματικά Έγγραφα από τη Βιέννη (1909-1918.)* Θεσσαλονίκη: Εύξεινος Λέσχη, 1995.
12. Καλεντερίδης Σάββας, *Ανατολικός Πόντος Κοτύωρα - Κερασούντα - Τραπεζούντα - Κάρς*. Αθήνα: Ινφογνώμων, 2005.
13. Κορομηλά Μαριάννα, *Οι Έλληνες στη μαύρη θάλασσα από την εποχή του χαλκού ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Πανόραμα, 1991.
14. Λαμφίδης Οδυσσεάς, *Ποντιακά Έρευνα: Οι Έλληνες του Πόντου υπό τους Τούρκους (1461-1922)*. Αθήνα: [ΧΕ], 1957.
15. Λαμφίδης Γεώργιος, *Τοπάλ Οσμάν. Ένα χρονικό μιας άγνωστης ελληνικής τραγωδίας(1914-1922)*. Αθήνα: [ΧΕ] 1969.
16. Μαλκίδης Θεοφάνης, *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία,*

Πόντος. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010.

17. Μαρξ Κ.- Ένγκελς Φ., *Η Ελλάδα, η Τουρκία και το ανατολικό ζήτημα*. Αθήνα: Γνώση, 1985.

18. Μπέλλου-Θρεψιάδη Αντιγόνη, *Μορφές Μακεδονομάχων και τα ποντιακά του Γερμανού Καραβαγγέλη*. Αθήνα: Τροχαλία, 1994.

19. Ξενοφώντα, *Κύρου Ανάβασις*, (Μετάφραση Κ. Θ. Αράπογλου), τ. Δ΄, βιβλίο Δ΄, κεφ. Η΄. Αθήνα: Πάπυρος, 1954

20. Οικουμενικό Πατριαρχείο, *Μαύρη Βίβλος διωγμών και Μαρτυριών του εν Τουρκία Ελληνισμού (1914-1918)*: Κωνσταντινούπολη, [χε], 1919.

21. Παπαδόπουλος Α.Α., *Ο υπόδουλος Ελληνισμός της Ασιατικής Ελλάδος: Εθνικώς και γλωσσικώς εξεταζόμενος*. Εν Αθήναις: Σύλλογος προς διάδοσιν των ωφέλιμων βιβλίων, 1919.

22. Ροδάκης Περικλής, *Μιθριδάτης ΣΤ' ο Ευπάτωρ βασιλεύς του πόντου*. Αθήνα: Γόρδιος 1998.

23. Τσιρκινίδης Χάρης, *Επιτέλους τους ξεριζώσαμε....* Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2009,

24. Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των ελλήνων του πόντου*. Θεσσαλονίκη: Ηρόδοτος, 2004.

25. Χαραλαμπίδης Μιχάλης, *Το Ποντιακό Ζήτημα Σήμερα*. Αθήνα: Στράβων, 2014.

26. Χαραλαμπίδης Μιχάλης, *Το Ποντιακό ως Ευρωπαϊκό Ζήτημα*, Αθήνα: Στράβων, 2010.

27. Χαραλαμπίδης Μιχάλης, *Το Μικρά Ασία Ενώνει το Τουρκία Εκβαρβαρίζει - Πόντος η Επιστροφή μιας Πανάρχαιας Ταυτότητας*. Αθήνα: Στράβων, 2011

Ξερόγλωσση βιβλιογραφία

1. Γιουσούφ Γκεντικλή, *Pontus Meselesi - Ποντικό Ζήτημα*. Istanbul: Εκδόσεις Bilge Karinca yayinlari, 2002.

2. Cetin Tuzuner, *Ataturk: Hayati - Devimler - Anilar*. Ατατούρκ: Η ζωή του, οι επαναστάσεις, οι μνήμες. Κων/πολη: Nurdan, 1998

Εφημερίδες – Περιοδικός Τύπος.

1. Ενεπεκίδης Πολυχρόνης, «Άουσβιτς εν ροή η ποντιακή Γενοκτονία». Αθήνα: εφημερίδα *Καθημερινή*, 17 Αυγ.1997, σελ. 198.

2. Καλεντερίδης Σάββας, «Η Αρμενία αναγνώρισε τη γενοκτονία Ελλήνων και Ασσυρίων», άρθρο στην *Εφημερίδα ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΓΝΩΜΗ*, τεύχος 72, Μάρτιος 2005.

Πηγές – Αρθρογραφία στο διαδίκτυο

1. Φωτιάδης Κων/νος, άρθρο στο PONTOS.GR, *Η Ιστορία του Πόντου από την αρχαιότητα έως την εμφάνιση των Σελτζούκων Τούρκων*, διαθέσιμο στο <http://www.pontos.gr/default.aspx?catid=268>

2. Ομοσπονδία Ποντιακών Σωματείων Νοτίου Ελλάδας, Άρθρο *η ιστορία του ποντιακού ελληνισμού*, διαθέσιμο στο http://www.opsne.gr/history.asp?sec=1-1#_ftn5
3. Άρθρο από την εφημερίδα «Μνήμη» του Συλλόγου Μικρασιατών Ν. Καβάλας, 05 Ιαν 2011, «Ο πικρός Γενάρης του 1923. Η ανταλλαγή των ελληνοτουρκικών πληθυσμών» διαθέσιμο στο <http://mikrasiatis.gr/>
4. Μαλκίδης Θεοφάνης, «Οι ποντιόφωνοι πληθυσμοί στην Τουρκία σήμερα». Εισήγηση στο 6ο Παγκόσμιο Συνέδριο για την ελληνική γλώσσα, Κοριλιάνο του Οτράντο - Ιταλία, Οκτώβριος 2005. Διαθέσιμο στο <http://pontosworld.com/index.php/pontus/greeks-of-pontus/233-2013-08-05-01-18-54>
5. Άρθρο, «Μια ιστορία, μια μετανάστευση», διαθέσιμο στο www.yesilalan.net/haber_detay.php?id1024
6. «Η τουρκική άποψη για το ποντιακό ζήτημα», 14/04/2010, διαθέσιμο στο <https://kars1918.wordpress.com/2010/04/14/pontos-culuk/>
7. Εκπομπή στον τηλεοπτικό σταθμό ΣΚΑΪ «ΝΕΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ», Ιαν 2006 «Ένα σοβαρό παραμύθι στην Τραπεζούντα», διαθέσιμο στο <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=162>
8. Εκπομπή στον τηλεοπτικό σταθμό ΣΚΑΪ, «ΝΕΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ», 08 Ιαν 23:15 2013, «Επιχείρηση Χρυσόμαλλο Δέρας». Διαθέσιμο στο <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=351>
9. «Το ψήφισμα της Διεθνούς Ένωσης Ακαδημαϊκών για τη Μελέτη των Γενοκτονιών. The HELLENIC GENOCIDE». (The resolution of IAGS), 06 Οκτ. 2009, Διαθέσιμο στο http://www.genocidetext.net/iaqs_resolution_supporting_documentation.htm
10. «Όθων Λίμαν Φον Σάντερς, Γερμανός στρατηγός που είχε αναλάβει στρατιωτικός σύμβουλος και ανώτατος στρατιωτικός διοικητής του στρατού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τον Α' Π. Π.» el.wikipedia.org/wiki/Όθων_Λίμαν_Φον_Σάντερς
11. Φωτιάδης Κων/νος, Άρθρο «Η Δημοκρατία του Πόντου», 21 Νοε. 2011 διαθέσιμο στο http://thehistoryofgreece.blogspot.com/2011/11/blog-post_21.html.
12. <http://web.archive.org/web/20071025230719/http://www.euxintv.net/pontiako-zitima/el/pont-zitima/musulmani.htm>
13. «Οι χώρες που έχουν αναγνωρίσει την Γενοκτονία των Ποντίων», pontos news.gr, διαθέσιμο στο <http://www.pontos-news.gr/article/11830/deite-tis-hores-poy-ehoy-n-anaqnorisei-tin-genoktonia-ton-pontion>, 18 Μαΐου 2013.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Β» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ
ΣΧΗ (ΠΖ) ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΛΚΙΔΗ

ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

1. Οι περισσότερες ελληνόφωνες περιοχές με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά, σύμφωνα με μαρτυρίες των ιδίων κατοίκων και κατόπιν ενδελεχής έρευνας είναι οι παρακάτω¹:

α. ΠΕΡΙΟΧΗ ΣΟΥΡΜΕΝΩΝ

(1) Τα Σούρμενα, ο ιστορικός λιμένας Σουράρμια, είναι πρωτεύουσα της ομώνυμης επαρχίας που αριθμεί δεκαεννιά (19) χωριά, από τα οποία τα πέντε (5) είναι αμιγώς ελληνόφωνα. Τα υπόλοιπα έχασαν τη γλώσσα στις αρχές του εικοστού αιώνα. Μέσα στα Σούρμενα και σε παρακείμενα χωριά υπάρχουν οικογένειες κρυπτοχριστιανών, ο αριθμός των οποίων δεν είναι γνωστός. Τα πέντε Ελληνόφωνα χωριά, που ανήκουν στο δήμο BESKOV (Πενταχώρι) έχουν έναν ιδιαίτερο δυναμισμό, όσον αφορά τη διατήρηση της ελληνικής γλώσσας. Ομιλούν το ιδίωμα των Σουρμενών και διαθέτουν ελληνικά ονόματα γενιών όπως Σπυράντοι, Μαυρικάντοι, Αμάραντοι κ.λ.π.

(2) Από το χωριό Μαζερά κατήγετο ο ANTAN KAHΦETZI (ADNAN KAHVFCI), συνεργάτης του ΤΟΥΡΚΟΥΤ ΟΖΑΛ (T. OZAL) και μεγάλος εμπνευστής των μεταρρυθμίσεων του ΟΖΑΛ. Είχε δηλώσει στο βιογραφικό σημείωμα που κατέθεσε στην τουρκική Βουλή ότι ομιλεί την ελληνοποντιακή γλώσσα. Κατήγετο από την οικογένεια των Μαυρικάντων και σκοτώθηκε κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες σε τροχαίο ατύχημα².

(3) Οι Σουρμενίτες είναι ιδιαίτερα δραστήριοι στα γράμματα και το εμπόριο. Διαθέτουν αρκετά μεγάλο στόλο αλιευτικών που μετασταθμεύει στα παράλια του Αιγαίου και αλιεύει τις περιοχές αυτές. Έχουν ιδιαίτερα ισχυρή κοινότητα στην Κων/πολη. Εκτιμάται ότι μεγάλο ποσοστό των Σουρμενιτών γνωρίζει την ελληνική του καταγωγή, ενώ τάση διεκδίκησης της ταυτότητας διαφαίνεται στα 5 ελληνόφωνα χωριά και στους αριστερούς νέους της περιοχής.

---

¹ Πηγή: INTERNET ARCHIEVE, *ποντιακό ζήτημα – πόντιοι μουσουλμάνοι*, Διαθέσιμο στο http://web.archive.org/web/2007_1025230719/http://www.euxintv.net/pontiakozitima/el/pont-zitima/musulmani.htm (πρόσβαση 11-12 Φεβ, 13 ΜΑΡ 15)

² Θεοφάνης Μαλκίδης *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 238.

β. ΠΕΡΙΟΧΗ ΓΑΛΙΑΙΝΑΣ (GALYAN)

(1) Αποτελείται από 18 χωριά και οικισμούς. Οι μισοί από τους κατοίκους είναι εκμουσουλμανισμένοι ντόπιοι κάτοικοι και οι υπόλοιποι είναι ελληνόφωνοι που ήλθαν από τα χωριά Καλλίστη και Αρχάγγελος των Σουρμένων, Εποίκησαν την περιοχή την 3^η δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, μετά την αναχώρηση των Χριστιανών από τις εστίες τους και την ανταλλαγή των πληθυσμών. Στην περιοχή βρίσκεται το φημισμένο Μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου του Περιστερεώτα, υπάρχει ακαθόριστος αριθμός ελληνόφωνων κρυπτοχριστιανών, οι οποίοι γιορτάζουν κάθε χρόνο στις 6 Μαΐου τη γιορτή του Αν. Γεωργίου στο μοναστήρι του Περιστερεώτα.

(2) Η τουρκική γλώσσα άρχισε ήδη να επικρατεί της ελληνικής, επειδή οι οικισμοί είναι στην πλειοψηφία τους μικτοί. Η ελληνική γλώσσα ομιλείται στις ηλικίες από 20 ετών και πάνω. Οι κάτοικοι της Γαλίας είναι στη συντριπτική τους πλειοψηφία κτηνοτρόφοι. Δεν έχουν αναπτύξει τα γράμματα και η κοινότητα που διαθέτουν στην Κων/πολη και αλλού είναι χωρίς ιδιαίτερη δύναμη.

γ. ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΤΩΧΩΡΙΟΥ (CAYKARA)

(1) Το Κατωχώρι είναι μικρή κωμόπολη στην ενδοχώρα του Όφεως, πρωτεύουσα επαρχίας που αποτελείται από 45 χωριά και οικισμούς. Εκμουσουλμανίστηκε μετά την επαρχία του Όφεως. Τα τελευταία χωριά της επαρχίας Κατωχωρίου (Ανω Όκενα, Τσουκαλά, Αληθινός, κάτω Όκενα κ.λ.π.) ασπάσθηκαν τον μουσουλμανισμό της τελευταίας δεκαετίας του 19^{ου} αιώνα. Είναι αμιγώς ελληνόφωνη περιοχή, η πολυπληθέστερη στην Τουρκία. Η ελληνική γλώσσα (ιδίωμα του Όφεως) ομιλείται από το σύνολο σχεδόν του πληθυσμού, ιδιαίτερα στα ορεινά χωριά. Το θρησκευτικό αίσθημα είναι αρκετά αναπτυγμένο ειδικά στα ηλικιωμένα άτομα. Το σύνολο σχεδόν των κατοίκων της επαρχίας Κατωχωρίου είναι γνώστες της ελληνικής τους καταγωγής. Σε ορισμένα χωριά, αρκετά άτομα έχουν και ελληνικά ονόματα τα οποία παίρνουν κατ' έθιμο από τους προγόνους τους και τα οποία αποκαλούνται "παρωνύμια".

(2) Τα πρώτα τζαμιά αρχίζουν να κτίζονται στην περιοχή, την δεκαετία του 50 με τη βοήθεια του Κράτους. Ο Ελληνοποντιακός πολιτισμός διατηρείται ολοζώντανος στο βαθμό που αυτός δεν έχει αλλοιωθεί από τη μουσουλμανική πίστη. Τα τελευταία 5 χρόνια, η νεολαία της περιοχής και ιδιαίτερα οι αριστεροί, έχουν δραστηριοποιηθεί και έχουν αρχίσει να απορρίπτουν τον τουρκισμό, κάνοντας προπαγάνδα για τον εθνικό επαναπροσδιορισμό όλων των κατοίκων της περιοχής. Υπάρχουν πάνω από εκατό (100) μέλη στο Επαναστατικό Κόμμα Τουρκίας (TDP) που προέρχονται από την περιοχή του Κατωχωρίου.

(3) Οι Κατωχωρίτες έχουν ισχυρές κοινότητες στην Τραπεζούντα, την Κων/πολη, την Προύσσα, την Απάλεια, τη Μερσίνα, το DORTYOL της Αλεξανδρέτας και στο OZALP του Βαν, καθώς και σε άλλες πόλεις της Τουρκίας. Ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία, ενώ οι Κατωχωρίτες της διασποράς ασχολούνται με τις οικοδομικές εργασίες και το εμπόριο. Ο Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας ΣΕΒΝΤΕΤ ΣΟΥΝΑΪ (CEVDET SUNAY) καταγόταν από το χωριό Σινέκ του Κατωχωρίου. Από το Χοπερά κατάγεται το υψηλόβαθμο στέλεχος της τουρκικής Ασφάλειας ΚΕΜΑΛ ΓΙΑΣΙΤΣΙΟΓΛΟΥ και από το Χ. ΓΡΗΓΟΡΑΣ κατάγεται ο διευθυντής της μεγάλης εταιρείας ΚΟΤΣ, ΜΕΧΜΕΤ ΝΙΑΖΟΓΛΟΥ, καθώς και ο ιδιοκτήτης της εταιρείας ΟΥΛΟΥΣΟΙ.

(4) Οι Καταχωρίτες είναι ιδιαίτερα ενεργητικοί στον τομέα της πολιτικής, των επιστημών και του εμπορίου, ενώ διαθέτουν ισχυρό σύλλογο στην Κων/πολη, ο οποίος εκδίδει το περιοδικό CAYKARA. Οι κάτοικοι του Κατωχωρίου είναι, όπως και αυτοί του Όφεως, ξανθοί και φυσιογνωμικά δεν έχουν σχέση με τουρκικά φύλα.

δ. ΠΕΡΙΟΧΗ ΟΦΕΩΣ

(1) Η πόλη του Όφεως που είναι κτισμένη στις εκβολές του ομώνυμου ποταμού, ο οποίος και θεωρείται το όριο μεταξύ ΠΟΝΤΟΥ και ΚΟΛΧΙΔΑΣ, της μετέπειτα ΛΑΖΙΚΗΣ, αποτελείται από 49 χωριά και απέχει από την Τραπεζούντα 60 χιλιόμετρα. Η Επισκοπή του ΌΦΕΩΣ, που ήταν η μόνη μαζί με αυτή της Αργυρούπολης από της 17 Επισκοπές της Μητρόπολης Τραπεζούντας που παρέμεινε μετά την άλωση της Τραπεζούντας το 1461, διαλύθηκε τον 16^ο αιώνα μετά τον εκμουσουλμανισμό του Επισκόπου Αλέξανδρου, ο οποίος μετονομασθείς σε İSKENDER, συνεργάστηκε με την οθωμανική διοίκηση.

(2) Από τα 49 χωριά της περιοχής που ήταν όλα ελληνικά, σήμερα μόνο ένα, το χωριό ERENKOY, παραμένει Ελληνόφωνο. Οι κάτοικοι της περιοχής ΟΦΕΩΣ είναι στην πλειοψηφία τους πιστοί μουσουλμάνοι, γνωρίζοντας σε κάποιο βαθμό την ελληνική τους καταγωγή. Οι ισλαμιστές, σε μεγάλο βαθμό είναι αντίθετοι με το κράτος, στο βαθμό που αυτό είναι ταυτισμένο με τον Κεμαλισμό. Οι αριστεροί δείχνουν μεγαλύτερη ευκολία στην επίκληση της Ελληνικής τους καταγωγής.

(3) Οι Οφίτες, ασχολούμενοι κατ' αρχήν σε μεγάλο βαθμό με γεωργικές και κυρίως κτηνοτροφικές εργασίες στον τόπο τους, έχουν δημιουργήσει στη συνέχεια μεγάλες κοινότητες στην Κων/πολη και σε άλλες πόλεις της Τουρκίας και επιδόθηκαν με το εμπόριο, τις οικοδομικές εργασίες, την αρτοποιία και τη ζαχαροπλαστική. Φυσιογνωμικά, είναι ξανθοί με γαλανά μάτια, μη έχοντας καμιά σχέση με την τουρκική φυλή. Ο συγγραφέας Ομέρ Ασάν (OMER ASAN), κατάγεται από το χωριό Ερένκιοϊ (ERENKOY) του

Όφεως, συνέγραψε το βιβλίο «Ο Πολιτισμός του Πόντου» (*PONTUS KULTURU*) στα τουρκικά, το οποίο συνέβαλε τα μέγιστα στην συνειδητοποίηση των ελληνικής καταγωγής κατοίκων του Πόντου.

ε. **ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΝΩ ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ**

(1) Πρόκειται για 8 χωριά που βρίσκονται στο πέρασμα της ΖΥΓΑΝΑΣ, με κέντρο το χωριό Χαψικιοϊ. Πριν την ανταλλαγή τα χωριά αυτά, που ήταν στην συντριπτική τους πλειοψηφία ελληνοχριστιανικά. Μετά το 1924, με την εκκένωσή τους, εποίκισθηκαν με ελληνοφώνους από την περιοχή της ΤΟΝΥΑΣ. Ορισμένοι από τους ντόπιους κάτοικους είναι τουρκόφωνοι πλέον εξισλαμισθέντες του προηγούμενου αιώνα.

(2) Οι κάτοικοι της περιοχής διαθέτουν τα χαρακτηριστικά των κατοίκων της ΤΟΝΥΑΣ, από την οποία κατάγονται. Διαθέτουν ισχυρές κοινότητες ελληνόφωνων στη ΥΑΛΟΒΑ στο ΓΕΒΖΕ και σε διάφορες συνοικίες της ΚΩΝ/ΠΟΛΗΣ. Διατηρούν σημαντικά στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού.

στ. **ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΝΥΑΣ**

(1) Η ΤΟΝΥΑ, η αρχαία ΘΟΑΝΙΑ, είναι ορεινή περιοχή που βρίσκεται μεταξύ ΠΛΑΤΑΝΩΝ (ΑΚΓΑΑΒΑΤ) - ΑΡΔΑΣΣΑΣ (ΤΟΡΥΛ) - ΚΕΛΚΙΤ - ΣΑΛΠΑΖΑΡΙ. Αποτελείται από 18 χωριά, από τα οποία τα 7 είναι αμιγώς ελληνόφωνα, ενώ τα υπόλοιπα απώλεσαν τη γλώσσα τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Οι κάτοικοι της περιοχής ασπάσθηκαν τον Ισλαμισμό το 17^ο-18^ο αιώνα. Τα Ελληνόφωνα χωριά διατηρούν σε εκπληκτικό βαθμό τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους³.

(2) Ο χαρακτήρας των Τονυαλίδων πρέπει να τύχει ιδιαίτερης μελέτης αφού πρόκειται για ανθρώπους ιδιαίτερα υπερήφανους, με διατήρηση της βεντέτας μέχρι σήμερα. Οι Τονυαλίδες είναι φημισμένοι για την αγριότητα τους και για την επιμονή τους στη χρήση των όπλων και παρουσιάζουν ομοιότητα με τους Μανιάτες και τους Κρητικούς. Από το χωριό Αλεξανδράνων κατήγετο ο υπουργός ΣΕΝΕΡ (1976). Οι Τονυαλίδες, θεωρούν ότι αποτελούν κάτι ιδιαίτερο, όσον αφορά την καταγωγή τους, χωρίς να αποδέχονται σε μεγάλο βαθμό την ελληνικότητά τους. Στελέχη της νεολαίας άρχισαν να υπερασπίζονται ευθέως την ελληνική τους καταγωγή, ενώ παρουσιάζονται στοιχεία αγωνιστικής διεκδίκησης της ταυτότητας.

³ Nisanayan S. Nisanayan M. op. cit. p.91. Βλέπε Θεοφάνης Μαλκίδης *Η Γενοκτονία των Ελλήνων Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντο*. Λευκωσία: Αιγαίον, 2010, σελ. 239.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Γ» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ
ΣΧΗ (ΠΖ) ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΛΚΙΔΗ

ΓΕΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΦΟΝΕΥΘΕΝΤΩΝ - ΕΚΔΙΩΧΘΕΝΤΩΝ
ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ (1914-1924)

1. Η στατιστική της Μαύρης Βίβλου, η οποία εκδόθηκε από το εν Αθήναις Κεντρικό Συμβούλιο του Πόντου στα 1922 αναφέρει:

«οι σφαγέντες και οπωσδήποτε εξολοθρευθέντες Έλληνες του Πόντου, από το 1914 μέχρι το 1922 ανέρχονται εις τους εξής αριθμούς:

Περιφέρεια Αμασείας εξολοθρευθέντες ή αποθανούντες εν τη εξορία	134.078			
-//- Ροδοπόλεως	-//-	-//-	-//-	17.479
-//- Χαλδείας – Κερασούντας	-//-	-//-	-//-	64.582
-//- Νεοκαισαρείας	-//-	-//-	-//-	27.216
-//- Τραπεζούντας	-//-	-//-	-//-	38.435
-//- Κολωνίας	-//-	-//-	-//-	21.448
				Σύνολο .303.238

2. Μέχρι την Άνοιξη του 1924 το τραγικό μαρτυρολόγιο των Ποντίων περιέλαβε ακόμα **50.000** νεομάρτυρες στην πλειοψηφία τους γυναικόπαιδα.

«Η εις ανθρώπινον υλικόν απώλεια των Ποντίων δύναται να υπολογισθεί από του Γενικού πολέμου μέχρι Μαρτίου 1924 εις **τριακοσίους πενήντα τρεις χιλιάδες** φονευθέντας απαγχονισθέντας και αποθανόντας εκ πείνης, ασθενειών και κακουχιών»¹ (σ.σ. Δηλαδή το 50% του πληθυσμού)

ΓΕΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΙΩΧΘΕΝΤΩΝ ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣ. (1914-1918)²

α/α	Επαρχίες	Μετά τον Βαλκανικό πόλεμο	Κατά τον Ευρωπαϊκό πόλεμο	Σύνολο
1.	Νεοκαισάρειας	-	27.216	27.216
2.	Αμάσειας	-	89.370	89.370
3.	Κολωνίας	-	19.938	19.938
4.	Ροδοπόλεως	-	17.479	17.479
5.	Τραπεζούντος	-	38.434	38.434
6.	Χαλδίας – Κερασούντας	-	64.582	64.582
7.			257.019	257.019

¹ Βαλαβάνης Γεώργιος, *Σύγχρονη γενική ιστορία του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 1995, σ.σ. 23-24

² Οικουμενικό Πατριαρχείο, *Μαύρη Βίβλος διωγμών και Μαρτυριών του εν Τουρκία Ελληνισμού (1914-1918)*: Κωνσταντινούπολη, [χε], 1919.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Δ» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ
ΣΧΗ (ΠΖ) ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΛΚΙΔΗ

ΕΙΚΟΝΕΣ

Εικόνα 1. Ο Μητροπολίτης Χρυσάνθος με τον Βενιζέλο

Εικ. 2 Ο Δήμαρχος Τραπεζούντας Τριφαντίδης και ο Μητροπολίτης Χρυσάνθος προσφωνεί τον Μεγ. Δούκα της Ρωσίας Νικολάγιεβιτς

Εικόνα 3. Ο Τοπάλ Οσμάν στον ΑΠΠ και το μνημείο του στην Κερασούντα

Εικόνα 4. Κωνστανίνος Κωνσταντινίδης υπήρξε ο πιο δραστήριος της προσπάθειας για την ίδρυση της Δημοκρατίας του Πόντου.

Εικόνα 5. Η Σημαία του προς σύσταση «Ποντιακού Κράτους»

Εικόνα 6. Επιστολικό δελτάριο με Χάρτη της «Δημοκρατίας του Πόντου». Εκδόθηκε το 1917 από τον Κωνσταντινίδη στη Μασσαλία, για την υποστήριξη του αιτήματος ανεξαρτησίας.

Εικόνα 7. Οι κρεμάλες των «δικαστηρίων της ανεξαρτησίας» της Αμάσειας.

Εικόνα 8. Αφίσα με το «αυτόνομο κράτος του Πόντου». Διακρίνεται το Εθνικό Συμβούλιο του Πόντου Στο Βατούμ.

ΠΟΝΤΙΟΙ ΑΝΤΑΡΤΕΣ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΙ

Εικ. 1. Ο θρυλικός καπετάν Ευκλείδης, ηγέτης ανταρτών της Σάντας

Εικ.2. Ο θρυλικός καπετάνιος/Στρατηγός Βασίλ Αγάς, (Βασίλειος Ανθόπουλος)

Ο οπλαρχηγός Αρμά-αγάς, διαπερνάει σε πολλές μάχες ελατήριο δυνάμει του τακτικού τουρκικού στρατού. Πιο διακρίνεται η σημαία της Διαμεταρτίας του Πόντου (μικρ. Αρχείο Α. Θεοφιλέσκου).

Εικ.4. Ριζούντα, αντάρτες πιθανότατα μέλη της ίδιας οικογένειας.

Καπετάν Άσπένδης Άρβέντσης (αριστερά) και Γκαζάντσης
Καπετάν Άκούσιος Γκαζάντσης (δεξιά) και Γκαζάντσης

1916. Οι Ποντιοί στρατιώτες του τουρκικού στρατού στα εργατικά τάγματα εξόντωσής τους. Αίχμη απ' αυτούς επέζησαν.

Εικ. 6. Τα τάγματα εργασίας «αμελέ ταμπουρού»

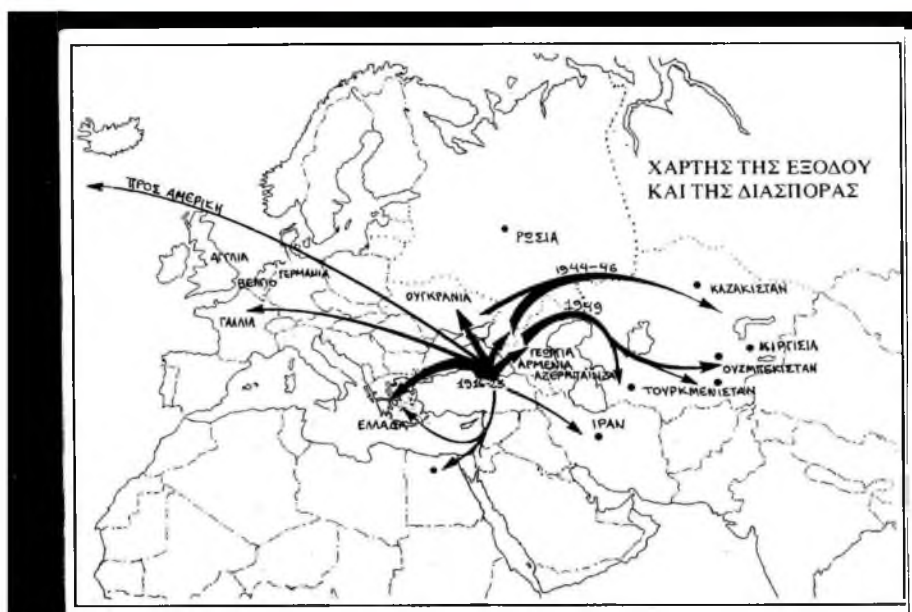
Εικ. 7. Ο καπετάνιος Βαγγέλης Ιωαννίδης, από τους πρωτεργάτες της αντίστασης στην περιοχή Κιουμούς Μαντέν

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Ε» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ
ΣΧΗ (ΠΖ) ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΛΚΙΔΗ

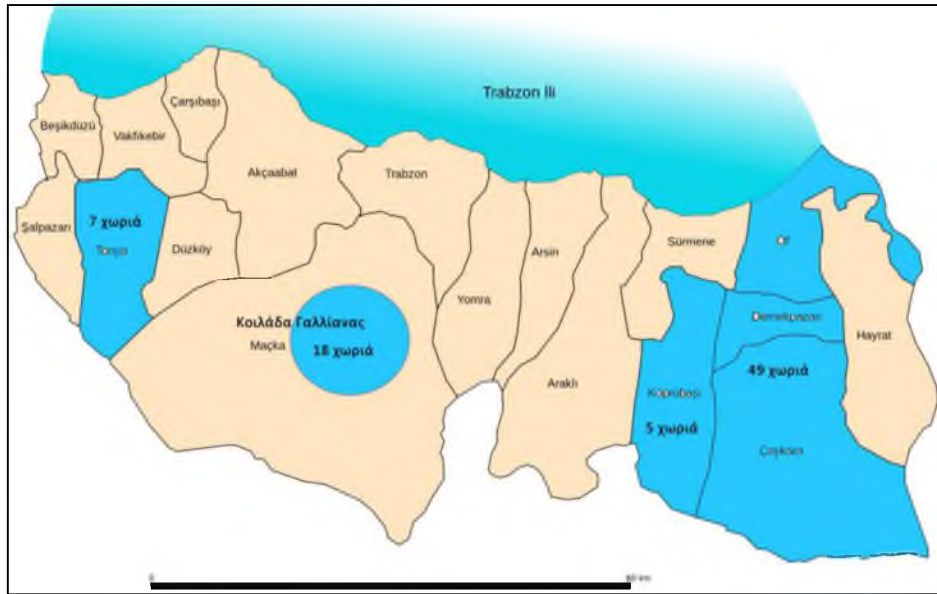
ΧΑΡΤΕΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

ΧΑΡΤΗΣ 1. Ο ΠΟΝΤΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 2. Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΠΟΝΤΙΩΝ

ΧΑΡΤΗΣ 3. ΤΑ ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

ΧΑΡΤΗΣ 4. Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

ΧΑΡΤΗΣ 5 Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Η» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ
ΣΧΗ (ΠΖ) ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΛΚΙΔΗ

ΠΡΟΤΑΣΗ ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ
ΓΙΑ ΕΠΙΔΟΣΗ ΒΡΑΒΕΙΟΥ ΝΟΜΠΕΛ ΕΙΡΗΝΗΣ ΣΤΟΝ ΚΕΜΑΛ ΑΤΑΤΟΥΡΚ

[Σχέδιο Ήκιστολής του Έλ. Βενιζέλου προς τον Πρόεδρο της Επιτροπής για το Βραβείο Νόμπελ. "Όσλο - Νορβηγία"].

Χ.Χ.

Κύριε Πρόεδρε,

Έπτά αιώνες τώρα, ή Έγγυς Ανατολή κι ένα μεγάλο μέρος της Κεντρικής Ευρώπης γίνεται τό θέατρο αίματηρών πολέμων. Κυριότερη αίτια ήσαν ή 'Οθωμανική αυτοκρατορία και ή απολυταρχία τών Σουλτάνων.

Η αποτέλεια τών χριστιανικών λαών που είχε σάν αποτέλεσμα τούς θρησκευτικούς πολέμους του Σταυρού ενάντια στην 'Ημισέληνο και οι άλλες αλληλεπληλές εξεγέρσεις όλων αυτών τών λαών που επιζητούσαν νά αποτινάξουν τόν ζυγό, δημιουργούσαν μιá κατάσταση που θά παρέμενε συνεχής πηγή κινδύνων όσο ή 'Οθωμανική Αυτοκρατορία διατηρούσε τή σφραγίδα που τής είχαν δώσει οι Σουλτανοί.

Η εγκοθίδρωση της Τουρκικής Δημοκρατίας, τό 1922, τότε που ή έθνική κίνηση του Μουσταφά Κεμάλ Πασά νίκησε κάθε αντίπαλό της, έβαλε όριστικό τέλος σ' αυτήν τήν κατάσταση της αστάθειας και του φανατισμού.

Πράγματι, σπάνια, μέσα σέ τόσο λίγο χρονικό διάστημα, πραγματοποιήθηκε μιá τόσο ριζική αλλαγή στη ζωή ενός έθνους.

Ένα έθνικό και σύγχρονο κράτος, γεμάτο άληθιή και ζωή, αντικατέστησε μιá φθίνουσα αυτοκρατορία, που ζούσε κάτω από ένα θεοκρατικό καθεστώς όπου συγγεόταν ή έννοια του δικαίου και ή έννοια της θρησκείας.

Κάτω από τήν ώθηση του μεγάλου μεταρρυθμιστή Μουσταφά Κεμάλ Πασά, τό απολυταρχικό καθεστώς τών Σουλτάνων καταλύθηκε και τό κράτος έγινε καθαρά λαϊκό. Ολόκληρο τό έθνος, φιλόδοξο, και μέ τό όνειρο του, που άνηκε στην εμπροσθοφυλακή τών πολιτισμένων λαών, άρμούσε προς τήν πρόοδο.

Όμως ή κίνηση για τήν έδραίωση της ειρήνης συμβάδιζε μέ όλες τίς εσωτερικές μεταρρυθμίσεις που έδωσαν στό καινούριο, πέρα για πέρα έθνικό κράτος της Τουρκίας, τή σύγχρονη όψη του. Πράγματι, ή Τουρκία, δέ διατάσσεται νά δεχτεί έντιμα τή στήρηση τών επαρχιών της που κατοικούνταν άλλες έθνότητες και, ειλικρινά ικανοποιημένη από τό έθνικό και πολιτικό της σύσρο, έτσι όπως τά όριζαν οι συνθήκες, έγινε ένας πραγματικός στυλοβάτης της ειρήνης στην Έγγυς Ανατολή.

Εμείς οι Έλληνες, που αίματηροι πόλεμοι μέ κράτησαν αιώνες δολοκλήρους σέ κατάσταση συνεχούς ανταγωνισμού μέ τήν Τουρκία, έμας είχαμε πρώτοι τήν άδικαία νά νιώσουμε τό αποτέλεσμα της βαθιάς αλλαγής που έγινε στη χώρα αυτή, διάδοχο της παλιάς 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Τής τείναμε τό χέρι και μέ ειλικρίνεια τό δέχτημε. Γιατί, από τήν έπομένη κιόλας της Μικρασιατικής καταστροφής διαγνώσαμε τή δυνατότητα μιáς συνενόησης μέ τήν άναγεννημένη Τουρκία που αναδύθηκε από τόν πόλεμο ως κράτος έθνικό.

Από αυτή τήν προσέγγιση που θά μπορούσε νά χρησιμοποιηθεί σάν παράδειγμα για τίς δυνατότητες συνενόησης ανάμεσα και άνάμεσα σέ λαούς που τούς χώρισαν οι πιο μεγάλες διαφορές — φτάνει αυτόι οι λαοί νά πιστευτούν από τόν ειλικρινή πόθο της ειρήνης — από τήν προσέγγιση αυτή μόνον όφέλη προέκυψαν τόσο για τίς δύο χώρες όσο και για τή διατήρηση της ειρήνης στην Έγγυς Ανατολή.

Ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς, Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας, είναι ό άνθρωπος που συνέβαλε τόσο πολύτιμα στην ειρήνη.

Ός άρχηγός της Έλληνικής Κυβέτησης τό 1930, τώρα που ή ύπογραφή της Έλληνοτουρκικής Συνθήκης εγκαινιάζει μιá νέα εποχή στην πορεία της Έγγυς Ανατολής προς τήν ειρήνη, έχω τήν τιμή νά προτείνω τήν ύποψη-νότητα του Μουσταφά Κεμάλ Πασά για τή μοναδική τιμή του Βραβείου Νόμπελ για τήν ειρήνη.

Δεχθήτε παρακαλώ, Κύριε Πρόεδρε, τή διαβεβαίωση...

BENIZELOS

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «ΣΤ» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ
ΣΧΗ (ΠΖ) ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΛΚΙΔΗ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ

1. Το Κεμαλικό καθεστώς και οι Νεότουρκοι από το 1914 έως το 1923 μεθόδευσαν την εξόντωση και την εξαφάνιση των χριστιανικών μειονοτήτων της γεωγραφικής επικράτειας της σημερινής Τουρκίας. 1.134 εκκλησίες λεηλατήθηκαν. 960 σχολεία καταστράφηκαν. 815 κοινότητες εξαφανίστηκαν. 353.000 ζωές Ελλήνων χάθηκαν από την περιοχή του Πόντου. Ακολουθούν οι χώρες που έχουν αναγνωρίσει την Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου¹ :

2. 24 Φεβρουαρίου 1994: Με ομόφωνη απόφαση η ολομέλεια της Ελληνικής Βουλής όρισε την 19η Μαΐου ως Ημέρα Μνήμης της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου.

3. 19 Μαΐου 1994: Η Κυπριακή Βουλή καθιέρωσε την 19 Μαΐου ως ημέρα Μνήμης της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου.

4. Μάιος 2002 - Μάιος 2008: 7 πολιτείες των Η.Π.Α. αναγνώρισαν τη γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου:

- 19 Μαΐου 2002, Νέα Υόρκη
- 02 Σεπτεμβρίου 2002, Νιου Τζέρσεϊ
- 08 Δεκεμβρίου 2002, Κολούμπια
- 10 Ιανουαρίου 2003, Νότια Καρολίνα
- 03 Φεβρουαρίου 2003, Γεωργία
- 12 Δεκεμβρίου 2003, Πενσυλβάνια
- 11 Μαΐου 2005, Κλίβελαντ
- 2008, Ρόουντ Άιλαντ

5. 15 Δεκεμβρίου 2007: Η Διεθνής Ένωση Επιστημόνων Μελέτης της Γενοκτονίας (IAGS, International Association of Genocide Scholars) αναγνώρισε την γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου.

---

¹ Πηγή: pontos-news.gr, «Οι χώρες που έχουν αναγνωρίσει την Γενοκτονία των Ποντίων», διαθέσιμο στο <http://www.pontos-news.gr/article/11830/deite-tis-hores-pov-ehovn-anaagnorisei-tin-genoktonia-ton-pontion>. 18 Μαΐου 2013, (Πρόσβαση 06 Φεβ, 17 Απρ 2015)

6. 30 Απριλίου 2009: Η τοπική βουλή της Νότιας Αυστραλίας αναγνώρισε τη γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου.

7. 11 Μαρτίου 2010: Το Σουηδικό κοινοβούλιο ψήφισε υπέρ της γενοκτονίας των Ποντίων, Αρμενίων και Ασσυροχαλδαίων.

8. 01 Μαΐου 2013: Η Γερουσία της πολιτείας της Νέας Νότιας Ουαλίας στην Αυστραλία αναγνώρισε τη γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου και της Μ. Ασίας, Αρμενίων και Ασσυρίων κατά την περίοδο 1915-1922.

9. Στις 12 Μαΐου 2013 η Βουλή της Νέας Νότιας Ουαλίας με πρόταση του πρωθυπουργού της πολιτείας Μπάρνι Οφάρελ αναγνώρισε τη Γενοκτονία των Ποντίων, των Αρμενίων και των Ασσυρίων.

10. Στις 24 Μαρτίου 2015 η Ολομέλεια της Εθνοσυνέλευσης της Δημοκρατίας της Αρμενίας, ενέκρινε ομόφωνα με 117 ψήφους το νομοσχέδιο «για την καταδίκη της Γενοκτονία των Ελλήνων, των Αρμενίων και των Ασσυρίων από τους Οθωμανούς Τούρκους μεταξύ 1915 – 1923»².

---

² Σάββας Καλεντερίδης, «Η Αρμενία αναγνώρισε τη γενοκτονία Ελλήνων και Ασσυρίων», άρθρο στην *Εφημερίδα ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΓΝΩΜΗ*, τεύχος 72, Μάρτιος 2005.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Ζ» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ
ΣΧΗ (ΠΖ) ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΛΚΙΔΗ

ΕΘΝΙΚΟΣ ΎΜΝΟΣ «ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ»

Ἦρθ' ἡ μέρα, ἦρθ' ἡ ώρα που προσμέναμε με χρόνια
στα δεσμά στην καταφρόνια
και στην Τούρκικη σκλαβιά.
Εἰς του Πόντου τ' ακροβούνια καρυοφύλια μαυρισμένα
φέρουν το «Εικοσιένα»
ψάλλουν την ελευθερία.

Της Ανάστασης σημαίνει, ἡ καμπάνα ἡ μεγάλη
ο καθένας μας ἀς βάλῃ
την λαμπρότερη στολή.
Και μπροστά εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Πατρίδας τὴν ἀγία
ἀς προσφέρει γιὰ θυσία
νειάτα, πλοῦτη και ζωή.

Μεσ' του Πόντου μας τὸ χῶμα, ἀνοίξε σε κάθε βήμα
τῶν Μαρτύρων ἓνα μνήμα
τοῦ τυράννου ἡ μαχαιριά.
Μας καλοῦν ἐκδικητάδες ζωντανοὶ και πεθαμένοι,
ἡ πατρίδα ἐρημωμένη
μας καλεῖ «ΕΜΠΡΟΣ ΠΑΙΔΙΑ»

(Υπό Φίλωνος Κτενίδου Ιατρού¹)

Ἡ βεβαιότητα τῆς ηγεσίας τοῦ ποντιακοῦ ἐλληνισμοῦ γιὰ τὴν ελευθερία τοῦ ἔφτασε σε τέτοιο σημεῖο, ὥστε ὁ μέγας πατριώτης Κτενίδης ἐμπνεύστηκε και σύνθεσε τὸν ὕμνο τοῦ Πόντου, που ποτέ δε μελοποιήθηκε και ποτέ δε ψάλθηκε ἀπὸ τοὺς συμπατριῶτες τοῦ. Ἡ ἐμπνευση τοῦ Κτενίδη ἀντλεῖ δύναμη ἀπὸ τὸν ἐπικό ἐνοπλο ἀγῶνα τῶν παλικαριῶν τοῦ Πόντου και συνδέεται με τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 και τὸν ἐλληνισμό.

Φίλων Κτενίδης (σκίτσο)²

¹ Γεώργιος Κ. Βαλαβάνης, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: Ἀδελφοὶ Κυριακίδη, 1995, σελ.259.

² Ἀχιλλέας Σ. Ἀνθεμίδης, *Τα Ἀπελευθερωτικὰ Στρατεύματα τοῦ Ποντιακοῦ Ἐλληνισμοῦ*. Θεσσαλονίκη: Μάτι, 1999, σελ.427